خوشال
په خپل
ایډیال

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال په خپل ایډیال

(د ماسټرۍ دورې لیکنې)

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

کتاب نوم:	خوشال په خپل ایډیال
لیکوال:	محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپکال:	۱۳۸۷ل
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
د لیکوال پرله پسې نومره:	(۳۲)
د خپرندوی پرله پسې نومره:	(۳۲)
کمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	پر دې اثر څو خبرې	الف
۲	د ماسترۍ دورې دا لیکنې	۱
۲	د خوشال یو تصوفي شعر	۲
۳	تاریخچه سبکهای اشعار پشتو	۱۳
۴	د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونیتا	۴۲
۵	د شیخ میانور او خوشال ترمنځ دیني...	۵۳
۶	ښه حاکم او د ښه حاکم په هیله	۶۵
۷	پښتو لرغونو ادبیاتو کې شعري فورمونه	۷۱
۸	د استاد روهي له نظره د خوشال...	۸۸
۹	شاهنامه احمدشاه ابدالي	۹۶
۱۰	په لغمان کې د شولو کر	۱۱۶
۱۱	پټه خزانه تر عظیم الشان قرآن وروسته	۱۲۹
۱۲	د ځانځاني ښامار سفر	۱۴۹
۱۳	د خوشال د قصایدو روح	۱۶۷
۱۴	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۱۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې اثر څو خبرې

زموږ په ځوانو فرهنګیانو او د کابل پوهنتون په استادانو کې ښاغلی یون داسې ځوان دی، چې فرهنګ ته خدمت یې خپل اصلي کار بللی دی. دی لا د پوهنتون محصل و چې پر شاعرۍ سربېره یې لیکنې کولې، کتابونه یې چاپول او په فرهنګي چارو کې یې برخه درلوده. زمانبه یاد دي چې کله په ۱۳۶۹هـ ش کال په کابل کې د یو شمېر خواخوږو فرهنګیانو له خوا د خوشال فرهنګي ټولنه جوړه شوه، ښاغلی یون د خپل استعداد او همت په وجه د خوشال فرهنګي ټولنې د رهبري هئیت کې د یوه ځوان غړي په توګه خپل موقف تثبیت کړ.

ښاغلي یون ډېر کتابونه او ډېرې مقالې لیکلې دي، د ځینو خپرونو چلوونکی پاتې شوی دی، لنډه دا چې د خپل عمر زیاته برخه یې د فرهنګ خدمت کړی دی. دده ډېر ښه عادت دی چې خپلې لیکنې په خپل لاس چاپوي او خپلو خلکو ته یې وړاندې کوي، ستاسو په لاسو کې دا کتاب د ښاغلي یون د ماسترۍ په دورې پورې مربوطې هغه مقالې دي، چې یې د بېلابېلو مضامینو د کورني کار په توګه یې تهیه کړې دي.

ده اوس دا مقالې راټولې کړې او د دې کتاب له لارې یې خپلو هېوادوالو ته وړاندې کوي. ښاغلی یون دې خیر یوسي چې دا مقالې یې ساتلې دي، که نه وې د کورني کار لپاره لیکلې مقالې څوک نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتي، یا دا چې په لیکلو یې محضې وار تېر کړی وي او کله هم دا وړ لیکنې د مربوطه مضمون له استاد سره پاتېږي.

ښاغلی یون، لکه خپلې نورې مقالې پر دې مقالو هم زیار ایستلی دی او د مجموعې په توګه یې د چاپ لپاره بیا کتلې دي او دا دی اوس چاپېږي، چې زموږ نور فرهنګیان او فرهنګي کړی ترې استفاده وکړي.

زه ښاغلي یون ته د دې مجموعې د تهیې او چاپ مبارکي وایم او فرهنګ ته د خدمت په لاره کې یې زیات بری غواړم.

په درناوي
سرمحقق زلمی هېوادمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه:

د ماسټرۍ دورې دا لیکنې

تر یوه اوږد ځنډ وروسته پر (۱۳۸۵) لمریز کال د ښاغلي سرمحقق زلمي هېوادمل، استاد مکمل الکوزي او یو شمېر نورو خواخوږو استادانو په هلو ځلو په کابل پوهنتون ژبو او ادبیاتو پوهنځي پښتو اودري څانگو کې یو ځل بیا د ماسټرۍ کورسونه پیل شول. د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي او د یو شمېر نورو همسلکو پوهنځیو ځینو فارغانو په دې پروگرام کې ځانونه شامل کړل. موږ د ماسترۍ ددې دورې لومړي فارغان وو، دوه کاله مو په منظم ډول د ماسټرۍ دوره تعقیب کړه او تر څلورو سمسټرونو منظم تدریس وروسته دا پړاو سرته ورسېد او شپږ میاشتې موده نوره د تېزس لیکلو لپاره ځانگړې شوه، په مجموعي ډول دې دورې دوه نیم کاله دوام وکړ. دماسټرۍ دورې د تدریس په بهیر کې قدرمنو استادانو پر تدریس سربېره د بېلابېلو ادبي موضوعگانو د څېړنې دندې هم را وسپارلې، چې ځینې یې د لنډو ارزونو، ځینو یې د څېړنیزو او ځینو نورو یې د تحلیلي لیکنو غوښتنه کوله. ما هم په دې بهیر کې د بېلابېلو راسپارل شویو موضوعگانو په هکله لیکنې وکړې او اړوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد ته مې د کتنې لپاره وروسپارلې ، په دې بهیر کې ځینې لیکنې داسې وې، چې په لاس لیکل شوې وې، یوازې یوه کاپي وه، چې هغه اړوند استاد ته سپارل کېدله، په دې ترڅ کې یو څو داسې لیکنې وې چې کاپي کولو ته یې وخت پیدا نه شو ، خو ځینې لیکنې چې په کمپیوټر لیکل شوې وې، یوه کاپي ترې استاد ته ورکړل شوه او اصل متن یې هم خوندي پاتې شو ، سره له دې چې استادانو تر کتنې وروسته موږ ته بېرته خپلې لیکنې راکولې، خو په دې بهیر کې ځینې لیکنې بېرته زموږ له لاسه وتي او ورکې شوي دي. په دې شپو ورځو کې چې زه د خپلو تېرو کارونو پر اوډون او بیا کتنه بوخت یم، نو د ماسترۍ دورې پر لیکنو مې هم سترګې ولګېدې.هغه لیکنې چې په کمپیوټر کې خوندي وې او ځینې یې په رسنیو کې هم چاپ شوې وې، هغه مې بیا له سره وکتلې او منظمې مې کړې، خو په دې ترڅ کې پنځه شپږ عنوانه داسې لیکنې وې، چې ما دماسترۍ دورې په بهیر کې پر بېلابېلو مسایلو لیکلې وې، خو د هغو په تر لاسه کولو بریالی نه شوم، سره له دې چې ما دخپلو لیکنو د خوندیتوب لپاره له پخوا نه پلان درلود ، خو دا لیکنې چې مې هر څومره په خپل کتابتون کې ولټولې پیدا مې نه کړې، سره له دې چې ددې لیکنو د ځینو کاپۍ مې خوندي کړې هم وې،لکه لیک د خوشال له نظره، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو گرامر په اړه يوه ليکنه، د استاد الفت د يوه هنري نثر ارزونه او ځينې نورې ليکنې. له دې پورته خبرو ځخه مې هدف دا و، زموږ ځوان ليکوال بايد هڅه وکړي، چې تر دې وروسته د خپلو علمي، څېړنيزو او نورو هغو ليکنو چې پر بيا چاپ او خونديتوب ارزي، ضرور د هغو يوه يوه يا دوه کاپۍ له ځان سره خوندي کړي او که په رسنيو کې چاپ شوي هم وي، بايد چاپي او ناچاپي يوه يادوه کاپۍ ولري، کله که دی او يا هم نور څوک وغواړي دده د بېلابېلو ليکنو ټولګه يا ټولګې چاپ کړي، نو له ستونزو او کړاوونو سره به مخامخ نه شي. عمر ډېر لنډ ، تنګ او مصروف دی، زموږ راتلونکی نسل به تر موږ څو ځله زيات بوخت وي او وخت به هغوی ته رښتيا هم د سرو زرو ارزښت ولري، نو که زموږ هر ليکوال خپله ټوله پانګه خوندي نه کړي، نو له راتلونکي پښت څخه دې هم دا هيله نه کوي او نه دې راتلونکي پښت، د ماضي پر کارونو مصروفوي. پښتنو ته بلا ډېر کار پروت دی، که زموږ راتلونکی نسل پر ماضي مصروف شي، نو د هغوی خپل کارونه به څوک سرته ورسوي؟ زه د يوه شعوري افغان په توګه نه غواړم د خپل کړي کار بار راتلونکي نسل ته پرېږدم، څه مې

کړي؟ ښه دي که خراب؟ نيمګړي دي که پوره؟ کره دي او که

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناکره؟ خپله یې باید راټول کړم او د خپل کار ثمر په خپله راتلونکي پښت ته وړاندې کړم، که زما د کار او نظر له یوې برخې هم زما خپل هېواد او هېوادوالو ته ګټه ورسي، نو دا به زما لپاره د ژوند په پاتې ورځو شپو کې د روحي ارامۍ سبب شي او که تر ژوندانه وروسته راته د خپل ملت افراد د دعا لاسونه پورته کړي، نو لوی څښتن به مې پر ګناهونو پرده وغوړوي او د ابدي نېکمرغۍ لاره به راته پرانیزي. دالیکنې زما دماسترۍ دورې د هغو لیکنو یوه ټولګه ده، چې د تدریس پر مهال دکورنیو دندو په توګه مورږ ته استادانو راسپارلې وې. پوره باور دی چې که د ماسترۍ دا دوره نه وای او یا هم د استادانو د زیار، زحمت او سپارښتنو او غوښتنو ټینګار نه وای، نو پوره یقین دی چې نه به دا لیکنې وې او نه به دا ټولګه. نو دلته ضروري ګڼم چې له قدرمنو استادانو: سرمحقق زلمي هېوادمل، پوهاند ډاکټر زېورالدین زېور، پوهنواله ډاکټره زرغونه زیور رښتین، استاد حبیب الله جاج پښتونزوی، قدرمن استاد اورمړ، استاد سعدالدین شپون، استاد اخک، استاد اسدالله غضنفر، هندي استاد شاستری محمد حنیف او نورو هغو قدرمنو استادانو چې په مستقیم او نامستقم ډول یې زه ددې لیکنو د لیکنې جوګه کړی یم، مننه وکړم او کور ودانی ورته ووایم. د ماسترۍ دورې له نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

فارغانو څخه مې هم دمننې تر څنګ دا هيله ده چې د خپلې دې دورې ليکنې سره منظمې او خوندي کړي، په دې ډول به مو د پښتو ادب د خدمت په لار کې يو ګام پورته کړی وي.

دا اثر مې ځکه د ((خوشال په خپل ايډيال)) په نامه ونوموه چې اکثره ليکنې په کې د خوشال بابا په باب دي، بل کوم معيارونه چې بابا د خپل يو ايډيال شخص (سړي) لپاره ټاکلي، تر ډېره بريده دی په خپله پر همغو معيارونو برابر او پوره دی، يانې د خوشال ايډيال خپله خوشال دی او کېدی شي محمدګل خان مومند او ځينې نور پښتانه مشران هم د خوشال د ايډيال شخص معيارونه پوره کړي.

خپلې ملي ژبې، ملي ادب او خپل ملت ته دډېرو خدمتونو په هيله

په درنښت

محمد اسمعيل يون

ارګ، د جمهوري رياست ودانۍ، کابل- افغانستان

۱۳۸۷ ل کال د مرغومي ۱۲مه نېټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال یو تصوفي شعر

خوشال بابا یو اړخیز شخصیت دی، خو د خوشال څو اړخیز شخصیت لا په هر اړخیز ډول څېړل شوی او شنل شوی نه دی. تراوسه پورې د بېلا بېلو کورنیو او بهرنیو خوشال پېژندونکو له خوا د خوشال په باب په لسګونو مستقل او په زرګونو عنوانه متفرقه لیکنې چاپ شوي دي، خو بیا هم د خوشال شخصیت نورې څېړنې او شننې ته اړتیا لري. خوشال یو شاعر و، لیکوال و، تاریخپوه او تېر پوه و، طبیب او رنځپوه و، جګړن او تورزن و، فلسفي و، ښکاري و، اروا پوه و، سیاستوال او سیاستپوه و او د کامل مومند په اصطلاح "لنډه دا چې څه نه و چې دی نه و" یانې هر څه و، خو تراوسه پورې لا د خوشال د شخصیت ډېر اړخونه ناڅېړلي او ناشنلي پاتې دي. د خوشال د شخصیت له دې ناڅېړلو اړخونو څخه یو هم د خوشال د شخصیت (تصوفي) اړخ دی. که څه هم یو شمېر پخو لیکوالو لکه دوست محمد خان کامل مومند، سید رسول رسا، امیر حمزه شینواري، سرمحقق زلمي هېوادمل او محمد آصف صمیم د خوشال د شخصیت دې اړخ ته هم نغوتې او اشارې کړې، خو لکه څنګه چې د خوشال د شخصیت د رزم او بزم خوا څېړل شوې، دا خوا هغومره نه ده څېړل شوې. حمزه بابا د خوشال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابا د یوه تصوفي شعر پر یوه بیت: ((په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم ـــ چې له ډېرې پیدایۍ ناپدید شو)) ، یوه ځانګړې رساله لیکلې ده او دا شعر یې د وحدة الوجود او وحدة الشهود د فلسفې په رڼا کې څېړلی دی. خوشال بابا او حمزه بابا په تصوف کې د یوې ځانګړې طریقې خاوندان وو ، نو ځکه خو حمزه بابا ته د خوشال دې شعر د مانا له پلوه ډېر ارزښت درلود ، نو ځکه یې دا بیت په هر اړخیز ډول څېړلی دی. تصوف او عرفان په حقیقت کې د خوشال د شاعرۍ یوه ځانګړې او اساسي برخه ده، چې د هغې د بېلابېلو خواوو له څېړنې او شننې څخه موږ ته یو متقي، زاهد ، پرهېزګار او صوفي خوشال راڅرګندېږي. د خوشال زیاتره تصوفي او عرفاني افکار د هغه رباعیاتو او څلوریزو کې خوندي شوي او بیا دې عرفاني رڼا غزلو ، قصیدو او د خوشال نورو شعرونو ته هم لاره کړې ده. د خوشال په نړدې (زرو غزلو) کې داسې غزلې هم شته، چې ټولې تصوفي او عرفاني رنګ لري او داسې غزلې هم شته، چې یو یا څو بیتونه یې تصوفي رنګ او خوند لري او نور بیتونه یې د ژوندانه نورو خواو ته وقف شوي دي. همدا عملیه پر ځینو قصیدو او د شعر پر نورو فورمونو هم تطبیقېږي. د غزل یوه ځانګړنه همدا ده، چې د یو ټولیز او کلي ارتباط د ساتنې او پالنې ترڅنګ یې هر بیت یوه خپلواکه مانا هم لري. د خوشال بابا اکثره غزلې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې امتياز څخه پوره برخمنې دي. که څوک غواړي د خوشال بابا د تصوفي او عرفاني افکارو څېړنه وکړي، نو يوه کتاب نه، بلکې د کتابونو ليکنې ته اړتيا ده او که څوک غواړي د خوشال له کلياتو څخه د هغه د تصوفي افکارو پر بنسټ د هغه شعرونه رابېل کړي، نو بيا به هم پام وړ شعرونه شي او که بيا يوازې د خوشال دې تصوفي افکارو ته ښه ځير شي، نو داسې فکر به وکړي، چې خوشال ګڼې له تصوف پرته هډو بل کار نه دی کړی. دغسې که مورږ د خوشال د شخصيت هر اړخ مطالعه کوو، نو له يوه بېل او ځانګړي خوشال سره به مخامخ شو. دلته به د خوشال د تصوفي افکارو د ځلا په خاطر د خوشال هغه غزل راوړو، چې دده کليات پرې پيلېږي او پوره تصوفي اوعرفاني مانا او رنګ لري:

صورتګر چې ښه صورت په دېوال ساز کا
کل عالم يې په صفت زبان دراز کا
د هغه نقاش په صنع نظر نه کا
چې له څه څاخکي نه دا نقش و طراز کا
سترګې، وروځې، پوزه نور کېږدي په مخ کې
غابن و شونډې، ژبه، خوله سره پر داز کا
يو سر بل سر په سر جوړ کا دوه غوږونه
چې په دواړو اورېدنه د اواز کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بند پـــه بنـــد د لاســـو ګـــوتې وبلـــه کېـــږدي
ســـر تـــر پايـــه درســـت صـــورت ســـره يـــو رازکـــا
کـــه څـــوک زر کتابـــه وکښـــي لـــه دې بابـــه
کـــه پـــه کښـــل شـــي زر بـــه نـــور پســـې اغـــازکـــا
هـــر وېښـــته چـــې پـــه صـــورت بانـــدې ليـــده شـــي
کـــه پـــرې ځيـــر شـــي د شـــناخت ور بـــه درتـــه وازکـــا
خـــاص بنـــده د خـــدای هغـــه ګڼـــه خوشـــاله!
چـــې د ځـــان پـــه معرفـــت يـــې ســـرفرازکـــا.

بابا ددې غزل په لومړي بيت کې د لوی خالق د قدرت علايمو ته اشاره کوي او وايي يو عادي انځورګر يا رسام، چې يوه تابلو يا انځور رسم کړي او هغه بيا چېرته په کوم دېوال يا نندارتون کې کېږدي او خلک يې ننداره ته راشي، نو ټول يې توصيف او ستاينه کوي. د رسام يو ښکلی انځور په ډېرو لفظي ستاينو او مالي قيمت ارزوي، نو کله چې د يو عادي انځور خالق يا انځورګر په دومره ستاينو او قيمت ارزي، هغه لوی ذات چې ددې انځور، د انځورګر خالق او انځورګر دی، هغه به په څومره ستاينو او نمانځنو وارزي؟ خوشال بابا وايي: خلک د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

صانع، صفت او تخليق ته متوجه نه دي، چې له يوه څاڅکي څخه يې په څه نقش او طراز باندې انسان يا همدا انځورګر، چې يو عادي انځور يې جوړ کړی، تخليق کړی دی. انځورګر له بېلابېلو رنګونو او نورو توکو څخه په ډېر زحمت او دقت ګټه پورته کوي او تر يوه کړاو وروسته يو انځور جوړوي، خو لوی څښتن تعالی په خپل حکمت له يوه څاڅکي څخه داسې يو انځور يا انځورګر جوړوي، چې هغه بيا د نورو انځورونو د جوړونې وړتيا لري. په داسې حال کې چې د عادي انځورګر، انځور د بل انځور د جوړونې قابليت نه لري او يو جامد موجود ګڼل کېږي، خو د لوی خدای^(ج) ذات د انځور جوړونې قابليت بيا دا دی، چې په همدې يوه څاڅکي، خپل انځور ته سترګې، وروځې، پوزه، غاښ، شونډې، ژبه، خوله او نور سره پرداز کړي، چې په دې سره خپل انځور د خبرو، ليدو او ګرېدا وړ کړي، غوږونه ورته کېږدي، چې د اورېدو وړتيا پيدا کړي، لاسونه او پښې ورته ورکړي، چې د تحرک او کار قابليت پيدا کړي. لنډه دا چې په دې يوه څاڅکي د خپل انځور ټوله ښکلا او ضرورتونه پوره کړي. خوشال بابا وايي: که د لوی خالق د دې انځور يا مخلوق د ښکلا او جوړښت په باب هر څومره بحث او خبرې اترې وشي، کتاب او کتابونه وليکل شي او ان په زرګونو کتابونه، نو بيا به هم په دې انځور کې د لوی خدای^(ج) د قدرت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو عجايبو تفصيل ورنه کړای شو. خوشال بابا د خدای(ج) ددې انځور يوازې يوه وېښته ته اشاره کوي او وايي: که يوازې پر همدې يوه وېښته تحقيق او پلټنه وشي، نو د خپل رب پېژندنې ور به درته ېېرته کړي. د انسان په وجود کې د وېښتو د شتوالي پر ضرورت او اهميت عادي وګړي نه پوهېږي، خو کله چې له طبيبانو پوښتنه وشي، نو بيا به سړی پر خپل بدن د وېښتانو پر ګټې او ارزښت پوه شي. رنځپوهان يا طبيبان وايي: د انسان پر وجود چې هر څومره وېښتان دي، هر وېښته يو ځانګړی سوری لري، چې د انسان د بدن دننۍ او بهرنۍ دفاعي سستم تنظيموي، ياني د انسان د وجود اړينه هوا بدن ته داخلوي او کله چې پر انسان د ګرمۍ او نورو عواملو له امله فشا راځي او خوله توليدوي، دا خوله د همدې وېښتانو له لارې له بدن څخه خارجېږي. په دې ډول وېښتان د بدن د تبخير په چارو کې مهم رول ادا کوي. دغه راز د انسان د بويونې په سستم کې وېښتان د هوا په پاکولو کې ډېره مرسته کوي. خوشال د يوه صوفي او طبيب په توګه د خدای د پېژندنې لپاره دا يو وېښته د ساري په توګه يادوي او که همدا يوه وېښته ته هم متوجه شو، نو د خدای د حکمت او قدرت پر رازونو به پوه شو. خوشال بابا هغه انسان نېکمرغه ګڼي، چې خدای‌ج ورته ددې وس او توان ورکړی، چې د لوی خدای(ج) د قدرت په باب فکر وکړي، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال د خدای د پېژندنې راز په دې کې ګڼي، چې انسان د خپل ځان په باب فکر وکړي، زه څوک یم، څنګه جوړ شوی یم؟ او چا جوړ کړی یم.؟ خوشال بابا وايي لکه څنګه چې یو (انځور) خپل (انځورګر) لري او پرته له هغه، انځور هډو جوړېدی نه شي، دغسې انسان (مخلوق) هم یو (خالق) لري، چې د هغه له قدرت او حکمت پرته دی اصلاً راتوکېدی نه شي، نو په دې خاطر چې موږ خپل خالق وپېژنو، د خپل ځان په باب باید فکر وکړو او په ځان کې د لوی رب د قدرت او حکمت نښې نښانې کشف کړو. هغه نښې نښانې چې هره یوه یې د یو خاص هدف لپاره ګومارل شوې او مشخصه دنده ترسره کوي، نو کله چې موږ د لوی رب د قدرت په دې رازونو پوه شو، نو بیا چې د یو عادي انځور لپاره د یو عادي انځورګر ستاینه کوو، نو بیا خو لازمه ده، چې شپه او ورځ د هغه حقیقي او اصلي انځورګر (لوی رب) ستاینه وکړو، چې د (انسان) په شان انځور یا صنع یې رامنځته کړی دی او همدغه کسان بیا د خدای(ج) نږکمرغه کسان دي، چې پر همدې تفکر، نمانځنه او ستاینه بوخت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو))

د تحقیق د اصولو له نظره

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو)) (د پښتو شعرونو د سبکونو تاریخچه) د پوهاند عبدالحی حبیبي یوه تحقیقي او تحلیلي رساله ده، چې د کابل کالنۍ د ۱۳۱۹ ل کال په (۱۲۱-۲۲۸) مخونو کې چاپ شوې ده.

زه په خپله دې لیکنه کې، لومړی غواړم، د دې لیکنې ځانګړې محتویات معرفي کړم او وبه ګورو چې استاد خپله لیکنه پر څو برخو ویشلې او کوم ځانګړي مسایل یې په کې ځګیرلي دي؟ تر هغه وروسته بیا غواړم پر دې وغږېږم چې د استاد د دې لیکنې ویش د تحقیق د اوسنیو اصولو له مخې څومره ژور دی او د تحقیق کوم اصول پرې اوس د تطبیق وړ دي؟ او یا هم د (۶۷) کلونو پخوانۍ لیکنه د تحقیق له اوسنیو معیارونو سره څومره په تول تلل شوې ده؟ مخکې تر دې چې زه خپل خبرې وکړم، ښه به وي چې د اصلي لیکنې ځانګړې بیان کړم او بیا د هغو په رڼا کې د تحقیق د اوسنیو اصولو فرضیه وړاندې کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبيبي مخکښې تر دې چې خپلې اصلي تجزيې او تحليل ته راشي، لومړی يې د سبک د پيدايښت فلسفه بيان کړې او په لنډ ډول يې د تاريخ په مختلفو دورو کې د شعر د شکلي او مانيز تغير او تحول علتونه بيان کړي او په خپله د سبک تعريف يې کړی دی.

استاد په پيل يا سريزه کې د خپلې دې ليکنې علت په ګوته کوي او وايي: "په دې مضمون کې غواړم د ملي ژبې د شعرونو پر سبکونو نظر واچوم او د سبکونو او د بيان د طرز له مخې د هغو تل ته ورننوزم، ځکه چې د پښتو ادبياتو تاريخ لکه څنګه چې لازمه ده تر اوسه پوره نه دی ليکل شوی، څکه نو زما دا څېړنې او پلټنې بشپړې نه دي او شايد نيمګړتياوې به ولري او لوستونکو ته به په کې لوې ژورې ښکاره شي، لکه څنګه چې زما له ليکنې څخه ښکاري او تر اوسه په دې باب څېړنې نه دي شوې او نه څه ليکل شوي، څکه نو که زما په دې ليکنه کې څه سهوې وي، هيله ده پوهان يې د حل لاره را په ګوته کړي..." (۱)

استاد حبيبي په خپله دې ليکنه کې تر پورتنۍ يادونې وروسته د پښتو شعرونو پر سبکونو غږېدلی او د پښتو

---

(۱) کابل کالنۍ، ۱۳۱۹ل کال ۱۲۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر دوره بندي کوي. استاد پشـګتو شاعري پر دريـو دورو ويګشـليګ ده: (۱) لرغونيـګ طبقـه او د هغـو پلويـان، (۲) د عروضـي شاعرة طبقـه، (۳) د عوامـو د شـاعرة طبقـه. استاد لرغونيـګ دوره لـه (۴۰۰) هـ خګخـه تـر (۱۰۰۰) هـ کـال پوريـګ کګنګليـګ ده. پـه خپلـه ليکنـه کيـګ ييـګ د هريـګ دوريـګ حګانکګؤتيـاوې، د هريـګ طبقيـګ د سبکونو خصوصـيتونه پـه تفصـيل سره پـه کګوتـه کؤي او يـو بـل سره ييـګ توپيرونـه خګرکګند کؤي دي او د ملي اوزانو او د عروضـي قاعديګ پـه پيروة فورمونه ييګ تشريح کؤي دي. د ساري پـه توکګـه د ملي وزنونـو پـه سـبک، د شعرونو خصوصـيات ييـګ دا کګنګلـي چيـګ پـه ديـګ کيـګ سـاده کګي او جذابت وي، د نـورو ژبـو کلميـګ پـه کيـګ نـه وي کـارول شـويګ، دعربـي او پارسـي وزنونو تابع نه وي ، د مضـمون او فـورم لـه پلوه اکثـره پخوانيـو اريايي شعرونو تـه ورتـه دي. د لرغونـو شعرونو يـو خصوصـيت دادی چيګ مضمون ييـګ مسلسـل او مرتـب وي، خدای پالنـه او ديـن پالنـه پـه کيـګ زياتـه حګليګـإي، پـه مجمـوعي أول دا سـبک پيګچلتيـا نـه لـري او طبيعـي مزايـا لـري او دغـه راز حګينيګ نور خصوصيتونه.

استاد حبيبي په لرغونيګ دوره او ملي اوزانو پوريګ تؤلي دغـه لانـديګ شـاعران معرفـي کـؤي، دهغـو د ژونـد پـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خگرنکگوالي ییگ رنگا اچولیگ او د هغو هر شعر ییگ په هر اؤخیز أول تحلیل کؤی دی:

۱- د بیتگ نیکه ژوند او د شعر حگانکگؤتیاویگ

۲- دملکیار غرشین ژوند او د شعر حگانکگؤتیاویگ

۳- دتایمني ژوند او د شعر حگانکگؤتیاویگ

۴- دشیخ اسمعیل ژوند او د شعر حگانکگؤتیاویگ

۵- دقطب الدین بختیار ژوند او د شعر حگانکگؤتیاویگ

۶- د اکبر زمینداوري ژوند او د شعر حگانکگؤتیاوي

استاد حبیبي د پورتنیو شاعرانو پر شعرونو تر بحث وروسته پر دیگ مسایلو رنگا اچولیگ چیگ د پخوانیو سبک خگنکگه تغیر شو؟ د هغو عوامل ییگ تشریح کؤي دي. خگنکگه پشگتانه لوستي شاعران له عروضي شاعرة سره اشنا شول؟ او خگنکگه ییگ د هغو له شعري فورمونو خگخه کگتگه پورته کؤه؟

په دیگ ترخگ کیگ استاد حبیبي پر خیرالبیان غإیگإي او د هغه پر سبک رنگا اچوي، بیا د خیرالبیان پر وؤاندیگ د اخوند درویگزه پر مخزن الاسلام غإیگإي او د هغه سبک تشریح کوي، سربیگره پر دیگ د اخوند درویگزه او پیر روشگان د سبک پیروان معرفي کوي، دهغو پر پیگژند کگلوة سربیگره د هغو د شعرونو حگانکگؤنیگ هم په کگوته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبیبي په خپله دیگ لیکنه کیگ د پیر روشگان او اخوند درویگزه پیروان په دیگ أول په کگوته کؤي دي:

د پیر روشگان پیروان:

۱- علي محمد مخلص
۲- ملا ارزاني خویشکی
۳- عبدالله
۴- میرزا خان انصاري
۵- واصل

د اخوند درویگزه پیروان:

۱- کریم داد
۲- عبدالسلام
۳- مصطفی محمد
۴- اخوند قاسم

استاد حبیبي د پیر روشگان او اخوند درویگزه پر پیروانو سربیگره د (ملا الف) په نامه هم د یوه شخص او د هغه د سبک یادونه کوي او لیکي چیگ کگنگ شمیگر پلویان بیگ درلودل.

ملا الف د کلات د اتغر په کلي کیگ استوکگنه لرله، چیگ له خپل استوکگنحگي لریگ بیگ خپلو زده کؤو ته دوام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکاوه. په زرم هجري کلونو کیګ ییګ ژوند کاوه او د ((بحرالایمان)) په نامه ییګ منظومه رساله لیکلیګ، دده په شعرونو کیګ اسلامي عقاید او نصایح حګلیګدل او د یوه مبلغ په توګه ییګ دنده اجرا کؤیګ ده. استاد حبیبي دغه لاندیګ کسان د ملا الف د سبک پلویان ګګڼلي دي:

۱- ملا شیر محمد هوتک
۲- شیرمحمد ننګګرهاری
۳- میا فقیرالله جلال آبادی
۴- ملا عبدالرشید
۵- سعادت خان
۶- جان محمد
۷- ملا فرح الدین
۸- محقق کندهاری
۹- ملا زبردست
۱۰- مولوي عبدالحمید کاکؤ
۱۱- صاحبزاده مرادعلي کاموي
۱۲- دوست محمد ختګګ
۱۳- ملا عبدالباقي
۱۴- اخوند کبیر پشاوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ملا الف وروسته استاد حبیبي د خوشال خان پر سبک او مکتب هر اۀخیزه رنگا اچولیگ ده او وایي ((تر زرم هجري کال وروسته د پشگتو ادب او شعر په نۀة کیگ یو مخصوص غورحگنکگ او جنبش وتگو کیگده چیگ د دیگ غورحگنکگ لوی لارشگوونکی هماغه د پشگتو یو سردار او اوسپنیز شخص؛ خوشال خان ختگک دی چیگ پشگتو شعر ییگ په خپلیگ روشگانه قریحیگ سره لوۀو پوۀیو ته ورساوه او کولای شو هغه ته د پشگتو ادب پلار او لوی استاد ووایو...))[1]

استاد حبیبي د خوشال د شاعرة د بیتونو شمیگر تر پنحگوس زرو زیات شگیي او د ده د سبک خصوصیات دا ککنگي چیگ په هر أول فورم کیگ ییگ شاعري کۀیگ ده. په شعر کیگ ییگ ملي ولولیگ شگکاري، پر اجتماعي او تاریخي مسایلو مالا مال ییگ قصیدیگ لیکلي، په شعر کیگ ییگ له بدیعي صنایعو کار اخیستی، هجوه او تنقید ییگ په شعر کیگ حگای کۀي، بیگلابیگل فلسفي او اخلاقي مسایل ییگ په شعر کیگ بیان کۀي او له لوۀ تخیل خگخه ییگ په کیگ کار اخیستی دی.

---

[1] کابل کالنة، ۱۳۱۹ل کال، ۲۰۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال خان د ادبي مکتب پیروان چیگ دده د کورنۍ له غؤو او نورو خگخه عبارت دی، په دیگ أول معرفي کوي:

۱- عبدالقادر خان ختگک
۲- اشرف خان هجري
۳- صدر خان ختگک
۴- سکندر خان ختگک

دا د خوشال خان ختگک زامن او د ده دمکتب پیروان دي، سربیگره پر دیگ د خوشال د سبک نور پیروان په دیگ أول معرفي کوي:

۱- یحیی اخندزاده
۲- خواجه محمد بنکگش
۳- معزالله
۴- عثمان
۵- اودل
۶- اشرف
۷- فاضل
۸- ابراهیم
گ۹- فضیل
۱۰- حسین
۱۱- مهین

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲- عصام
۱۳- ابو القاسم
۱۴- فتح علي
۱۵- عليم

تر خوشال بابا وروسته د رحمان بابا پر ژوند او ادبي سبک رنګا اچوي او تشريح کوي يېګ.

د رحمان بابا په باب وايي چيګ شاعر له روح خګخه ا لهام اخلي، له مادي کثافاتو حګان لريګ کوي، دده د شاعرة د بيان طرز سليس، ساده او روان دی. د عشق په جهان کيګ واقعيت ته ګګوري، روحي عشق او الهام د ژوندانه محور ګګنګي او يقين او ايمان پر خالي عقل لوړ ګګنګي.

د دديګ مکتب نوميالي پيروان په ديګ أول په ګګوته کوي:

۱- عبدالرحيم هوتک
۲- احمد شاه بابا
۳- اخوند ګګدا
۴- عبدالعظيم
۵- ميانعيم
۶- ملا جمعه
۷- عبدالنبي
۸- شيګر محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- مطیع الله
۱۰- قاسم علي اپریدی
۱۱- یونس
۱۲- غفور
۱۳- صدیق
۱۴- شهنواز
۱۵- حافظ الپوري

تر رحمان بابا وروسته د پیر محمد کاکړ پر شخصیت او سبک خبرېږي کوي او وايي چې د پیرمحمد کاکړ په شاعرۍ کې اېګر نازکه عشقي احساسات څرګند شوي دي، استعارات او تشبیهات یې طبیعي رنګ لري، الفاظ یې شفاف او څرګند دي. د تصویر او تجسیم لپاره خاص لغات کاروي، د اخلاقي تلقین لپاره هم داسې الفاظ نه کاروي چې د تګولنې تر حدودو بهر وي. د دې سبک او مکتب پیروان په دې ډول دي:

۱- شمس الدین کاکړ
۲- ګل محمد
۳- سردار مهردل خان مشرقي

تر دې وروسته حمید مومند معرفي کوي او د هغه د سبک په باب وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((خيالپالنـه يـا خيـال پـردازي د ديـګ سـبک غتګـه ځګانګګوُنـه ده، اغـراق او مبالغـه ييـګ بـل خصوصـيت دی، تلازم په کيګ په شګه أول مراعتيګإي، مثـل او ممثـل، لازم او ملـزوم او نـاتج او منـتج، دغـه راز أيګريـګ نادريـګ تشـبه ګګانيګ او استعاريګ په کيګ کارول کيګإي.))

د ديګ سبک پيروان په ديګ أول دي:

١- کاظم خان شيدا
٢- محمدی
٣- ميرزا حنان
۴- حاجي عبدالله محزون
۵- کاظم خان
٦- کامګګار
٧- ملا محمد اکرم
٨- صمد

تر حميد وروسته د قلندر سبک را پيګژني. قلندر (١١٠٠هـ) په حدودو کيګ په پيګشګور کيګ اوسيګده، په تګبر اپريدی و، استاد حبيبي ييګ د ژوند په هکله وايي:

((قلندر د ميرا په نامه يو مرشد درلود چيګ له هغه سره ييګ مينـه د جنـون تـر حـده رسـيګدليګ وه، دده عشـق اوإديګإي او أيګر سوزنده مراحل وهي، قلندر هـر وخت پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوات کیګ د میرا د دیدن لپاره د یویګ تپیګ پر سر منتظر پاتیګ کیګاٍِي او په پای کیګ په أیګر حسرت، نهیلة او ناکامة سره مري او په همغیګ تپیګ کیګ خاورو ته سپارل کیګاٍِي، کله چیګ بیګ میرا خاورو ته ورحګي، اوښګکیګ تویوي، دمینیګ او عشق جذابیت دی هم راکاٍِي او مري او دقلندر ترخګنکګ خاوروته سپارل کیګاٍِي.)) [1]

د استاد حبیبي په نظر، سره له دیګ چیګ قلندر د حمید د سبک تابع دی، خو د هغه د سوزنده عشق له کبله په خپله د یو سبک د رامنحګته کیګدو سبب شوی، چیګ دعشق همدا سوز او زخمي احساسات بیګ په شعرونو کیګ شګکاري، ده په پشګتو کیګ یو مخصوص بحر رامنحګته کړی چیګ ملي وزن لري. په پشګتو کیګ ملا حسن اسحق زی او ملا صالح محمد داوی پر دیګ بریالي شوي چیګ د قلندر د سبک په خګیګر شاعري وکړي.

د حماسیونو سبک:

استاد حبیبي هغه شاعران چیګ حماسي شعرونه بیګ ویلي، خو په مشخص أول د کوم مشهور شاعر د سبک تابع نه

[1] کابل کالنة، ۱۳۱۹، ۲۱۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، هغـه ييـګ د حماسـيونو تـر عنـوان لانـديګ پـه جلاکتـه کګـورة کيـګ راوؤي، پـه ديـګ شـاعرانو کيـګ دغـه شـاعران شامل دي:

۱- برهانخان
۲- مسعود کګل ياسيني
۳- نورالدين
۴- زاهد خان ابراهيمزی
۵- عزيزخان رنګاخيګل
۶- سپينه
۷- ملاله

د داستان ويونکو سبک:

د پشـګتو ادبيـاتو پـه لرغونيـګ او منحګنـة دوره کيـګ يـو شميګر داسيګ شاعران شته، چيګ حګينيګ کيسيګ ييګ پـه نظـم را اؤولـي يـا داسـتاني کـؤي دي، اسـتاد حبيبـي دوی د داسـتان ويونکـو د سـبک تـر نامـه لانـديګ مطالعـه کـؤي او دهغـوی ژونـد ييـګ تشـريح کـؤی دی. دغـه لانـدې شـاعران يـا ناظمان په ديګ ألـه کيګ شامل دي:

۱- بای خان
۲- مياعمر خګمکنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- اما الدین
۴- ارسلا
۵- فیاض
۶- مسعود
۷- غلام محمد
۸- نور
۹- احمد اخون خیگل
۱۰- رحمت داوی
۱۱- ملا احمد خان
۱۲- رحمت
۱۳- ملا نعمت الله
۱۴- ملا احمد.

د عوامو سبک:

استاد حبیبي په پشگتو ادبیاتو کیگ د عوامو د سبک تر عنوان لاندیگ یو بل سبک ته هم پام کؤی او هغه ییگ خگیگؤلی دی، استاد حبیبي دا د پشگتو د ملي شاعرۀ تر تگولو غوره ذخیره بولي، چیگ د خلکو په بیگلابیگلو طبقو کیگ أیگر عام مقبولیت لري، دا شعرونه خپل حگانکگؤي وزنونه لري، چیگ یو ازیگ ملي وزنونه دي ، هره ترانه، هر وزن

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بحر ییګ خپل خاص اهنګګ لري، په دیګ وزنونو کیګ
بیګلا بیګل عشقي، حماسي، اخلاقي او نور مسایل بیان شوي
دي، دا شعرونه ځګانګګوی جذابیت او زؤه راکشګون لري،
ددیګ سبک ځګینیګ مشهور لارویان دادي:

۱- کمال
۲- محمدی
۳- میرا
۴- عبدالله نورزی
۵- خدای رحیم اکاخیګل
۶- عبدالودود ستریاني
۷- ملا حیران
۸- ملا خواجه محمد
۹- صدیق اخندزاده هوتک
۱۰- سلیم زمین داوری
۱۱- ملا عبدالرحمن
۱۲- محمد ایوب بؤیګخګ
۱۳- طالب
۱۴- توکل د شګیګویګ
۱۵- سردار پردل خان
۱۶- ملا شیرمحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷- برخوردار
۱۸- فیض الله
۱۹- سید کمال
۲۰- محمد یار صاحب زاده
۲۱- ملازاهد اندړ
۲۲- محمد دین
۲۳- نوروز.

د استاد حبیبي تر ډېر ځېرکتیا، ویښتیا، تحلیل او ارزوني ورووسته راځو پر هغه ډېر لیکنه څپل نظر او ارزوني ته چی ایا دا لیکنه د تحقیق له او سنیو اصولو سره ښګومره برابره او ښګومره د هغو په تول تلل ده؟ لوی استاد حبیبي ته خدای(ج) یو خارق العاده استعداد ورکړی و، ده د خپل استعداد یوه درنه برخه همدې تحقیق ته بیګلې کړې، ((تاریخچه سبکهای اشعار پښتو)) هم دده یوه غوره تحقیقي او تحلیلي لیکنه یا رساله ده. سره له دې چی دا لیکنه یا کتابګوټی له نن (۱۳۸۲ل کال) ښګښه او شپېته (۶۷) کاله د مخه لیکل شوی او دا داسې مهال و چې د افغانستان د پښتو او دري ادبیاتو په باب تګوری د ګوتو په شمار تحقیقي لیکني نه وې شوې، خو استاد حبیبي د هغه نبوغ له مخې چې درلود یې داسې تحقیقي لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کڼۍ، چې اوس لا هم نوي ده او د تحقیق له معاصرو او نویو اصولو سره هم ښه سمون خوري، د تحقیق د ګڼګو اصولو له جملې ځېنې ځېنې مهم اصول دادي، چې یو تحقیقي اثر پر یوې سریزې پیل کېږي، چې لیکوال په کې د منابعو د یادونې ترڅنګ د اثر د لیکلو ضرورت په ګوته کوي، دکتاب اصل متن چې د تحقیق اساسي برخه ده او تګوله پوښتنې ځوابوي او د کتاب یا لیکنې وروستۀ برخه پایېزه یا نتیجه چې لیکوال په کې معمولاً د خپل کار ارزونه کوي او پر ځه شي چې نه دي بریالی شوی، د هغو یادونه کوي چې په اینده کې یې اصلاح کوي او یا یې هم نورو ته د سمون سپارښتنه کوي.

د استاد دا لیکنه د تحقیق د نورو اصولو ترڅنګ دا پورتني اصلونه هم لري، په پیل کې یوه سریزه راغلې چې د دې لیکنې ضرورت ته یې ګوته نیولې او د هغې تشې یادونه یې کړې چې د ملي ژبې د ادبیاتو د پېژندنې په برخه کې دا وخت موجوده وه. استاد حبیبي مخکې تر دې چې د پښتو شعرونو د سبکونو پر پېژندنې پیل وکړي، خپله په عام ډول د سبکونو د رامنځته کېدو علتونه بیانوي او سبکونه راپېژني، بیا د همغو عواملو په رڼا کې د پښتو شاعرۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیگلا بیگل سبکونه د هغو بنستگکگر، د کلام بیگلکگیگ او د هغو مشخصات په کگوته کوي. هر سبک چیگ را پیگژني د هغه بکگرونأ (شالید) هم را پیگژني، لوستونکي ته د لوستو پر وخت د اسیگ ابهام نه پریگإدي چیگ هغه ته د پوشگتنیگ سبب شي. د یویگ شگیگ تحقیقي لیکنیگ یوه حگانکگؤتیا همداده چیگ حقیقت باید معلوم کؤي، اصلاً د تحقیق تعریف هم دادی چیگ ((د یویگ تگاکلیگ موضوع په باب رشگتینیگ، ژوره او عالمانه پلتگنه ده چیگ په هغیگ کیگ واقعیتونه، معناویگ او تطبیقي مواد هم تر ازموینیگ لاندیگ نیول کیگإي.))[1] د استاد حبیبي دا لیکنه د تحقیق له همدیگ تعریف سره پوره پوره سمون خوري، د یویگ تحقیقي لیکنیگ لپاره حگینیگ معیارونه او حگانکگؤتیاویگ شته چیگ دلته یيگ یادونه کوو او بیا کگورو چیگ دا حگانکگؤتیاویگ خگومره د استاد حبیبي پر دیگ لیکنه د تطبیق وؤ دي:

۱- خگیگؤنه به د یویگ تگاکلیگ مسالیگ پر محور خگرخي:

(۱) سرمحقق زلمی هیگواد مل، د پشگتو خگانکگیگ دماسترة دوریگ د خگیگؤنیگ میتودولوژي مضمون، لکچر نوتگ، (۱) مخ، ۱۳۸۲ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد حبيبي ((د پشگتو شعرونو د سبکونو تاريخچه))
يو ازيــگ همــدا موضــوع خگيگــؤي او يــا لا تــر لاه هغــه
موضوعککگانيگ چيگ له ديگ سبکونو سره تؤليگ دي، دی
هيگخگکله له موضوع نه خارجيگاِي او نه يوه موضوع په بل
متن ورکگأوي او نه حاشييگ يا لمنليکونه ورکوي.

۲- په خگيگؤنه کيگ به يو ابتکار او نويتوب موجود وي.

دويم معيار خو سل په سلو کيگ حگکه پر ديگ ليکنه د
تطبيق وؤ دی چيگ ترديگ دمخه هيگچا هم په تيگره بيا په
دري ژبه د پشگتو شعرونو د سبکونو په باب دومره جامع ليکنه
او تحليل نه دی کؤی. دا لومؤنة ليکنه ده چيگ په دري ژبه
نسبتاً په تفصيل سره د پشگتو شاعرة پر عام تعارف او د
سبکونو په باب په خاص أول رنگا اچوي او د ليکنيگ په متن
کيگ راغلي شعرونه هم له دري ژباؤيگ سره راوؤل کيگاِي،
دلته دري ژبي نه يوازيگ د پشگتو شاعرة له سبکونو ، بلکيگ
دهر شاعر د شعرونو له فکري محتوا سره هم په شگه أول اشنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیگاٖي، د یو یگ ژبیگ شاعري د بلیگ ژبیگ ویونکي ته ورپیگژندنه هغه هم پر هغه مهال خپله یو نوشگت دی.

۳- خگیگؤنه به د یو ذهني استعجاب پر روحیه ولاؤه وي:

د استاد هره لیکنه پر ذهني استحکام او تمرکز ولاؤه ده،نویوالی په کیگ شته، ذهني پاشلتیا او له یویگ موضوع سره د نورو موضوعکگانو کگأون په کیگ نه شته او خگه چیگ د لوستونکي ضرورت وي، هغه د استاد له لیکنیگ ترلاسه کولای شي، ((د پشگتو شعرونو د سبکونو تاریخچه)) هم له دیگ أول لیکنو خگخه یوه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- خګیګۆنـه بـه لـه یـوه ازاد فکـر سـره شـروع کیګاپي:

د استاد حبیبي دا لیکنه د استاد حبیبي د خپل ازاد فکر زیګاپنده ده، دا سیګ نه ده چیګ چا پریګ د یو فکري قید او فشار په نتیجه کیګ لیکلیګ وي، هغه ذوق او علاقه چیګ استاد له ملي ژبیګ او ادب سره درلودله، دده فکر بیګ دیګ لیکنیګ هخګولی دی.

۵- خګیګۆنه به پر دغسیګ یو ذهنیت متکي وي چیګ کګویا په طبیعت کیګ هر خګه د یوه نظم او قانون تابع دی:

د استاد لیکنه هم د یوه نظم او سیستم تابع ده، له تاریخي تسلسل خګخه نیولیګ بیا د شعرونو د تشابه له مخیګ یو نظم تعقیبوي، د بیتګ نیکه له مناجاتو نیولګیګ او بیا تر وروستي هغه شاعر پوریګ چیګ دا وخت بیګ ده ته معلومات شوني وو، تګول په ترتیب او نظم سره راغلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- د خګیګؤنیګ مقصد به د قوانینو او عمومي پرنسیپونو رابرسیګره کول وي:

استاد حبیبي په خپله دیګ لیکنه کیګ هم د تحقیق قوانینو او پرنسـیپونو رعایـت کـؤی او هـم بیـګ د تحقیـق لپـاره پرنسـیپونه پـه کګوتـه کـؤي، د ساري پـه أول چیـګ کلـه د یـوه سبک یادونه کوي، لومؤی دهغـه سبک مشخصات بیـانوي او هر هغه شاعر او د هغه کلام چیګ همغه حګانکګؤنیـګ ولـري، په هغه سبک کیګ شاملوي.

۷- پـه خګیګؤنیـګ کیـګ بـه علـت او معلـول خګیګؤل کیګإي:

د استاد حبیبـي پـه دیـګ لیکنـه کیـګ چیـګ سـبکونو تـه حګانکګؤیـګ شـویګ، د هـر سـبک د رامنحګتـه کیګـدو علتونـه پـه کګوتـه شـوي، دعوامـو شـاعري، پـه ملـي اوازانـو کیـګ شـاعري او همدارنګګـه لـه نـورو ژبـو راغلـي شـعري

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورمونـه یـا عروضـي شـاعري او د هغـو علتونـه تګـول واضـح
شوي دي.

۸- په خګیګؤنه کیګ بـه لـه اندازه کولـو خګخـه کار اخیستل کیګإي:

پـه تګـولنیزو او ادبـي خګیګؤنـو کیـګ ارزونـه د فزیکـي مقیاس په معیار نه وي، بلکیګ د اثر کمي او کیفي اؤخ تـه پـه کیګ کتنه کیګإي، استاد حبیبي د پشګتو ادبیاتو د هر سبک په باب یو عمومي جاج وؤاندیګ کؤی او له کمي او کیفي پلـوه ییګ د یو سبک پلویان شمیګرلي او د اثارو پـر خګـومره والـي ییګ بحث کؤی دی.

۹- پـه خګیګؤنه کیـګ بـه شعوري تکتیـک خګخـه کګتګه پورته کیګإي:

دا چیګ یوه لیکنه د خګه لپاره کیګإي، خګه وخت کیګإي او ولیـګ کیګـإي؟ دیـګ تـه اسـتاد حبیبـي د خپلیـګ دیـګ لیکنیـګ پـه سـریزه کیـګ هـم اشـاره کؤیـګ، دده لـه اهـدافو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګخه يوه موخه داده چيګ نور خلک د خپلو ادبياتو له ماهيت، ارزښت او کيفيت خګخه خبر کؤي او په ديګ کار کيګ أيګر برياليی شوی دی.

د يويګ شګيګ تحقيقي ليکنيګ تر خګنکګ خګيګؤونکي يا محقق يو لؤ صفتونه لري، که چيګريګ خګيګؤونکی د هغو خګشګتن وي نو کيګدی شي د خګيګؤنيګ په تول پوره ليکنه وکؤي: اول دا چيګ خګيګؤونکی بايد پر خپله موضوع پوره لاس بری او حاکميت ولري، د امانت ساتونکی او د همکارة پالونکی وي. خګيګؤونکی بايد تعصب ونه لري او په خګيګؤنه کيګ بايد حګان له هر أول تعلقاتو لريګ وساتي او بيګ طرفه وي، منطق او استدلال ولري، بيان بيګ صريح او خګرګکند وي، رياکار نه وي، زغم او حوصله ولري، د علم ژبه بيګ بايد زده وي او نور...))[1] موإ چيګ د يو محقق لپاره پورتنيو صفاتو ته کګورو، نو دا تګول او تر ديګ زيات په لوی استاد حبيبي کيګ ليدل کيګإي، هغه پر خپليګ تګاکليګ موضوع دومره لاس بری دی چيګ تر ده دمخه چا په پښګتو ادبياتو کيګ پر داسيګ مسايلو دومره ليکنيګ نه دي کؤي، حګينيګ ادبي

(۱)- سرمحقق زلمی هيګواد مل، د پښګتو خګانګګيګ د ماسترة دوريګ د متن خګيګؤنيګ د ميتودولوژی مضمون لکچر نوتګ، ۱۳۸۲ل کال (۲) مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانکګیګ خپله د لومؤي حګل لپاره د استاد حبیبي لاس ته ورغلي او ده لومؤی حګل تشریح کؤي او خلکو ته ییګ وؤاندیګ کؤي دي، دده د تحقیق په نتیجه کیګ د پشګتو ادبیاتو أیګر تیاره کګوتګونه روشګانه شوي، د هر متن په انتقال کیګ ییګ له أیګریګ امانتدارة کار اخیستی او ان د تذکرة الاولیا د لیک پر لوستلو ییګ خو ییګ أیګر وخت تیګر کؤی او أیګر کؤاو ییګ کګاللی دی. استاد حبیبي د افغانستان او سیمیګ یو لوی عالم و او د عالم یو خصلت داوي چیګ پر علمي ارزشګتونو ولاؤ وي او د مسایلو په تحلیل کیګ له تعصب خګخه کار نه اخلي، ددیګ لیکنیګ ژبه خورا فصیحه او بلیغه ده، هیګخګ أول ابهام او پوشګتنو ته ییګ حګای نه دی پریګ ایشګی، لنأه دا چیګ د یوه محقق لپاره چیګ خګه حګانکګؤتیاویګ په کار دي هغه تګولیګ د استاد په وجود کیګ خوندي ویګ او کګه د ده خپل حګانکګؤی استعداد او نبوغ ورسره یو حګای کؤو، نو خبره تردیګ نوره هم اوچتیګإي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شکل له پلوه د استاد حبیبي د دیګ لیکنیګ خګرنککګوالی:

په عام أول یوه خګیګؤنه د شکل له مخیګ په دوه أوله ترسره کیګإي: ((کتابي یا کتابتوني تحقیق او بل ییګ ساحه یي تحقیق دی)) د استاد حبیبي ((د پشګتو شعرونو د سبکونو تاریخچه)) د شکل له مخیګ دا دواؤه حالتونه رانغاؤي. استاد حبیبي هم له بیګلا بیګلو کتابونو ، اخحګونو خګخه ککګتګه پورته کؤیګ او هم ییګ له خپلو هغو اثارو خګخه ککګتګه اخیستیګ ، چیګ ده ورپسیګ بیګلابیګلیګ سیمیګ پلتګلي او ترلاسه کؤي، لکه، تذکرة الاولیا چیګ یوازیګ خګلور پانګیګ یا اته مخه ییګ د استاد حبیبي لاس ته ورغلي او ترده دمخه دچا لاس ته نه وه ورغلیګ او نه ییګ تریګ معلومات درلودل. دلومؤي حګل لپاره استاد حبیبي د تذکرة الاولیا په باب خګیګؤنه او شننه وؤاندیګ کؤه او په همدیګ لیکنه کیګ هم د تذکرة الاولیا پانګیګ معرفي شویګ ، شعرونه ییګ په دري ژبه واؤول شول، تحلیل او ارزونه ییګ وشوه ، مخکیګ تردیګ چیګ تذکرة الاولیا دپشګتانه شعرا په لومؤي تګوک کیګ پر ۱۳۲۰ کال چاپ شي، دلته ییګ پر ۱۳۱۹ل کال په کابل کالنة چاپ کؤه او دا تحقیقي لیکنه ییګ د شعرونو د سبکونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیګژندنیګ پـه اؤه وکـؤه، د یادونیـګ وؤ ده، چیـګ تـذکرة الاولیـا د سـاحه یـي تحقیـق پـه لؤ کیـګ دهلمند دناویـګ د ادم خان په کلي کیګ د زؤوکتابونو د پلتګلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي ګګوتو ته ورغلیګ ده.

دا چیګ استاد په خپله دیګ لیکنه کیګ لـه نـورو ګګنګـو اثـارو لکـه ((تمـدن هـای اولیـه، د ګګوسـتاولوبون اثـر، تـاریخ تمـدن هنـد ، طبقـات ناصـري، ائـین اکبـري، حیـات افغـاني، حـدو العالم مـــن المشـــرق الـــی المغـــرب، تـــاریخ مرصـــع، د پشګتونخوا دشعر هارو بهار، کلید افغانی)) او نورو أیګرو چاپي اثارو خګخه ګګتګه پورته کؤیګ ده، نو دا برخه ییګ د کتابي تحقیق برخه جوؤوي، لـه تذکرة الابرار ولاشرار، مخزن الاسلام او د حګینو نورو اثارو له قلمي نسخو خګخه ییګ هم ګګتګه اخیستیګ ده. نو په دیګ أول ویلای شو چیګ استاد د خګیګؤنیګ له دواؤو أولونو کتابي (کتابتوني) او ساحه یي خګخه په دیګ لیکنه کیګ کار اخیستی دی.

استاد حبیبي د خګیګؤنو دمیتودونو په برخه کیګ په خپله دیګ لیکنـه کیـګ لـه تـاریخي او تشـریحي میتـود خګخـه کـار اخیســتی دی، یانیــګ هــم ییــګ موضــوع لــه تــاریخي پلــوه خګیګؤلیګ او تاریخي قدامت ییګ په پام کیګ نیولی او هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ییگ شاعري د شکل او محتوا له مخیگ تشریح او ألبندي کؤیگ ده، د یو سبک توپیر ییگ له بل سره تشریح کؤی دی.
خگرنکگه چیگ دا لیکنه له او سمهال (۱۳۸۲) خگخه (۲۷) کاله دمخه تر سره شویگ او پر همغه مهال چاپ شویگ، نو دا وخت چیگ له استاد حبیبي سره کوم اثار موجود وو، د همغو په رنگا کیگ ییگ د پشگتو ادبیاتو تاریخي دوریگ ویگشلیگ، خو کله چیگ تر دیگ لیکنیگ نإدیگ دوه کاله وروسته د (محمد هوتک پتگه خزانه) د استاد حبیبي لاسته ورغله او په پتگه خزانه کیگ د امیر کروؤ د شعر په شتوالي سره د پشگتو دلاسته راغلیگ لیکلیگ شاعرة نیگتگه (۱۳۹) هـ ق کال ورسیگده، نو بیا په دیگ لیکنه کیگ راغلی ویگش، خپله خپل رنکگ بایلي. د پشگتو ادبیاتو دتاریخي دورو په باب نورو پوهانو هم خپل نظرونه خگرکگند کؤي او ددوی په نظرونو کیگ أیگر توپیرونه او تضادونه شته او د معاصرو ادبپوهانو له نظره کره کتنه غواؤي، له نیگکگه مرغه زموإ د ادبیاتو د معاصر دوران یو لوی ادبپوه مرحوم کاندید اکاأمیسن محمدصدیق روهي د پشگتو ادبیاتو دتاریخي دورو د تگاکنیگ په اؤه د تگولو پشگتو ادبپوهانو نظرونه سره راتگول کؤي او هر یو ییگ بیگلابیگل تحلیل کؤی، شنلی او ارزولی دی، مشترک تگکي او د ادبپوهنیگ له

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیارونو سره سم ییگ منطقي نظرونه سره یوحگای کؤي او په پای کیگ ییگ یوه نسبتاً معقوله لار ایستلیگ، استاد روهي د پشــگتو ادبیــاتو دتــاریخي دورو ویگــش پــه خپــل اثــر ((د پشــگتو ادبیــاتو تــاریخ معاصــره دوره)) کیــگ راوؤی او پــه مجمــوعي أول ییــگ پشــگتو ادبیــات پــر دریــو لویــو دورو (لرغونیگ، منحگنة او معاصره) ویگشلي چیگ منحگنة او معاصره ییگ بیا په خپل وار پر خگو نورو پؤاوونو ویگشلي دي، نو زما په نظر د ادبیاتو د دورو د ویگش په اؤه دا وروستی ویگش تر تگولو غوره او منطقي شگکاري.

دمکتبونـو او سـبکونو پـه اؤه سـره لـه دیـگ چیـگ اسـتاد حبیبي یو شگه ویگش کؤی او دا ویگش پر داسیگ مهال شوی چیـگ د مکتـب او سـبک د تـوپیر او تعبیـر پـه اؤه پـه پشـگتو ادبیاتو کیگ هیگخگ لیکنه نه وه شویگ او استاد پـه دیـگ برخـه کیـگ لومـؤني پاخـه کگامونـه پورتـه کـؤل، خـو د سـبک پیگژنـدنیگ او مکتـب پیگژنـدنیگ د اوسـنیو معیـارونو لـه مخیگ کیگدی شي د استاد حبیبي په ویگش کیگ یو خگه تغیر راشي، خو لکه خگنگکه چیگ استاد پـه سریزه کیـگ ورته اشاره کؤیـگ، چیـگ دا لیکنـه د یـوه ضرورت لـه مخیـگ ترسره شوه او کیگدی شي له نیمکگؤتیاوو بـه تشـه نـه وي او دا نـو بیـا د نـورو کـار دی چیـگ دا نیمکگؤتیاویـگ پسـیگ حـل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـوَي. دغـه راز اسـتاد د یـوه تحقیقـي اثـر د اصـولو مطـابق د خپلیـګ لیکنیـګ پـه پـای کیـګ نتیجـه او یـا د خپـل بحث خلاصه هم وؤاندیګ کؤیـګ چیګ د خپلیـګ دیـګ لیکنیـګ نچـوؤ ییـګ راکشـګلی او پـه دیـګ کیـګ ییـګ یـو حګـل بیـا تګولو سبکونو ته په لنأیز سره اشاره کؤیګ ده.

د یادونیګ وؤ ده چیګ د استاد حبیبي دا لیکنه دتاریخ پـه بیګلا بیګلـو پؤاوونـو کیـګ د پشـګتو شـعرونو پـر خګرنکګوالي، په تیګره بیا پر سبکونو رنګا اچوي، خو لیکنه پـه دري ژبـه ده او تګـول هغـه شعرونه چیـګ پـه متن کیـګ پـه پشګتو ژبه راغلي، په دري ژبه دهغو منثوره ترجمـه او مانـا هم شویګ ده، په دیګ أول که یو دري ژبی پر پشګتو شعر د بحث خګرنکګوالی مطالعه کوي، نو د پشګتو شعر محتوا تـه هم پـه شګه أول ور داخلیګدی شي.

په پای کیګ زه د یوه لوستونکي په توګګه وایم چیګ د استاد حبیبي پر دیګ لیکنیګ که خګګه هم د یویګ پیګؤة له نإدیګ خګخه درې برخیګ تیګریګ، خو بیا ییګ هم خپل ارزشګت او ماهیت په کلکه ساتلی دی، باید په پشګتو ژبه هم وژباؤل شي او موإ خپل حګوان نسل او د ادبیاتو لارویانو ته خګرکګنده کؤو چیګ زموإ نابغه محقق چیګ اووه شپیګته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاله د مخه خگه لیکلي، هغه اوس هم د اوسني معاصر تحقیق له اصولو سره تر أیگره حده برابر او په تول پوره او کره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونتیا

((تذکرة الاولیا)) د پښتو ادب لومړنۍ لاسته راغلې ادبي تذکره ده چې د بارک خان ماکو سابزي زوی (سلیمان ماکو) لیکلې ده. د تذکرة الاولیا د لیکلو تکل په خپله د سلیمان ماکو په وینا له (۲۱۲هـ ق) کال څخه شوی دی، دا چې تذکرة الاولیا د کوم کال پر کومه نېټه بشپړه شوې؟ ددې یادونه په تذکرة الاولیا کې نه ده راغلې، خو د پښتو ادبیاتو څېړونکي د تذکرة الاولیا د لیکلو نېټه همدا (۲۱۲هـ ق) کال شاخوا مهال ګڼي. تذکرة الاولیا ته ځکه د پښتو ادبیاتو لرغوني او لومړنۍ ادبي تذکره وایو چې تر دې دمخه د پښتو ادبیاتو دلیکوالو کومه بله تذکره په لاس کې نه شته. یوازې د هاشم سرواڼي (د سالو وږمه) د یوې ادبي تذکرې یادونه شوې چې د هغې متن لا تراوسه ترلاسه شوی نه دی. نو په دې وجه تذکرة الاولیا په پښتو کې تر ټولو لرغونې لاسته راغلې تذکره ګڼل کېږي. دا تذکره چې ټولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور پاڼې دي ټول (اته مخه) او ډک (اووه مخه) کېږي، د هلمند دناوې د ادم خان په کلي کې د زړو کتابونو د پلټلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبيبي ګوتو ته ورغلې، لومړی يې د پښتانه شعرا په لومړي ټوک کې پر ۱۳۲۰ ل کال چاپ کړې او بيا پر ۱۳۲۱ ل کال د استاد حبيبي له تعليقاتو، شرحې او سريزې او اصل متن سره يوځای د سرمحقق زلمي هېوادمل په زيار چاپ شوې او دغه راز پر ۱۳۷۹ل کال يو ځل بيا دعلامه حبيبي د څېړنو دمرکز له خوا دهغې له انګليسي متن سره يوځای چاپ شوې ده. سره له دې چې د تذکرة الاوليا يوازې (اووه ډک مخونه) ترلاسه شوي خو دا اووه مخونه هم له کلتوري، تاريخي، ادبي، عرفاني او ژبني پلوه د زيات ارزښت وړ دي. تذکرة الاوليا موږ په لومړي ګام کې پر دوو برخو وېشلای شو:

الف- د سليمان ماکو خپله ليکنه چې په نثر ده او د شاعرانو ژوند ليک په کې راغلی دی.

ب- په تذکره کې د شاعرانو راغلی کلام چې په نظم دی.

الف- د سليمان ماکو نثر: په عمومي ډول د سليمان ماکو نثر خوږ، روان، ساده او له ځانګړي اهنګه ډک دی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاصو ځایونو کې یې سجع کارولې چې نثر ته یې زیاته ښکلا وربښلې ده.

دلته به د سلیمان ماکو د نثر څو جملې راوړو او بیا به وروسته دده د نثر پر ځرنګوالي بحث وکړو.

((... زه غریب خاوري سلیمان زوی د بارک خان ماکو سابزي چې په ویاله د ارغستان هوسېږم او په دې مزکو پایېږم، په سن دولس شپږ سوه دهجري تللی وم او د پښتنخا په راغو او کلیو ګرځېدم او مراقد د اولیا او واصلینو مې پلټل او په هر لوري مې کاملان موندل، او ددوی په خدمت کې خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ...))

((... نقل هسې کاندي یارانو چې په روزګار د شیخ بیټني کې د ده ورور چې سړبن نومېد، او پرشیخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته...))

((... نقل کاوه سي چې په روزګار د غازي شهاب الدین چې پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چې غرشین ستانه و هم ملګری و د شهاب الدین چې په ډیلي کې هغه ستر واکمن تاټوبی ور وښانده، او هم هورې مړ سو...))

(c) ketabton.com: The Digital Library

((... نقل کاوه سي چې بختيار مې ستر ستانه و ، له ده نه ځرګند سوي دي، هغه کرامات چې مو وکتل او وويل...))

پورتنيو څو جملو او د سليمان ماکو نثر ته چې مو پر په عمومي ډول نظر کوو ، نو له ژبني پلوه دماکو نثر د دريو ژبو له لغتونو څخه جوړ دی. الف- پښتو ، ب- عربي، ج- فارسي. دګرامري جوړښت له مخې هم د پښتو له اوسنۍ محاورې سره توپير لري- هـ- ځينې پخوانۍ متروکې کلمې هم لري چې دلته پرې رڼا اچوو:

الف- د سليمان د نثر پښتو لغتونه:

که په عمومي ډول د سليمان ماکو نثر ارزول کېږي، نو دا تقريباً په نره پښتو نثرونو کې حسابېدلای شي، ځکه دپرديو ژبو تاثيرات پرې ډېر کم دي او ان که اوس هم څوک يو پښتو نثر ليکي، نو دنورو ژبو دومره کلمې به ضرور په کې کاروي، لکه خپله چې زه دا ليکنه کوم په عادي ډول رانه د نورو ژبو کلمې کارول کېږي، نو د سليمان ماکو له نثر څخه دا سې ښکاري چې هغه وخت د پرديو ژبو (عربي او فارسي) تاثيرات پر پښتني ادبي چاپېريال وو ، خو دومره زيات نه وو چې ټول نثر متاثر کړي. دلته به دده د نثر سوچه پښتو لغتونو ته اشاره وکړم: لوی، استازی، روښان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویاله، هوسېږم، خاورې، راغه، کلی، پلتهل، لوری، موندل، ثښتن، پاڅېدل، وینا، لولي، شپه، ستانه، کول، سندرې، یرغل، غرشین، ملګری، ستر، واکمن، بری، مرورل، پارکی، څرګند، مېشت او داسې نور...

د سلیمان ماکو په نثر کې کارول شوي اکثره پښتو لغتونه اوس هم په خپله هماغه پخوانۍ مانا او مفهوم او هماغه شکل کارول کېږي. د سلیمان ماکو د نثر له پوخوالي څخه داسې ښکاري چې پښتو نثر به تر دې پخوا ښه اوږد مزل کړی وي، چې د سلیمان ماکو د مهال داسې پخې مرحلې ته رسېدلی دی.

ب–د سلیمان ماکو په نثر کې عربي لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې یو شمېر عربي لغتونه هم شته، خو دا اکثره داسې لغتونه دي چې مذهبي او عقیده یې مفاهیم لېږدوي، دا ډول لغتونه اکثره اوس هم د مذهبي اصطلاحاتو په بڼه موجود دي او ترجمه یا انډولونه یې ډېر ممکن نه برېښي.

عربي ژبې د اسلام تر راتګ وروسته په افغانستان کې خپلې اغېزې وښندلې، دا اغېزې لومړی پر فارسي ژبه او وروسته پر پښتو ژبې محسوسې شوې، خو د پښتو په انډول یې پر فارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه اوس هم تاثیرات زیات دي. دلته به څو عربي لغتونو ته اشاره وکړو:

قدوة الواصلین، مراقد، حمد، برکت، نصیب، صلی الله علیه وسلم، غریب، هجري، اولیا، آل، اما بعد، نقل، عبادت، مبارک، واقع، قبول، کفر، شیخ او ځینې نور...

ج – د سلیمان ماکو په نثر کې فارسي لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې د عربي لغتونو په اندول فارسي لغتونه ډېر کم دي. خو د استاد علامه عبدالحی حبیبي په نظر د سلیمان ماکو پر نثر د فارسي ژبې د هغه وخت د نثر څه اغېزې شته، د سلیمان ماکو تر عصر نږدې دوه سوه کاله دمخه د غزنویانو په عصر کې فارسي نثر ډېر پرمختګ کړی و، ډېر روان ساده او عام فهمه و، لنډې لنډې جملې یې لرلې او له ابهام او تکلف څخه خالي و. د سلیمان ماکو نثر هم ساده، سلیس او روان دی، جملې یې هم لنډې لنډې دي، ابهام، تصنع او تکلف نه لري. د فارسي نثر د هغه وخت د خوږ لنیو د څه ناڅه اغېزمنۍ ترڅنګ یو شمېر فارسي لغتونه هم د سلیمان په نثر کې لیدل کېږي، لکه: سپاس، خاکپای، بزرګ، روزګار، مهربان، درخواست او ځینې نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د – د سلیمان ماکو دنثر ګرامري جوړښت: سره له دې چې د ماکو نثر کې زیاتره سوچه پښتو لغات کارېدلي او لیکنی متن یې هم سړي ته ډېر خوند ورکوي، خو دې سره سره یې لیکنې بېله له عامې محاورې او همدارنګه د پښتو ژبې له اوسني ګرامري جوړښت سره اړخ نه لګوي. د نثر دا حالت کېدی شي د دوو عواملو له وجې رامنځته شوی وي: کېدی شي د هغه وخت د پښتو محاورې ژبه همدا شان یادې ته ورته وه، یا هم نثر په دې بېله لیکل کېده او یا هم دعربي ژبې تاثیر پر فارسي او د فارسي هغې پر پښتو پرېوتی وي. د ماکو د نثر په ځینو جملو کې مبتدا او خبر، فاعل او فعل، مضاف او مضاف الیه سره وړاندې وروسته شوي دي. دا کار د پښتو له اوسني ګرامر جوړښت سره توپیر لري، کېدی شي د لرغونې دورې نثر همدا بېله درلوده. خو بیاهم د سلیمان ماکو نثر، د پیر روښان او د هغه د پلویانو او همدارنګه د اخوند درویزه او د هغه د پلویانو تر نثر ډېر زیات خوږ، سوچه او روان دی؛ تکلف، تصنع او ابهام په کې نه شته. دلته به د ماکو د نثر څو ترکیبونه راوړو او بیا به د پښتو ژبې د اوسني ګرامر جوړښت اصله بېله هم ورسره ولیکو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو نثر او سنی ګرامري جوړښت

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند دلوی خاوند حمد وسپاس وایم
چې دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو چې د کونینو بادار او د ثقلینو رحمت دی
په ویاله د ارغستان هوسېږم د ارغستان په ویاله هوسېږم
مراقد د اولیا او واصلینو مې پلټل د اولیا او واصلینو مراقد مې پلټل
او تنهاکې وچاودلې د پښو او د پښو تنهاکې مې وچاودلې
سرېن نه درلود زامن سرېن زامن نه درلودل
او هر کله به ویل خپل ورور ته او هر کله به یې خپل وررور ته ویل

او داسې نور ترکیبونه او نورې جملې. دلته موږ د سلیمان ماکو په نثر کې ګورو چې نثر له عامې محاورې څخه لرې شوی دی. په پښتو کې عامه قاعده همدا ده چې اول فاعل راځي بیا فعل، اول مبتدا وي او بیا خبر، خو د سلیمان په نثر کې دا قاعده تر ډېره حده معکوسه ده.

هـ - د سلمیان ماکو په نثر کې پخواني لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې پر هغو سوچه پښتو کلمو سربېره چې اوس هم په پښتو کې استعمالېږي، ځینې داسې نور پښتو لغتونه هم شته چې یا اوس نه کارېږي او یا هم په لږ شان لفظي تغیر او تحول سره کارېږي، یانې متروکې کلمې په کې شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

متحولې کلمې هم په کې شته. دلته به دې ډول کلمو ته هم اشاره وکړو:

په تذکرة الاولیا کې	اوسنۍ بڼه
کارېدلې بڼه	
پښتنخا	پښتونخوا
مرستون	مرسته غوښتونکی
(په پخوانۍ بڼه اوس متروکه ده)	
لولې	ویلې
جوبله	(جنګ) پخوانۍ بڼه یې متروکه ده.
پپناه	پوه پنا
دښنه	دښمن
کتارو	تورې (پخوانۍ بڼه یې اوس متروکه ده)
ډېر زښت	ډېر زیات
ګښون	شمېر
کول	کورنۍ
بمیا (بومیا)	لاربنود (بمیا کلمه هم اوس متروکه ده)
وګروهېد	متعقد شو (دا بڼه هم اوس متروکه ده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځینې نورې کلمې چې اوس یا متروکې دي او یا یې هم بڼه کې بدلون راغلی دی. په تذکرة الاولیا کې ددغسې مړو او پخوانیو کلمو شتوالی ددې تذکرې لرغونتیا او ځانګړتیا په ګوته کوي.

ب – په تذکرة الاولیا کې د نظم برخه: په تذکرة الاولیا کې د نثر په انډول د نظم برخه نوره هم نړه او سوچه پښتو ده. ددې یوه وجه دا ده چې پښتانه شاعران له خپل ولس سره ګډ اوسېدل او ولس هغه وخت معمولاً د غرو په لمنو کې اوسېده. دغرو لمنې په طبیعي ډول د پردیو ژبو له اغېزو څخه لرې او خوندي وې. عربي او فارسي ژبو اکثره د دربارونو له لارې خپل تاثیرات ښندل، نو هغه شاعران چې له درباره لرې وو، له دې تاثیراتو خوندي وو. دا چې خپله د سلیمان ماکو په نثر کې دعربي او فارسي ژبې تاثیرات شته، ددې وجه داده چې کېدی شي، سلیمان ماکو دعربي او فارسي ژبو کتابونه لوستي وي او دا تاثیر یې ترې راخپل کړی وي. په تذکرة الاولیا کې ټول (څلور) ټوټې شعرونه راغلي دي. چې لومړی یې د بېټ نیکه مناجات دي، دویم یې د شیخ ملکیار غرشین یو پارکی دی، درېیم یې د شیخ اسماعیل یو پارکی او څلورم یې د قطب الدین بختیار یو نظم دی.

د بېټ نیکه په شعر کې یوازې د (خدایه) کلمه راغلې چې هغه هم له فارسي سره مشترکه ګڼل کېږي، نور په ټول شعر کې د بلې ژبې

کلمه نه شته. د ملکیار غرشین په شعر کې د (اسلام) او (غازیانو)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلمې راغلي چې ریښه یې عربي ده، نور ټول شعر کې د بلې ژبې کلمه نه شته.

د شیخ اسماعیل په شعر کې یوازې د (ابلیس) او (لعین) کلمې، چې عربي دي نور د بلې ژبې لغتونه په کې نه شته او د قطب الدین بختیار په شعر کې بیا ګرد سره د بلې ژبې کلمه نه شته، ټول سوچه پښتو لغتونه دي. له دې پورتنیو څرګندونو دا ښکاره کېږي چې په تذکرة الاولیا کې راغلي شعرونه (د قطب الدین بختیار له شعر پرته) چې له ماکو سره هم مهاله ګڼل کېږي، نور شعرونه د ماکو ترمهاله پخوا ویل شوي دي. ځکه نو دې ټولو شعرونو کې د پردیو ژبو تاثیرات له کومې یوې دوو کلمو پرته نه ترسترګو کېږي، زموږ له پورتنیو خبرو څخه دا نتیجه راځي چې په تذکرة الاولیا کې راغلي شعرونه د ماکو تر نثر پخواني او زیات سوچه دي او اکثره په ملي اوزانو کې دي، په خپله د سلیمان نثر هم تر یوه حده سوچه، روان او شفاف ګڼل کېږي او د پښتو ډېر زاړه لغات په کې کارېدلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ میانور او خوشال ترمنځ دیني مناظره

لوی خان خوشال خان ختک ته لوی خدای(ج) یو فوق العاده او خارق العاده استعداد ورپه برخه کړی و. خوشال د همدغه خدای(ج) لورولي استعداد په برکت دومره لوی، ځواکخیز او څو بعدیز شو چې د تېرو دریو سوو کلونو په بهیر کې یې پر شخصیت اند او فکر په سوونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي خو بیا لاهم د خوشال حق نه دی ادا شوی او لا هم خوشال خلکو ته نوی دی او لا څېړنې او پلټنې ته اړتیا لري. زموږ په دودیزه ټولنه ځوک فکر کولای شي چې یو صوفي، عابد او روحاني شخصیت دې لا د بزم او رزم جذبه او ولوله هم ولري او یا دې هم د جام او قام شاعر د خدای(ج) د مینې په خم کې دومره ډوب وي چې هر ظاهربین او ساده لید یې پر لیدلو بریالی کېدلای نه شي. د خوشال پر ټولنیز، سیاسي، ملي او فرهنګي شخصیت او دریځ ډېرې لیکنې شوي، خو د خوشال د دینداری، ایمانداری، دینپالنې (اسلامپالنې) او دینپوهنې برخه او اړخ لازیاتو، دقیقو او نویو څېړنو ته اړتیا لري. که موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دينپوهنه کې د خوشال دفکر او خيال ژورو ته متوجه شو او هغه په ژور ډول تحليل کړو ، نو يو لوی (فقهي) خوشال به مو په نظر راشي.

د خوشال دستارنامه، دهغه ګڼ منظوم اثار لکه فضل نامه، غزلونه، قصيدې او رباعيات ټول ددې ښکارندوی دي چې خوشال د يو لوی فقهي عالم په توګه په اسلامپوهنه کې د يوې ژورې مطالعې خاوند و. څوک چې په دين (اسلام) کې پوره پوره مطالعه او ژورتيا ونه لري د فضل نامې غوندې يو مهم ديني اثر نه شي ليکلای او هغه هم بيا په نظم چې تر نثر يې ليکنه او مفهوم اخيستنه او رسونه طبعاً ډېره زياته مشکله ده.

موږ دلته د خوشال بابا د ديني معلوماتو او ژورتيا پر ټولو خواوو نه غږېږو او نه دا ليکنه ددې وس لري. يوازې د خوشال پر يوې مثنوي غږېږو چې دا مثنوي ديوې ديني مناظرې يو بشپړ تصوير راکوي. اصلي کيسه دا سې ده چې کله پير روښان دمغلو پر ضد خپل روحاني تحريک پيل کړی و ، نو کله چې دې تحريک زور واخيست، مغل واکمن وارخطا شول، څرنګه چې روښاني تحريک روحاني او اسلامي بڼه لرله نو مغلو فکر وکړ چې ددې تحريک دمخنيوي لپاره بايد روحاني شخصيتونه او عالمان پيدا کړي او مقابلې ته يې وګوماري. نو لومړی يې سيد علي ترمزي له بخارا څخه پښتونخوا ته راوست، د سيد علي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمزي د پیروانو او شاګردانو په ډله کې یو هم اخوند درویزه ننګرهاری و چې د روښان پیر مقابلې ته یې ځان تیار کړ.

پیر روښان د خپل تحریک لپاره د (خیرالبیان) په نامه یو کتاب ولیکه چې له دیني نصیحتونو ډک دی. خو اخوند درویزه دا کتاب ((شرالبیان) وباله او د (مخزن الاسلام) په نامه یې د خیرالبیان پر ضد یو کتاب ولیکه، دارنګه اخوند درویزه د پیر روښان د نورو کتابونو پرضد هم نور کتابونه ولیکل.

د اخوند درویزه ((مخزن)) د سوات په پښتنو کې ډېر مشهور شو ، خوشال خان او افضل خان خټک ددې شهرت وجه دا ګڼي چې دا وخت پښتنو کې علم کم و ، نو یو سړی په کې په ډېر کم علم او پوهې هم ملایی، پیری او مرشدی ته رسېدلای شو. په همدې وخت کې اخوند درویزه په سوات کې راپیدا شو او ډېر ژر یې شهرت ترلاسه کړ، خوشال په خپله یوه مثنوي کې وايي:

په لږ علم په دا ملک کې لوی ملا شه — درویــزه لــه یــوه لــوري راپیــدا شــه
خپـل کتـاب یې په کاغـذ مسـوده کړ — چـې یـې حـال ددې عـالم مشـاهده کـړ
هغـه هـم مجهـول بیـان و ناپسـندلی — د روښـان خیرالبیـان یـې و لیـدلی
په ویل کې چې یې زړه و هسې توی شه — ده چې خوشې میدان بیا موند سخن ګوی شه
درویــزه تــر مجهــد ورتــه لا ښــه و — هغــه وخــت پــه پښــتنو کــې علـم نــه و
د یزیـد پـه سـتایش کـې مـارجي شـه — پــه مــذهب سـني مـذهب و خـارجي شـه
درویــزه بــه د یزیــد ډوزې بللــې — ملنګــانو بــه یزیــد تــه کــړې ښــکنځلې
دوم یـې وواهـه لـه کشـفه و کراماتـه — ملنګــان یــې واړه وایســتل لــه ســواته
وعـالم تـه یې خپـل کتـاب بـدیع کـړ — په دا فن یې د درست سوات عالم مطیع کړ
نقش یې کېناوه په مکر خپل اولاد ته — هــېڅ یــې نــه کاتــه دې بـدو وفسـاد تــه
پـه دا مکـر یـې حلـوا سـره لړلـې...)) — درویــزه د درویــزې او ګــره خــوړلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویزه په پښتنو کې دومره مطرح شو چې چا دهغه نوم او د هغه د کتاب نوم په اصطلاح ((بې اودسه)) نه شو اخیستلای، پلویانو یې ویل چې الهام دی چې پر ده را اورېدلی دی. نو ځکه یې احترام پر خلکو واجب دی.

خوشال لومړنی شخص و چې دا حاکمه فضا یې ماته کړه، اخوند درویزه یې کم علمه او کتاب یې ورته له ګڼو، علمي، انشايي، املايي او نورو غلطیو ډک وباله. د خوشال دې سیاسي او مذهبي جرئت په پښتنو او په تېره بیا په سوات کې یوه سخته هنګامه جوړه کړه، ډېر کسان د اخوند درویزه ملاتړ ته راووتل، په تېره بیا د اخوند درویزه مریدان او پیروان چې په دې ټولو کې شیخ میانور زیات مطرح و، دی د درویزه له خاصو مریدانو او ارادتمندانو څخه و، ده دوه نور شاګردان هم درلودل، دوی ټولو پرخوشال د تکفیر تور پورې کړ.

شیخ میانور له محلي دربار سره هم ښه راشه درشه درلوده او دهغوی له خوا هم ورته دا پلان ورکړل شوی چې خوشال په عامه ذهنیت کې تکفیر کړي. دمغلو له دې کار څخه هیله دا وه چې کله خوشال په عامه ذهنیت کې کمزوری شي، نو د پښتنو د راټولولو او انسجام چانس به یې کمزوری او کم شي. نو ددې کار لپاره یې شیخ میانور ګومارلی و.

خپله لوی خان خوشال بابا ملا میانور په یوه مثنوي کې داسې معرفي کوي:

چې ملا میا نور په حکم دروميي   هم هغه د سوات په ملک کې سیری مومي
میا نور که د خنزیر غوښې روا کا   ملایان به باندې ژر جوړه فتوی کا
د میانور مفتیان د سوات په ملک کې دوه دي   الله داد او دوست محمد دواړه یاوه دي
لږ یې علم لږ یې لوسته ډېر تقریر کا   چې میا نور یې لمسوي هغه تزویر کا
اوس به وایم د میانور له حقیقته   چې تر نورو نه دی لا دی بد خصلته

همدې میانور پر خوشال د (کفر) او (رفض) تورونه پورې کړل، خو خوشال بابا پر اخوند دروېزه او دهغه پر مخزن چې کوم انتقادونه کړي وو، له هغو څخه هېڅکله په شا نه شو. بلاخره خبره تر دې حده ګرمه شوه چې د سوات یو شمېر سپین ږیري خوشال بابا ته راغلل او ورته یې وویل چې ستا د خبرو په وجه په سوات کې یوه غټه ستونزه او هنګامه پیدا شوې، یا معذرت وغواړه او یا هم له شیخ میانور سره مناظرې ته حاضر شه! لوی خان خوشال خان په خپله یوه مثنوي کې چې تاریخ مرصع کې افضل خان خټک ټوله رانقل کړې، د دې مناظرې کیسه کړې. سرمحقق زلمی هېوادمل ((ننګیالی د زمانې)) کې په دې باب لیکي:

((خان دلنګر خټک په کلي کې اوسېده، یوه ورځ خان د توت د یوې ونې لاندې استراحت کاوه، چې ملک سنګر،

(c) ketabton.com: The Digital Library

میاخان او مانکی خوشال خان ته راغلل، دی یې پاڅوه او ورته یې وویلې ټول سوات کې دې هنګامه جوړه کړې ده، ته لاخوب کوې هېڅ تشویش درسره نشته، بیا یې خوشال خان ته وویل چې موږ دقوم دمشرانو په توګه دا وظیفه لرو، چې دفساد مخنیوی وکړو، نو ته یا د اخوند درویزه کتاب ومنه او یا د شیخ میانور د اعتراضونو ځواب ووایه. خان د اخوند دکتاب له منلو انکار وکړ او بلاخره دمیانور او خوشال خان ترمنځ مناظره وشوه او شیخ میانور ډېره بده ماته ومونده بیا خلکو د دواړو ترمنځ صفایي وکړه. خوشال خان له شیخ میانور دا غوښتنه هم وکړه چې له مغلي حکومت سره به سازوباز نه کوي، په ځرګنده خو شیخ میانور له مغلو سره دخط کتابت نه کولو وعده وکړه خو نیت یې ښه نه و او په پټه یې خپل کار کاوه.))

دا بیان او د مناظرې نور اړخونه خوشال په خپله یوه غرا مثنوي کې په ډېر ښه ډول بیان کړي دي. دا مثنوي ټول (۱۲۹) بیتونه لري او تاریخ مرصع ټوله په خپلو پاڼو کې خوندي کړې ده. دلته به ددې مثنوي ځینې بیتونه دمناظرې د ځینو اړخونو د روښانتیا لپاره راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو کتاب دی درويزه سره جوړ کړی　　د سوات خلک يې له کل عمله موړ کړی
نامعقول مجهول بيان په کې بې ځايه　　په کې بد د سيد وايه يزيد سايه
غه جاهل ملا چې دا کتاب وه کښلی　　ما په دا خبرو دی وه ډېر ښکنځلی
مخامخ يې دا خبرې کړې نمايې　　چې ته سکه رافضی يې چې دا وايې
رد بدل ددې خبرې ډېر مذکور شه　　دا مذکور په واړه سوات کې مشهور شه
هغه نيم ملا روان شو و ميانور ته　　خس خشاک يې سره ولوستل تنور ته
سرې لمبې د ميا په کور شوې بلې　　نه وه څوک چې يې اوبه کړې باندې تلې
ملايان شيخان يې واړه سره ټول کړل　　ګډ يې واړه په دا وير په دا آشول کړل
ميا نور وې چې اخون زموږ امام دی　　درست مخزن پرې نازل شوی په الهام دی
په مخزن باندې چې بد وايي کافر دی　　د کافر قتل په شرح معتبر دی
هر سړی چې په مخزن باندې څه وايي　　په دنيا کې تر ساعته به څوک پايي
ملکان شيخان يې واړه سره ټول کړل　　په خپل سحر او افسون يې کچ وګول کړل

خوشال خان په دې مثنوي کې وايي چې ددې ملکانو او شيخانو له ډلې څخه يو مياخان، بل مانکی او بل سنګر ماپسې راغلل او زه يې په سنګر ختک کې له خوبه پاڅولم او راته يې وويل چې راځه موږ سره لاړ شه او د ميانور ځواب ورکړه، دې سپين ږيرو وويل چې د سوات د ټولو ملايانو همدا پرېکړه ده. خوشال بابا ورته په ځواب کې وايي چې ما د محمد(ص) دين منلی دی، له قرآن پرته بل کتاب نه منم، درويزه نه کوم امام دی او نه هم مجتهد دی. خپله درويزه هم يو خام شخص دی، تاسو هم خام ياستئ او د مخزن کتاب هم خام او نيمګړی دی. خو لنډه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې خوشال د دې مشرانو په زيات ټينګار له ځايه پاڅېد او روان شو. بابا وايي:

ملا مې وتړله زه هم وررووان شوم
يک تنها مواجهه په ډېر خصان شوم
مخامخ و بله کېناستو په قهر
په خبرو مو ښکاره کړو سره زهر
ملکان شيخان عالمان واړه سره شول
د خپل لوري شک يې واخيست مسخره شول
چې به ما ورته ويل کول د مشکو
ابلعانو به ويل کول له پشکو
نه يې علم، نه يې عقل نه يې پوهه
فضليت ورځنې لري په ډېر کروهه

خوشال بابا وايي، کله چې ما او ميا مناظره پيل کړه، نو کوم منصف هئيت ولاړ نه و چې وروسته قضاوت وکړي او نتيجه اعلان کړي، د سوات شيخانو اکثره د ميا نور پلوي کوله، خو ثرنګه چې ماته د ميا خط او کتابت، املا او انشا او ټوله پوهه معلومه وه نو ځکه مې لاس پرې بر و او بل زه په خپل اقرار کې صادق يم او د همدې صداقت په وجه مې په لوی ذات ډډه لګوله، نو ځکه خو ميان نور په خپلو خبرو کې راګير شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ مـــیا نور پـه خپلـه پـه تقریـر کې
مـا وده وتـه چـوټ ورکـړی پـه تحریـر کې
مـا وې تـه لـکه ګـیـدړ پـه خم کې شـین یـې
خـو بیـاهم هغـه ګیـدړ یـې کـه رنګـین یـې
ښـا پېرک غـونـدې پـه شـپه پـه هـوا درومـې
چـې سـبا پـه تـا راځـي هزعیـت مـومي
پـه خطونـو کـې چې ځـان و مـاته ستایې
مـا هـم پېژنـې چې څـوک یـم دا څـه وایـې
خپـل صـفت دې یوسفـزیو وتـه وایـه
زه دې پېـژنم چې څـه یـې ځـان مـه ستایه

پر مخزن باندې د خوشال د مانیز اعتراض یو ټکی دا و چې اخوند درویزه قصداً غوښتي د امام حسین(رض) د شهادت په پېښه کې یزید ته برائت ورکړي او دا سې وښیي، چې ګنې یزید نه غوښتل چې امام حسین(رض) شهید کړای شي، په همدې وجه یې هغو اشخاصو ته چې په دې کار یې لاس پورې کړی و ان د مرګ سزا ورکړه. خوشال بابا د اخوند درویزه دا ډول توجیهات او تعبیرات په کلکه ردوي او ځان د پیغمبر(ص) د سنتو ډېر ټینګ پابند ګڼي، په یوه بله مثنوي کې په همدې اړه وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه چې چون په اعتقاد کې پاک سني يم
په کندن د رافضي د بېخ کني يم
رافضي يې په دا هسې اعتقاد کړم
په درست سوات يې په تکفير په رفض ياد کړم
د صديق او د فاروق په عشق کې طاق يم
د عثمان او د حيدر بنده قلماق يم
آل اولاد د پاک رسول واړه منمه
امامان نبيان هم ټول واړه منمه
د يزيد پليد په کار باندې لعنت دی
چې د آل سره يې کړی شرارت دی
د بد ذات مکر په علم کې لا بد شي
حبشي چې په مخ خال کېږدي لا بد شي.

لکه څنګه چې د مخه مو يادونه وکړه شيخ ميانور مخکې تر دې د مغلو په لمسه په سوات کې پر خوشال د (تکفير) او (رفض) تورونه پورې کړي وو. خو خوشال دا ټول تورونه بې بنسټه وګڼل، برعکس يې په اخوند دروېزه او ميانور (يزيد) ته په لېوالتيا او هغه ته په برائت ورکولو ګرم وګڼل. خوشال په خپله مناظره کې د مخزن او نورو ديني مسايلو په باب له ميانور څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې وکړې، میانور سم ځواب ونه شو ویلای. خوشال بابا وايي:

الــغرض چې يې خبره کــړه اغازه | ډېــر يــې وويــل دخپلــې نيــا لــه نمــازه
بيا يې وستايه نيکه په څو څو رنګه | مستمع شه درست عالم ورته په درنګه
خدای يې وتړلــه ژبه لــــه افسونه | دا وينــا دده لــه ژبــې شــوه بيرونــه
مونږه کــله وايو دا چې يزيد ښه دی | پـه مخـزن کـې دروېـزه ستايلی نـه دی
بل زمونږ مــخزن نه شعر نه بيـان دی | بيـان شـوی نظـم نـه دی پـه بـل شـان دی
که يې ګورې درست په شان دصحيفو دی | چـې راتلـې بـه لـه اسمانه لـه هغـو دی
يـو پښتو کلام موزون دی بيان شوی | پـه معنـی کـې دګرګـون دی بيـان شـوی.

هغه ځای چې د رښتيا مهتاب ښکاره شي | دکتـانو تـاروپود پـاره پـاره شــي
د رښــتياو کرامــت لکــه بــاران دی | د دروغــو ســحر دوړې د بيابــان دي
چې دده دخولــې نـــه دا خــبرې وشوې | ته به وايې چې په هر چا اوبه توی شوې
پــوهېدم چې زمـــا ستاره وه پــرې غـالبه | لـه هيبتـه يـې دا ووتـه لـه ژبـه
که يې بيا کړه دافسون ښــېوه اغـــازه | سود يې نه و دې ما ژبه شوه پرې سازه
مـا وې بـس دمامقصـود مـراد هـم دادی | مـدعي پـه دا خبـرو خـود اګـاه دی
د يزيد ستاينه ګورئ په مخزن کـــې | هم مخزن نه دی د شعر په هر فن کې
زه هم دا خبره وايــم خلکه خـــامـــه | خــو ديــې وويــل خبــره شــوه تمامــه
چې هـــرڅوک پـــه دا خبره خبردار شو | چـې کينـه وځـي دروغـې طلبګـار شـو
شيخ ميا نور چې خجل ورغی ترکوره | په داخپل ويل پښېمان شو را شه ګوره

چې د خوشال او ميان نور ترمنځ مناظرې دوام کاوه، د شيخ ميان نور منطق کمزوری کېده، په پای کې ميـان نـور مات شو، ددې په خاطر چې ميان نور په سيمه تر دې زيات ونه شرمېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا دهغه پلویان، دیني او علمي مناظره په جنګ او جګړه وانه ړوي خو خوشال پر میانور بل هېڅ شرط کېښود ، یوازې دا شرط یې پرې کېښود چې نوره به دمغلو پلوي نه کوي، میان نور هم دا شرط قبول کړ، خو په زړه کې یې بیا هم مغل پالنه وه او تر پایه خپلې دې ژمنې ته وفادار پاتې نه شو.

خوشال بابا نه یوازې د شیخ میانور له مناظرې سره مخامخ شوی، بلکې د ژوندانه په اوږدو کې یې ډېر ځله له ډېرو کم علمه او کم سواده ملایانو او شیخانو سره مقابله او مناظره کړې چې دده ګڼ ادبي اثار ددې مناظرو او ځوابونو ښکارندوی دي. کله چې موږ په دینپوهنه کې دخوشال بابا ژورلیدونو ، علمي او اصولي دریځ ته متوجه شو نو خوشال مو د ستر اسلامپوه، اسلامپال او متبحر فقهي په توګه په ذهن کې انځور شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"شګه حاکم"

او د شګه حاکم په هیله

وايي اجتماعي مسايل د ساينسي هغو په شان نه دي، چيګ په وضع شويو فورمولونو حل شي، خو کله چيګ سؤيګ ولسي پوهيګ ، متلونو، د روزګګار تجربو او د پوهانو پخو خبرو ته وککوري، نو له دا سيګ کره خبرو او پخو تجربو سره مخامخيګإي چيګ د ساينسي فورمولونو په شان د اجتماعي ستونزو د غوخګولو لپاره کار کوي. زما په اند استاد الفت د افغاني تګولنيګ هغه ليکوال دی، چيګ يوه شګه اجتماعي طبيب او حکيم ورته ويلای شو. الفت د افغاني تګولنيګ د ژوندانه بيګلابيګلو ناخوالو ته متوجه شوی، هغه ييګ په أيګر دقت خګيګؤلي او د درملنيګ نسخه ييګ ورته وؤانديګ کؤيګ ده. د استاد الفت د علاج نسخيګ ، أيګريګ پيسيګ او أيګر لکګشګتونه نه غواؤي؛ دهريګ ناروغة لپاره ييګ په خپله تګولنه کيګ درمل په ککوته کؤي، د ده د نسخيګ تطبيق يوازيګ فکر او سوچ غواؤي، نور خګه نه غواؤي. الفت د يويګ تګولنيګ د سلو مرضونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوا یوازیگ دا ککنگي چیگ ((شگه حاکم)) پریگ حکومت وکؤي، د ((شگه حاکم)) پـه اؤه کیگـدی شـي، خلکـو سـره مختلف تصورات وي، خو د الفت په نظر تـر تگولـو شگه حاکم ((قانون او عدالت)) دی. د الفت په نظرکه په هره تگولنه کیگ قـانون او عـدالت واکمـن شـو ، نـو د تگولنیـگ أیگریـگ ناخوالیـگ پریـگ اواریگـدی شـي. حگکـه چیـگ قـانون او عدالت نه چا نه رشوت اخلي ، نه د چا لیـاز کـوي، نـه پـر چا ظلـم کوي، نـه د چا سفارش کوي، نـه چا سره کینـه کـوي، نـه نفسـي خواهشات لري، نه خپل پیگژني او نـه هـم پـردی. نو د داسیگ یویگ وسیلیگ په واکمنة سره د هر چا حقوق خوند ي کیگإي او خگوک د چا پر حق تیگریگ نه شي کولای. دلتـه بـه د اسـتاد الفت د نثر دا وؤه، خو له مانـا أکـه تگوتگه کتـگ متـگ راوؤو او بیا به خپلیگ خبریگ پریگ وغحگوو.

شگه حاکم

هغه چیگ نه نفس لري ، نه نفسي خواهشات.
نه ییگ په زؤه کیگ أار شته ، نه طمع.
نه له موقوفة ویگریگإي، نه د ترفیع پروا لري.
نه رشوت اخلي نه تنخوا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه له چا سره عناد لري، نه د چا مراعت کوي.
نه د چا مخ ګکوري، نه د چا خګتګ.
نه زورور پیګژني، نه غریب.
نه خګوک ییګ خپل دي او نه پردي.
نه چا ته خاندي، نه چا ته وچولی تریووي.
پوهیګإئ د ا حاکم خګوک دی؟
هو ! قانون او عدالت.

استاد الفت د بشري تګولنیګ د سوکالة لپاره قانون او عدالت تر تګولو شګه وسیله ګکنګلیګ، چیګ هیګخګ بل خګیز ورسره د پرتلیګ وؤ نه دی، وګکورئ لوی خګشګتن تعالی (ج) ،د بشر د لارشګوونیګ لپاره وخت پر وخت خپل پیغمبران رالیګإلي او هر پیغمبر خلکو ته د خدای (ج) د نظام او قانون د تطبیق سپارشګتنه کؤیګ ده. اسماني ادیان د بشر د ژوندانه د مهارولو، نیګکمرغه کولو او هوساینیګ لپاره ستر قوانین دي. اکثره بشري قوانین د همدیګ قوانینو په رنګا کیګ وضع شوي دي، بشر د خپل ژوند د هر اؤخ د انتظام لپاره بیلابیګل قوانین وضع کؤي، خو وضعي قوانینو تر هغه وخته دوام موندلی او تطبیق شوي چیګ عدالت ورسره ملګکری وي. هغه وضعي قوانین چیګ ظلم او استبداد ورسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکګري وو او د عدالت ځګرک په کیګ نه وو ، أیګر لنأ عمر
لرلای دی او بیا هم د أیګر سخت فشار او لکګشګت په وسیله
په أیګره سختة تطبیق شوي، خو کله چیګ زور ختم شوی
قوانین هم له منحګه تللي دي، خو استاد الفت د شګه او تلپاتي
حاکمیت لپاره له (قانون) سره (عدالت) هم ملکګری کوي، د
الفت په نظر (عدالت) د (قانون) ژوند تظمینوي او دواؤه بیا د
خلکو ژوند. د تګولنپوهانو په نظر له قانون پرته یوه تګولنه
اصلاً ژوند نه شي کولای، د طبیعت تګول نظام د یوه نظم یا
قانون تابع دی، که د یویګ شیګبیګ لپاره هم د کائینانو او
حګمکیګ په نظم یا قانون کیګ ګګأوأي را منحګته شي نو دا
نؤة به د سترګګو په رپ کیګ تباه شي، دغسیګ د بشري ژوند
هره خوا چیګ محاسبه کؤو که له قانون خګخه خالي شوه، نو له
سختیګ ګګأوأة او انارشة سره به مخامخ شي، حتی د
حګنګګله د حګناورو تر منحګ هم یو أول قانون حاکم دی.
استاد الفت د بشري ژوند دغه ستر ارزشګت او ضرورت په
أیګرو لنأو تګګو بیان کؤی دی. پوهانو حتی د قانون پر تعریف
غتګیګ غتګیګ لیکنیګ کؤي او کتابونه ییګ پریګ
لیکلي، خو استاد الفت بیا په داسیګ یوه لنأ اعجازي کلام
کیګ قانون او عدالت تعریف کؤي او اهمیت ییګ ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګرکګند کؤی چیګ سؤی ییګ په یو وار لوستلو د مانا تل ته کوزیګدی شي.

۱- نفس او نفسي خواهشات.
۲- أار او طمع
۳- موقوفي او ترفیع
۴- رشوت او تنخوا
۵- عناد او مراعات
۶- مخ او خګتګ
۷- زورور او غریب
۸- خپل او پردي

په بشري تګولنه کیګ چیګ هر خګوک د پورتنیو مفاهیمو پر وؤاندیګ حګان تګینکګ نه کؤي، یا د نفسي خواهشاتو تابع شي یا له چا خګخه نامشروع طمع وکؤي، یا وأار شي، یا د خپل حګان د موقف د لوؤاوي لپاره کار وکؤي او یا رشوت ته زؤه شګه کؤي، یا چا سره عناد او مراعات وکؤي، چا ته مخ شګکاره کؤي او چا ته خګتګ، زورور او غریب ته په یوه ستركګه ونه ګګوري او له خپل واک و حګواک خګخه د خپل او پردي پر وؤاندیګ نا سمه ګګتګه پورته کؤي، نو طبیعي خبره ده چیګ عدالت نه تطبیقیإي او تګولنه له توازنه وحګي، کله چیګ په تګولنه کیګ بحران رامنحګته شي، نو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تگولنیگ تگول وکگؤي ورسره زیانمنیگاٖي او هیگچا تـه هـم، بیـگ ضـره کگتگـه نـه رسـیگاٖي. نـو اسـتاد الفـت پـه تگولنـه کیـگ د بحرانونـو د تگـولیز حل پـه خاطر وایـي چیـگ تگولنـه باید

د ((شگه حاکم)) له خوا کنتگرول شي او دا ((شگه حاکم)) دده پـه نظـر (قـانون او عـدالت) دی، د مانیزیـگ شـگکلا تـر خگنکـگ د اسـتاد الفـت ددیـگ نثـر لفظـي شـگکلا هـم د زیاتیگ ستاینیگ وؤ ده.

دا نثـر پـه حقیقـت کیـگ تگولیـگ یـوولس جملیـگ لـري، چیـگ تگولیـگ تامیـگ جملیـگ دي. دا سـیگ تامیـگ جملیگ چیگ اوإدیگ نه دي، هره جمله پـه حقیقـت کیـگ لـه دوو برخو جوؤه ده، دویمه برخه کـه خگـه هم پـر (نـه) باندیگ پیلیگاٖي، خو له لومؤة برخیگ سره ارتبـاط کیـگ ده، د تاکیـد او خوند لپاره شگه پیوستون شگیي، په دیگ نثر کیگ لکـه د لنأیگ کیسیگ په شان شگه تلوسه موجوده ده ، سؤی پـه پیـل کیـگ نـه پوهیگاٖي چیـگ ((شـگه حـاکم)) یانیـگ خگـه؟ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګوک به وي؟ خو دا تلوسه او غوتګه لکه د لنأیګ کیسیګ د اوج په شان په وروستهٔ برخه کیګ خلاصیګإي.

پو هیګإئ ! دا حاکم خګوک دی؟

هو ! قانون او عدالت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو لرغونو ادبياتو کې شعري فورمونه

کله چې موږ په پښتو لرغونو ادبياتو کې د شعري فورمونو په اړه خبرې کوو، نو پر دوو ډولو ادبياتو له بحث سره مخامېږو: ۱- پښتو ګړني يا شفاهي ادبيات ۲- پښتو ليکني يا تحريري ادبيات.

۱-پښتو ګړني ادبيات: په پښتو ګړنيو ادبياتو کې ګڼ شمېر شعري فورمونه شته، خو ددې شعرونو د زمان او مکان حد او بريد ټاکل اسانه کار نه دی، د اکثرو صاحب او شاعر معلوم نه دی. ددې تر څنګ په خپله د ګړنۍ شاعرۍ شعري فورمونه هم د ليکنۍ شاعرۍ په انډول لږ مشخص (ثابت) او کوټلي دي. يوازې لنډۍ په پښتو ګړني ادب کې مشخص او ثابت شکل لري، نور اکثره يې ديوې يا څو مسرو، اوازونو يا اهنګ په تغير او تبديل سره خپل شکل بدلوي، خو ابدلون دومره هم نه دی چې يو شعري فورم يا شکل له بل سره منطبق يا مدغم شي او يو بل سره يې توپير ونه شي، په پښتو ګړنۍ شاعرۍ کې لنډۍ، کاکړۍ، نارې يا غږونه، لنډکۍ، سروکي، فالونه، د ښادۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندرې، نکلونه، چاربيتې يا بګتۍ او ځينې نور راځي، له لنډۍ پرته نور اکثره شکلونه بيا خپل منځ کې نور نور شکلونه يا لږ تر لږه د بڼې تغير لري. لنډۍ يوازينی شعري فورم دی، چې د اهنګ، د څپو د شمېر او د خج له پلوه يو ټاکلی شکل او چوکاټ لري، چې که يو هم پوره نه وي، لنډۍ نه جوړېږي. د اهنګ له پلوه د لنډۍ وروستی توری(غږ) بايد حتماً يو غږن اواز (واول) وي، په واولونو کې هم يو مشخص واول (ه=a) چې په پښتو کې د ګردې هې (ه) په نوم نوموړ شوی او زور(zwar) يې هم بولي. د يادونې وړ ده چې تر زور(a) د مخه اواز هم بايد يو متحرک غږ وي چې د دې دواړو غږونو له يو ځای کېدو څخه يو منظم اهنګ يا ريتم رامنځته کېږي، چې مسرې ته رنګ او خوند ورکوي او د وينا پر وخت د سړي خوله پرې ډکېږي. د لنډيو بل خصوصيت دا دی چې هره څلورمه مسره يې خجنه ده، يانې د هرې مسرې پر څلورمې څپې بايد فشار يا خج راشي، چې اصل اهنګ پوره کړي، البته د پښتو شاعرۍ پر هرشعري فورم، خج درې څپې وروسته واقع کېږي، خو د لنډۍ توپير له نورو شعري فورمونو سره دادی چې په نورو شعرونو کې کېدی شي خج د مسرې پر لومړۍ، دويمې، دريمې، يا څلورمې مسرې راشي او تر هغې درې څپې وروسته څپه خجنه شي، يانې درې څپې وروسته څلورمه څپه خجنه کېږي، خو په لنډيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د لومړۍ مسرې څلورمه څپه خجنه وي او بیا نور تر پایه همدا قاعده تعقیبوي او دا فورمول پر ټولو لنډیو یو شان د تطبیق وړ دی.

د څپو او د مسرو شمېر له مخې هم لنډۍ واحده قاعده لري، لنډۍ دوه مسرې لري، چې لومړۍ یې نهه څپې او دویمه یې دیارلس څپې ده، د لنډۍ د دواړو مسرو د څپو ټولیز شمېر دوه ویشتو (۲۲) څپو ته رسېږي، له نورو ټولو پښتو شعري فورمونو سره د لنډۍ توپیر دادی چې ددې د مسرو او څپو شمېر مطلق او غوڅ دی او تر هغو زیاتېدی او کمېدی نه شي، خو په نورو شعرونو کې دا مطلقیت عام نه دی، څرنګه چې د پښتو ګړنۍ شاعرۍ د اکثرو شعري فورمونو وخت او شاعر معلوم نه دی، چې ایا په لرغونې دورې پورې اړه نیسي او که نه؟ او بل د ټولو ګړنیو شعري فورمونو شننه او څېړنه یوه اوږده بحث ته اړتیا لري، نو دا بحث بل وخت ته پرېږدو او اوس راځو د خپل بحث دویمې برخې، د پښتو لیکنۍ شاعرۍ فورمونو او هغه هم د لرغونې دورې شعري شکلونو ته !

د پښتو لیکنۍ شاعرۍ لومړۍ لاسته راغلې بېلګه همغه د امیر کروړ یو شعر دی، چې د محتوا له مخې ویاړنه او د فورم له مخې داسې ډول شعري یا منظوم فورم دی چې نه په بشپړ ډول د پښتو ولسي شاعرۍ له پخو بېلګو یا شعري شکلونو لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاربیتو، بدلو، بګتیو، لوبو او کسرونو سره ورته والی ولري او نه هم له عربي ادبیاتو او نورو ژبو څخه له راغلو شعري فورمونو لکه غزل، قصیده، مخمس، مسدس او نورو سره ورته وي، د څېړونکو په نظر دا شعر یا نظم زړو اریایي سندرو ته ورته یو شعر دی، د ځینو څېړونکو په نظر دا شعر د زړو اریایي سندرو او پښتو ولسي سندرو تر منځ د اتصال یوه کړۍ ګڼل کېږي.

د امیر کروړ شعر اته بنده لري چې په هر بند کې یې درې مسرې دي، د سر بند درېیمه مسره یې بیا پر دوو برخو وېشل کېږي، په حقیقت کې دوه مسرې لري، چې دواړه مقفي دي، او د پورتنیو دوه بیتونو د مسرو قافیه تعقیبوي د بند وروستۍ مسرې دویمه برخه بیا له نورو بندونو سره هم تکرارېږي:

زه یم زمری په دې نړۍ له ما اتل نسته
پر هند و سند پر تخار او پر کابل نسته
بل په زابل نستـــه له ما اتل نستـــه

په پورتنیو اتو بندونو کې د لومړي او شپږم بند د مسرو د څپو شمېر سره برابر (څوارلس څوارلس) څپې دی، او درېیمه مسره چې یوه برخه یې تکرار ده شپږ شپږ سېلابه دي، د نورو شپږو بندونو د مسرو شمېر (پنځه لس پنځه لس) څپې دی او ټول واړه بیتونه یې اووه څپې دي، چې په دې ډول یې په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځ کې یو منظم اهنګ تېنګ کړی دی، سر بېره پر دې د اول،دویم، درېیم، شپږم او اووم بندونو مسرې د قافیې تر څنګ ردیفونه هم لري او نور بیتونه یې یوازې په قافیو سمبال دي. دا اهنګ له پلوه دا شعر د پښتو له نورو ولسي شعرونو سره چې تر امیر کروړ وروسته لاس ته راغلي، یو شان دی، یانې د پښتو ژبې له ځانګړي اهنګ سره سمون خوري. د تاریخي قدامت له مخې بل لاسته راغلی شعر هغه شعر دی چې ابوهاشم ابن الزید سرواني له خوا پښتو ته ژباړل شوی،او په درېیمې هجري پېړۍ پورې اړه لري، دا شعر اصلاً د ابن خلدون و چې (ابي الینا) مشهور و، د بغداد او سېدونکی او په دواړو سترګو ړوند و، دا شعر د فورم له مخې غزل دی، خو محتوا یې اخلاقي مسایل دي، چې د درهم د ستاینې په بڼه خلکو ته وړاندې شوی، که څه هم ځینو څېړونکو دا غزل نه دی ګڼلای او قطعه یې بللې خو کله چې مورږ د شعر عربي متن ته مراجعه کوو، هلته د غزل د فورم له معمول تعریف سره سمون خوري، پښتو متن ته یې که هم وګورو د غزل فورم څرګندوي. سره له دې چې لومړی بیت یې مقفی دی؛(وینه او درهمونه) په کې د قافیې کلمې دي، خو د قافیې پوهنې له مخې د دواړو قافیو تر منځ یوازې یو مشترک توری(ه=a) دی او تر دې دمخه توري حرکت هم تغیر لري، نو(سسته او چسته قافیه یې سره یو ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي)، نو ځکه سړي ته په پیل کې د اهنګ له پلوه پوره پوره منطبق نه برېښي، دا کېدی شي د ژباړې ستونزه هم وي، له نظم نه نظم ته ژباړه څه اسانه خبره نه ده، نه یوازې په مطلع کې، بلکې په نورو بیتونو کې هم د قافیو هماهنګي سل په سلو کې منطبقه نه ده، د ابو هاشم ابن الزید السروانی له خوا د ابن خلدون دا ژباړل شوی غزل اووه بیتونه لري، چې د سر او پای بیتونه یې دا دي:

ژبــه هــم ښــه وینا کانــدي چــې یــې وینــه
د خاونــد پــه لاس کــې زر او درهمونــه
درهــم ژبــه ده کــه څــوک ژبــور کېــږي
ده وسـله کـه څـوک پـرې کانـدي قتالونـه

د بېټ نیکه مناجات: په پښتو لرغوني شاعرۍ کې یو مطرح شو د بیټ نیکه مناجات دي، چې ټول دوه بنده لري او سربېره پر دې یو بل بیت هم لري، چې د کسر یا تکرار په بڼه ورسره ویل کېږي، د دواړو بندونو د مسرو شمېر یې سره برابر،(شپږ شپږ) مسرې یا درې درې بیتونه دي د او ټول شعر یا نظم د مسرو د څېو شمېر هم سره مساوي دی، (اووه اووه) دی، د محتوا له مخې دا شعر دیني مناجات دي، خود فورم له مخې مثنوي ته ورته ښکاري، ځکه چې هر بیت یې په خپل منځ کې مقفی دی، خو دا چې هر درې بیته وروسته یو بیت د تکرار یا کسر په بڼه لوېږي، له مثنوي څخه خپله بڼه بدلوي، مانا دا چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مثنوي هغه فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه شان نه دی، نو ځکه ویلای شو چې دا هم د پښتو ولسي شاعرۍ په اهنګ پخوانیو اریایي سندرو ته ورته دی، چې په پښتو ولسي شاعرۍ کې نور داسې شعرونه هم شته، د بیټ نیکه مناجات:

لویه خدایه لویه خدایه ستا په مینه په هر ځایه
غر ولاړ دی درناوي کې ټوله ژوي په زاري کې
دلته دي دغرو لمنې زموږ کېږدۍ په کې پلنې

دا وګړي ډېر کړې خدایه
لویه خدایه لویه خدایه

همداسې بل بند

د شیخ اسمعیل شعرونه: د شیخ اسمعیل دوه شعرونه زموږ لاس ته راغلي دي. د شیخ اسمعیل یو پارکی:

تېښته وکړه له ابلیسه چې ابلیس لعین ښکاره شي

دا ټول پنځه بیتونه لري چې محتوا یې له شیطان څخه د انسان د ژغورنې په اړه ده، د شکل له پلوه غزل ته ورته ده، خو یوازې په دې توپیر چې د سر بیت یې مقفی نه دی. بل نظم یې چې د خرښبون ببلتون ته ځانګړی شوی او بیا خرښبون په نظم د هغه غبرګون ښودلای، دواړه له عربي څخه د راغلیو فورمونو په چوکاټ کې نه راځي او د پښتو شاعرۍ د فورمونو رنګ پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غالب دی خو دې سره سره سل په سلو کې په کوم ځانګړې چوکاټ کې نه ځايږي.

کـه يون دی يون دی　　　مخکې بيلتون دی
لــه کسي غره څخه　　　ځـي خـرښبون دی....

څلور څلور مسرې د يوه بند په شکل يو ځای شوي دي:
د خرښبون نظم:

بېلتانه ناره مې وسوه پـه کور باندې
نه پوهېږم چې بـه څه وي پـېښ پـه وړاندې
لـه خپلوانـو بـه بېلېـږم پـه سـرو سـترګو
دواړه سـترګې مـې پـه وينـو دي ژړانـدې

د شـيخ رضـی لـودي او نصـر لـودي نظمونـه: دا دواړه نظمونه چې د يوې ليکلې مشاعرې بڼه لري، د فورم لـه مخې غزل ته ورته دي، خو داسې غزل چې مطلع ونـه لري، يـانې بې مطلع غزل، نور نو د غزل فورم ټول قواعـد پـرې تطبېقېـږي، خو يوازې دومره توپير لري چې د سر لومړۍ مسره يې بې قـافيې ده او د نـورو مسـرو قافيـه د لـومړي بيـت د دويمـې مسـرې قافيـه تعقيبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ رضی لودي د نظم څو بیتونه:

د الحاد په لور دې ترپلل　　　ګروه دې زموږ وکوراوه
موږ رونـلي پـه زيـارنه　　　تـا پـه تـوراوه پـه تور او

او د هـغـه پـه ځواب کې د نصرلودي دا نظم:

د الـحاد په تور تورن سوم　　　زه لرغون خو ملحد نه يم
زما دښنه هسې تور راکړي　　　کـه مـلحد يـم د دښنه يـم

په لرغوني ادب کې د قصيدي فورم: پښـتو ادب تـه د قصيدي فورم له عربي ژبې څخه راغلی دی، چې لـومړی بېلګـه يې د شيخ اسعد سوري لاسته راغلې قصيده ده. د شـيخ اسـعد سوري قصيدې له پوخوالي داسې برېښي چې پښتوادب کې بـه تـردې د مخـه هـم زيـاتې قصـيدې پنځېـدلي او پـه خپلـه شـيخ اسعد سـوري بـه هـم ډېـرې زيـاتې قصـيدې ليکلـې وي، چـې د قصيدو د پخوالي دې معراج ته رسېدلی دی، خو څرنګه چې تـر ده د مخه او خپله دده نورې قصيدې عملاً په لاس کې نه شته، نو همدا لاسته راغلې قصيده په پښـتوادب کې لرغـوني قصيده ګڼلای شو، قصـيده هغـه ډول شعري يا نظمـي فـورم دی، چې د سر بيت يې مقفی وي، رديف په کې اختياري دی، قافيـه پـه کـې حتمـي ده، د نـورو بيتونـو د دويمـو مسـرو قافيـه يـې د لـومړي مقفی بيت قافيـه تعقيبوي، د بيتونو شـمېر يې لـه پنځـه لسـو څخه تر سوو بيتونو پورې اټکل شوی دی، د قصيدې د معمول

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف له مخې قصیده درې برخې لري، چې د پیل برخې ته یې تشبیب یا تغزل وایي او معمولاً د طبیعت ستاینه په کې کېږي، دویمې برخې ته یې اصلي موضوع وایي چې د ممدوح ستاینه په کې کېږي او دریېمه برخه یې دعائیه ده. د شیخ اسعد قصیده چې د محمد سوري (د سوریانو واکمن زنداني کېدو او وفات) ته ځانګړې شوې د محتوا له مخې یوه دردونکې ویرنه ده.

دا قصیده د محمد سوري د مرګ رنه انځورګري کوي او پر سړي باندې ډېر تاثیر ښندي، دا قصیده ټوله ۴۴ بیتونه لري چې د قصیدې له معمول تعریف سره سم ټول اړخونه یې رانغاړلي دي، د سر ، منځ او پای څو بیتونه یې دادي،:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار
هر غاټول چې په بیدیا غوړېده وکا
ریژوي یې پاڼې کاندي تار په تار

د منځ بیتونه:

زموږ پر زړونو دې نن بیا یو غشی وویشت
ودې ژوبله په دې غشي هزار
پر سوریو باندي ویر پرېوت له پاسه
محمد واکمن چې ولاړی په بل دار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پای څو بیتونه:

سخ پــــه تـــا ای مــحمده د غــور لمـــر وې
پـــه نـــړۍ بـــه نـــه وي ستـــا د عـــدل ســـار
که سوري دې پر ننګ وير کاندي ويرمن سول
هـــم بـــه ويـــاړي ســـتا پـــه نوم ستا په تبار
په جـنت کـــې دې وه تـــون زمـــوږ واكـــمنه
هـــــم پـــر تـــا دې وي ډېـــر لور د غـــفـار

ددې قصیدې هندسي شکل په دې ډول دی:

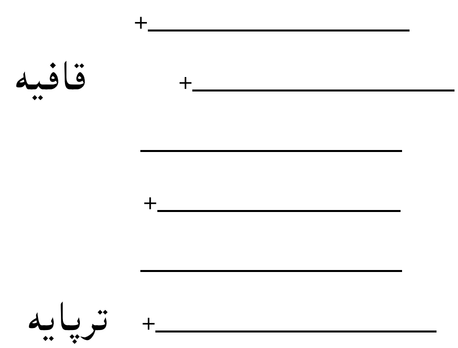

د ښکارندوی غوري قصیده: بله مهمه قصیده زموږ په لرغوني ادب کې د ښکارندوی غوري قصیده ده، چې پر هند يې د سلطان شهاب الدين غوري د فتوحاتو په تعريف کې ويلې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محتوا لـه مخې يـوه ستاينه بلل کېږي. دا قصيده ټولـه (۴۵) بيتونه لري او د قصيدې لـه معمول تعريف سره سم درې برخې تشبيت يـا تغـزل اصلي موضوع او د عائيـه لـري، دا قصيده هم لکه د شيخ اسعد سوري دهغې پـه شان پـه قافيـه پـاى مومي او رديف نه لري. د سر، منځ او پاى څو بيتونه يې دا دي:

د پسرلي ښکلو ونکي بيا کړه سينګارونه
بـيا يــې ولــونـل پــه غـرونو کې لالونه
مځکه شنه، لاښونــه شـنه، لمنې شنې شوې
طيــلسـان زمـردي واغــوستـه غــرونــه

د منځ بيتونه:

په زابل چې د برې پر نيلي سپور سي
پــه لاهــور يــې د مېــړانې ګوزارونه
د اسلام د دين شهاب دنړۍ لـمـر دى
تورستان يـې کـړه رڼا پــه جهادونــه

د پاى بيتونه:

پــه رڼــا اوسه تــه تل د ديــن شــهابــه
نوم دې تل وه پر دريــځ پــه نمـزدکــونــه
ستا په زېرمه دې خاونـده لوى ښتن وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ خــو ستــا پــه نامه يونه څو چې يونه.

د شيخ اسعد سوري او د ښکارندوی غوري قصيدې دوا ړه د انځورګرۍ او د طبيعت د مناظرو د ترسيم او د پېښو د واقعي ثبت له مخې د اسې لوړې قصيدې دي چې تر اوسه يې پښتو ادب کې ساری نه شته.

په لرغوني پښتو ادب کې غزل: سره له دې چې غزل ته ورته ځينې نظمونه په پښتو ادب کې تر اتمې هجري پېړۍ د مخه هم ليدل کېږي، خو پښتو ادب کې په منظم ډول غزل د اتمې هجري پېړۍ د ويمه نيمايي کې، اکبر زميندا روي پيل کړی دی.

اکبر زمينداوری د ديوان خاوند و چې څو پاڼې يې استاد حبيبي ته لاس ته ورغلي دي. په دې لاسته راغلو پاڼو کې دوه غزلونه هم خوندي دي، چې د هنر، هغه وخت او شکلي سکښت له مخې ډېر اوچت غزلونه ګڼل کېږي، چې دلته يې يو څو بيتونه د بېلګې په توګه را اخلو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل ځان له حیرانیه څه ویل کړم
د عشق ویر به تل په خپله پټول کړم
ما مدام لکه بورا پر ګلو کشت کړ
اوس به ځم په سر تور سر فراق د ګل کړم...

او وروستی بیت:

د بېلتون له ویره ژاړم اوښکې وینې
زه اکبر په خپل اشنا د سرښندل کړم

دا غزل پنځه بیتونه لري چې (ویل، پټول، ښندل او...) یې د قافیې کلمې دي او (کړم کړم) یې ردیف دی. د بیتونو د مسرو د څپو شمېر یې دولس دولس څپې دی او د ټولو مسرو د څپو شمېر یې سره مساوي دی، مطلع او مقطع چې د غزل یوه ځانګړتیا ده، دواړه په کې خوندي دي. دمحتوا له مخې هم له غزل سره پوره منطبق دی، ځکه چې موضوع یې تغزلي ده.

په لرغوني ادب کې مثنوي: په پښتو ادب کې د پوره مثنوي او پوره غزل عمر سره تقریباً مساوي دي، دواړه شعري فورمونه د اکبر زمینداوري د دیوان په هغو پاڼو کې لیدل کېږي چې د استاد حبیبي لاس ته ورغلې وې، په دې پاڼو کې د زمینداوري دوه مثنوي هم خوندي دي.

مثنوي هغه شعري فورم دی چې له عربي څخه پښتو ته راغلی دی، ځانګړتیا یې داده چې هر بیت یې ځانته ځانګړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافیه لري، یانې دوه مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه وي، ردیف په هر بیت کې اختیاري دی، کېدی شي ځینې بیتونه ردیفونه ولري او ځینې یې ونه لري.

د هر بیت د مسرو شمېر یې په خپل منځ کې مساوي وي، خو د ټولو بیتونو د مسرو د څپو شمېر یې د یوې یا دوو څپو په شمېر توپیر او بدلون موندلای شي.

البته تر اکبر زمینداوري د مخه مثنوي ته ورته شعرونه وو، خو بشپړه مثنوي، ده لیکلې ده.

دلته یې د یوې مثنوي څو بیتونه را اخلو:

زه عاشق یم یار هم نیز | نور څه نه لرو تمیز
یو پر بله عاشقان یو | په خپل عشق کې صادقان یو
یو په بل پسې رنځور یو | چې نړدې نه یو مهجور یو

په پورته بیتونو کې اول بیت ردیف نه لري او دوه نور یې لري. د مثنوي فورم په دې ډول دی:

a____________
a ____________
b __________ ردیف اختیاري دی
b____________
c __________
c __________

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اکبر زمیند اوري وروسته د زرغون نورزي ساقي نامه:

ساقي راشه پياله راکړه ــــ مرور یار مې پخلا کړه

د زرغونې کاکړ د بوستان ژباړه:

اوربدلې مې قصه ده ــــ چې تر شاتو هم خوږه ده

د دوست محمد کاکړ غربتنامه:

له نیکانو روایت دی ــــ هسې توګه حکایت دی

ټول د مثنوي په فورم کې دي.

په لرغونې ادب کې رباعي:- تر غزل او مثنوي وروسته بل هغه شعري فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه (رباعي) ده چې دا فورم د (خلیل خان نیازي) او (سلطان بهلول لودي) له خوا په خپل منځ کې په ویل شویو شعرونو کې ګورو، رباعي هغه شعري فورم دی چې څلور مسرې لري، لومړۍ، دویمه او څلورمه مسره یې په خپل منځ کې هم قافیه وي او دویمه مسره یې له قافیې څخه ازاده وي. ردیف په کې اختیاري دی او د څپو شمېر یې معمولاً مساوي وي.

خرې وربځې ژاړي له پاسه ــــ کویله غږ کا بېلتون له لاسه

په هغه لوني ګوهر په خول ستا ــــ دا مرحبا کا ستا زموږ مواسه

د سلطان بهلول لودي رباعي:

ملک به زرغون کړم په ورکړه راسه ــــ ګوره اوربځې د داد له پاسه

خول مې د عدل په درو روڼ دی ــــ جهان به زیب مومي زما له لاسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رباعي عام شکل دا دی:

___________a

_________a   ردیف اختیاري دی.

____

__________a

په لرغوني ادب کې د نورو شاعرانو شعرونه:

د نورو پاتې شاعرانو شعرونه اکثره د پښتو ولسي شاعرۍ په فورمونو کې راځي او همغه اريايي خصوصيت لري، چې د پښتو له ځانګړي اهنګ سره مطابقت کوي. دا شعرونه د پښتو ولسي شاعرۍ له ثابتو شعري فورمونو سره هم سلو په سلو کې منطبق نه دي او کېدی شي هر يو جلا جلا وڅېړل شي، خو په لرغوني ادب کې له عربي څخه راغلي ډېر مطرح شعري فورمونه، قصيده، غزل، مثنوي او رباعي دي چې هر يوه ته پر خپل ځای اشاره وشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد روهي له نظره
د خوشال اخلاقي ايډيال

د خوشال بابا په باب تر اوسه پورې په سلګونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي دي، د خوشال بابا په اړه د مستقلو اثارو شمېر هم لسګونو عنوانو ته رسېږي، د خوشال په باب څېړنې په لومړي ګام کې پر دوو کټګوريو وېشل کېدی شي، لومړی هغه څېړنې چې د بهرنيو پوهانو له خوا ترسره شوي او دويم هغه ليکنې دي چې د کورنيو څېړونکو او پوهانو له خوا تر سره شوي دي، ددې څېړنو او ليکنو يوه برخه دودیزه بڼه لري چې په ټولنه کې د خپل وخت د دوديزو علومو او تعاملاتو په نتيجه کې يې خوشال مطالعه کړی او څېړلی دی، د ليکنو دويمه برخه هغه ده چې خوشال يې د معاصرو علومو، کره کتنې او څېړنو په نتيجه کې له هر ډول سياسي، ټولنيزو، قومي او اخلاقي تمايلاتو پرته، د نوې پوهې او د تحقيق او تحليل د نويو ميتودونو په رڼا کې څېړلای او تحليل کړی دی، زموږ د هېواد له دغو معاصرو پوهانو څخه يو هم د هېواد ډېر ځيرمن ليکوال، څېړونکی او کره کتونکی کانديد اکاډمسين سرمحقق محمد صديق روهي دی، چې په څو مقالو کې يې خوشال بابا په ناپېيلي (بې طرفانه) ډول څېړلای دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد محمد صديق د ادبپوهنې په لړ کې په خپل مهم اثر (ادبي څېړنې) کې د خوشال په باب څلور بېلابېلې ليکنې: ((د خوشال د ښوونې او روزنې فلسفه، د خوشال خټک سوات نامه د ټولنيزو اصلاحاتو هنداره، ، د خوشال اخلاقي ايډيال او خوشال د اخلاقي ايډيال په حيث او د خوشال په اثارو کې د مضمون او شکل تنوع)) چاپ کړې چې هره يوه د خوشال پېژندنې د مطالعاتو په لړ کې د خپل ځانګړي او جلا ارزښت لرونکې دي، استاد روهي پر نو موړو ليکنو کې سربېره د خوشال پر کلياتو (د کابل چاپ) هم يوه ارزښتمنه سريزه ليکلې، دغه راز د هېواد په ځينو علمي مجلو کې يې هم د خوشال په اړه علمي او تحليلي ليکنې راغلي دي.

((د خوشال اخلاقي ايډيال)) په نامه د استاد روهي يو مستقل اثر هم چاپ شوی دی، چې همدا تېرې څېړنې په خپله لمن کې رانغاړي.

اوس راځو دې ته چې د استاد روهي دا ليکنې ولې د زيات ارزښت وړ دي؟

استاد روهي د هغو پوهانو له جملې څخه دی، چې عصري زده کړې يې کړې وې، د ښوونې او روزنې په برخه کې يې ماستري درلوده او په ادبپوهنه کې د زياتې مطالعې خاوند و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کره کتنه او ادبپوهنه کې يې يو ډېر مهم اثر (ادبي څېړنې) ليکلی دی، استاد روهي د زيات علم او حلم خاوند و او همدا دوه عنصره يې په اکثرو ليکنو په تېره بيا په کره کتنه کې زيات ليدل کېږي، روهي صاحب په کره کتنه کې د هېڅ ډول احساساتو تر اغېز لاندې نه دی راغلی او هر څه يې چې شنلي نو هغه يې د دليل او منطق په مټ واضح کړي دي، د خوشال په برخه کې هم استاد روهي د ليکنو چلند همدا ډول دی، استاد روهي سره له دې چې يوه ښه افغان او پښتون و، خو هېڅکله هم د خوشال پېژندنې په برخه کې د پښتونولۍ او افغانيت تر اغېز لاندې نه دی راغلی.

استاد روهي چې کله د خوشال ايډيال مطالعه کوي او پر هغه بحث کوي نو تر ټولو دمخه اخلاقي ايډيال تعريفوي، کله چې د يو شي تعريف مشخص شي، نوبيا د هغه شي پر ماهيت ښه پوهېدلای شو، استاد روهي وايي: ((اخلاقي ايډيال د کرکټرونو د هغو مثبتو اوصافو مجموعې ته ويل کېږي، چې د اخلاقي کمال د موډل ښه ولري، اخلاقي ايډيال د يوې طبقې اجتماعي، اقتصادي شرايط منعکسوي او په اجتماعي ايډيال سره توافق پيدا کوي.)) استاد روهي د همدې پورتني فورمول او تعريف له مخې د خوشال د اخلاقي ايډيال په باب وايي: ((څرنګه چې خوشال د فيوډاليزم د اجتماعي- اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فورماسیون محصول دی نو دا ډېره طبعي ښکاري، چې د خوشال اخلاقي ایډیال دې په یوه قومي مشر یا اشرافي شخصیت کې متبلور شي.))

د استاد روهي له نظره خپله د خوشال په فکر د هغه اخلاقي ایډیال همهغه دی، چې ده په خپل اثر (دستارنامه) کې ښودلی دی او هغه ته (د دستار سړی) وایي، د استاد روهي په نظر دا ډېر مناسب نوم دی، ځکه چې له یوې خوا په پښتني قبیلو کې دا دود دی کله چې یو نوی قومي مشر یا خان د خلکو له خوا وټاکل شي، د هغه پر سر پګړۍ یا پټکی تړي او د پټکي تړلو وروسته خلک هغه ته مبارکي ورکوي، له بلې خوا، په پښتنو کې پټکی یا دستار د عزت او وقار سمبول دی، استاد روهي زیاتوي: د اخلاقي موډل لپاره خوشال (شل خصلتونه او شل هنرونه ټاکلي دي) که چېرې په یوه شخص کې دغه واړه هنرونه موجود وي، نو هغه ته د اخلاقي کمال یوه نمونه یا اخلاقي ایډیال ویلای شو، استاد روهي زیاتوي: که موږ د اخلاقي ایډیال په برخه کې د خوشال (دستارنامه) د (بلو تارک) او (کویټلیان) له اثارو سره پرتله کړو ډېر ټکي به په کې مشترک پیدا کړو، نو ځکه استاد روهي وایي، چې د خوشال اخلاقي ایډیال (دستارنامه) دیوه اخلاقي ایډیال په حیث نوې څېره نه ده، استا د روهي وایي: د خوشال موډل د لرغوني

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونان موډل (چې د مرییتوب د دورې ځرګندوی دی) نه، بلکې د رومیانو موډل دی، رومیان په علم او فلسفه کې ژور نه ځي، بلکې علم له عمل سره نږدې کوي.

استاد روهي وايي: ((د خصوص د مقولې له نظره باید وویل شي، چې د خوشال اخلاقي ایډیال د پښتني چاپېریال کلتوري خصوصیات منعکسوي، په دې ځای کې د دې ټکي یادونه هم ضروري ده ، چې د خوشال د موډل د پوره څېړنې لپاره باید یوازې پر (دستارنامه) باندې تکیه ونه شي، استاد روهي سره له دې چې د خوشال اخلاقي ایډیال د پښتني چاپېریال ځرګندوی بولي، خو بیا هم یادونه کوي، چې ددې ایډیال لپاره چې خوشال کوم معیارونه ټاکلي، هغه د پښتني چاپېریال تر کلتور او مذهبي حدودو اوړي، استاد روهي په دې نظر دی، چې د خوشال ایډیال د کرکټر په لحاظ عمومي او خصوصي اوصاف لري؛ عمومي اوصاف یې د ټولنې د ټولو افرادو لپاره لازم دي، لکه (د اولاد تربیت ، علم ، شجاعت ، سخاوت،راستي، خوشخویي، همت، غیرت او نور...) خصوصي اوصاف یې صرف د دستار سړي ته ضروري دي، لکه تادیب د خشم وخصم، د ملک د انتظام په عمومي اوصافو کې یې ځینې هنرونه او خصلتونه تر زیاتې اندازې د (دستار سړي) سره شباهت لري، لکه د ځان معرفت، اسپ تازي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت، موسيقي، شطرنج، نقاشي، عدل او انصاف، عفو وکرم، مشورت او نور...

استاد روهي د خوشال اخلاقي ايډيال د نړۍ د يو شمېر نورو پوهانو له اخلاقي ايډيال سره پرتله کوي او هغو لارو چارو ته ګوته نيسي، چې يو شخص پرې دې معيار ته رسېدلای شي، استاد روهي هغو دواړو معيارونو او لارو ته اشاره کوي، چې اخلاقي ايډيال پرې جوړېږي، خو پرته له دې چې غوڅ حکم وکړي، قضاوت لوستونکو ته پرېږدي، استاد رورهي وايي: د خوشال د ښوونې او روزنې موډل چې په دستارنامه کې راغلی دی، د لوړې طبقې ايډيال دی، ليکن دی د (اپلاتون) او (ارسطو) په شان دغه ايډيال په کومې خاصې طبقې پورې نه منحصروي، (ارسطو) په صراحت ادعا کوي، چې غلامان فطرتاً غلامان پيدا شوي دي، دوی له مقدماتي زده کړې او سواد څخه زيات څه نه شي زده کولای، خوشال البته پر وراثت باندې تکيه کوي، ليکن دا وراثت طبقاتي نه ګڼي، د خوشال په نظر نه يوازې هنرونه د زده کړې له لارې لاس ته راځي، بلکې دی خصلتونه هم کسبي بولي، دی وايي: ((امير لره بويه چې ځان په شرع اراسته کا، بيا د ولايت ظاهري، د سياست هنرونه، خويونه، خصلتونه زده کا.)) سره له دې چې پورته بحث کې استاد روهي د کوم نظر پلوي نه کوي، خو د متن له قرينې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سې ښکاري چې استاد د يوه ټولنپوه، ښوونپوه او کره کتونکي په توګه د خوشال نظر تائيدوي، خوشال د اخلاقي ايډيال يا شخصيت د جوړېدو لپاره ټول شرايط کسبي بللي، چې هر څوک يې تر لاسه کولای شي، خو په دې چاره کې ارث او د شخص خپل زيار او زحمت هم دخيل ګڼي او دا يې هم په ګوته کړې، چې هر څوک دا معيارونه پوره کړي، نو بيا (د دستار سړی) ترې جوړېدی شي او د (دستار سړی) طبعاً هغه مقام دی چې بيا د ټولې ټولنې په لوړې يا اولې طبقې پورې اړه پيدا کوي او دا ځکه چې همدا شخص دی ، چې د ټولنې د مشرۍ وړتيا پيدا کوي، نو بايد د ټولنې په راس کې واقع شي.

د ارسطو نظريه چې پر طبقاتي بنسټ ولاړه ده، تر ټولو د مخه د سقراط له علمي نظرياتو سره چې وايي: انسان د تحول په حال کې دی او د اصلاح وړ دی، متضاده ده، د ښوونې او روزنې اوسنۍ ميتودولوژي هم دا حکم نه کوي چې د ټيټې طبقې خلک دې د لوړو زده کړو قابليت ونه لري او يا دې ترې لوی شخصيتونه نه شي جوړېدلای، خوشال البته د شخصيت په جوړونه کې ارثيت ځکه دخيل بولي، چې دا د شخصيت جوړونې منشا ده، اوسنۍ ارواپوهنه هم دا تائيدوي، چې د انسان د شخصيت وده د نطفې له تشکل څخه راپيلېږي، محيطي او بيا اجتماعي شرايط په کې اساسي نقش لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد روهي د خوشال د اخلاقي ايډيال په ليکنه کې دې نتيجې ته رسېدلی دی، چې د خوشال د ښوونې او روزنې موډل د اخلاقي ايډيال د جوړونې لپاره مناسب دی، استاد روهي د (دستارنامې) د معيارونو له مخې د اخلاقي ايډيال لپاره تر ټولو غوره ، ښه او عملي بېلګه په خپله (خوشال) بولي، چې د دستارنامې اکثره معيارونه (شل هنرونه او شل خصلتونه) يې په وجود کې ليدل کېږي، نو موږ هم د استاد روهي د تحليل له مخې دې نتيجې ته رسېږو چې د خوشال د اخلاقي ايډيال يوه عملي بېلګه په خپله لوی خان خوشال خان دی او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((شاهنامهٔ احمد شاه ابدالي))
ویاؤنه ده که حماسه؟

((شاهنامه احمد شاه ابدالي)) د حافظ کګل محمد مرغزي منظوم داستاني اثر دی، چیګ په هند کیګ ییګ د احمد شاه بابا د فتوحاتو او بریاوو په باب لیکلی دی. دا اثر لومؤی حګل پر **۱۹۲۵**م کال د یو زر تګوکو په شمیګر د مشتاق احمد مشتاق په تدوین او د مولانا عبدالقادر په ((پیګژند ککلو)) چاپ شوی دی.

د مدون په وینا د دیګ اثر اصلي نوم ((شاهنامه احمدیه)) و، خو دوی ورته حګګه د ((شاهنامه احمد شاه ابدالي)) نوم غوره کؤ چیګ دیګ نوم ورسره أیګر اؤخ لګګاوه.

حافظ ککګل محمد مرغزي، د مرغز د کلي او سیګدونکی و او د شاهنامیګ له متن خګخه داسیګ شګګاري چیګ دی د احمد شاه بابا د وخت سؤی او په جنګګونو کیګ د هغه له لشګګرو سره ملګګری و، دده په خپله وینا د دیګ شاهنامیګ د لیکلو حکم هم ورته پخپله د بادشاه (احمد شاه بابا) له خوا شوی و، دی وایي:

چیګ فرمان د شهریارو
په زیبا شګګلی ګګفتارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیـگ حـافظ دیـگ شاهنامـه کـه
پـــه جـــهان دیـــگ دا نامـــه کـــه
شاهنامـــه دیـــگ کـــه رنکگـــین
جـــــوؤ زیبـــــا در ثمـــــین
پکیـــگ حـــال دیـــگ د جـــهان وي
شگـــه ککنـــجو نه دیـــگ عـــیان وي
شـــه مذکـــور دیـــگ کـــه د جنکـــگ
چیـگ پریـگ صـاف شـي دزؤه زنکـگ
د بادشـــاه دیـــگ حـــال بیـــان کـــه
دا چیـــگ سـیر ییـگ پـه جهـان کـه
د احـمـد شـــــــــــــاه دُر دوران
پـــکیگ حـــال مـــیگ کـــؤ بیـــان.

حـافظ مرغـزي دا کتـاب پـر یـو زرشـپإ او یـا یم (۱۰۷۲) هـگ ق کـال بشپؤ کؤی دی. د کتاب په پای کیگ د دیگ خبریگ یادونه کوي او وایي چیگ دا شاهنامه ییگ د پشگتنو لپاره بشپؤه کؤیگ ده:

د پـــشگتنـو د پـــاره یـــــاره   مـاخـــواري وکـــؤه بسیـــــاره
کـــه شگگه وکؤیگ پریگ نـظر   تـــه بـــه شـیگر سـیگ د کــــــــــــــــــــــــشور
چیگ زرسل وو او یا کاله   ســـن د هجـــر زمـــا لالـــه
شپإ تـه نور کؤه سره ضم چیـــگ تـــاریخ نــه شـــي تریـــگ کـــم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمــا عمر دی پنحگوس　　　خگــه لــه مــا وشــو افســوس

په پورتنیو خگو بیتونو کیگ ددیگ اثر (شاهنامیگ) د لیکلو وجه او علت خگرکگند شول، خو اوس راحگو دیگته چیگ دا اثر د ادبي اثارو په کومو معنوي او شکلي أولونو یا انواعو کیگ حسابیگإي؟ اکثره شاهنامیگ چیگ لیکل شوي په هغوی کیگ تــاریخي کیســیگ، د پاچایــانو اتلــولي، تــوره او میگؤانــه او جنککــي پیگشــگیگ بیــان شــوي، نــو حگکــه خــو اکثــره شاهنامیگ په حماسو او یا هم په حماسي اثارو کیگ شمیگرل کیگإي اوس چیگ زموإ تر بحث لاندیگ موضوع د ((احمد شاه ابدالي شاهنامه)) ده، پــه دیــگ کیــگ لــه خگو پو شــگتنو سره مخامخیگإو او یا هم خگو پو شگتنو ته باید حگواب ورکؤو، تر تگولو د مخه کیگدی شي دا پو شگتنیگ مطرح شي چیگ ایا دا شاهنامه ویاؤنه ده که حماسه؟ یو حکایتي داستان دی که حماسي نظم یا شعر؟ د کوم یو معنوي أول خصوصیات په کیگ زیات دي؟ د فــورم لــه مخیــگ پــه کــوم أول نظمونــو کیــگ راحگــي؟ ایــا د حماسیگ د لیکلو لپاره مناسب فورم دی که نه؟ ایا نورو شاعرانو هم د شاهنامیگ د لیکنیگ لپاره له دیگ أول فورم خگخه کار اخیستی که نه؟ او که اخیستی ییگ وي وجه ییگ خگه ده؟ خو ددیــگ تگولــو پوشــگتنو پــه منحــگ کیــگ دوه پوشــگتنیگ چیگ تر نورو زیاتیگ مطرح دي دادي چیگ دا شاهنامه، ویاؤنــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده که حماسه؟ ددیګ لپاره چیګ دیګ پوشګتنو ته معقول او مناسب حګوابونه پیدا کؤو ، شګه به دا وي چیګ د حماسیګ پیګژندنیګ د اصولو او معیارونو په رنګا کیګ د ا اثر مطالعه او تحلیل کؤو:

((حماسه په ادبي أولونو کیګ أیګر لرغوني أول دی. په حماسه کیګ تر تاریخي دورانه وؤاندیګ زمانیګ وقایع راغلي وي او په حقیقت کیګ د لومؤنیو زمانو کګزارش دی. حماسه په هغه دوران کیګ د یوه ملت ارمانونه بیانوي چیګ تاریخ، اسطوره، خیال او حقیقت تګول پکیګ سره ککګأیګؤي)).

حګینیګ کسان کله کله په ادبي خګیګؤنو کیګ د حماسیګ، حماسي شعر او ویاؤنیګ (فخرییګ) تر منحګ توپیر نه کوي، په داسیګ حال کیګ چیګ دا دریګ واؤه جلا جلا معنوي أولونه دي، توپیر سره لري((حماسه د ادبیاتو په موضوعي یا معنوي أولونو کیګ یو أول دی، چیګ د یو ملت، قوم، قبیلیګ یا شخص د میګؤانیګ او توریګ کیسیګ او جنګګي کارنامیګ په حکایتي أول بیانوي، هر أول جنګګي او حماسي اشعار حماسه نه شي جوؤولای، که خګه هم حماسه له حماسي او جنګګي اشعارو خګخه جوؤیګؤي، خو هر حماسي شعر یا ویاؤنه حماسه نه ده.د حماسیګ یو شرط دا دی چیګ پیګشګیګ په کیګ په داستاني أول بیان شویګ وي)) خو په حماسي شعر او یا هم ویاؤنه کیګ دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرط حتمي نه دی. یو رزمي شعر کیگدی شي هیگخگ اتل ونه لري او شاعر خپله خلک د رزم او جنکگ خوا ته راوبولي او په ویاؤنه کیگ هم یو شاعر کولای شي د خپل حگان پر برياوو او یا هم د خپل تگبر پر برياوو او لاسته راوؤونو وویاؤي، لکه د امیر کروؤ شعر چیگ د خپل حگان د اتلولیو په باب ویاؤ کوي، په حماسي شعر او ویاؤنه کیگ مهمه نه ده چیگ شعر دیگ داستاني او یا حکایتي بنگه ولري په ویاؤنه یا حماسیگ کیگ دا هم مهمه نه ده، چیگ یو شاعر دیگ لرغونیگ زمانیگ ته لاؤ شي او د هغو پیگشگو بیان دیگ وکؤي، خو حماسه کیگ بیا د لرغونو پیگشگو بیان هم راحگي. د دوکتور سیروس سمیسار په نظر: ((حماسه قدیمترینه او مهمترینه ادبي نوع ده چیگ د قبل التاریخ زمانیگ تاریخ بیانوي))

((خگنکگه چیگ حماسیگ دأیگرو لرغونو او لومؤیو وختونو خاطریگ دي، نو په دیگ حساب د شفاهي کیسو او نکلونو په شکل سینه په سینه رانقل شوي او تر هغیگ چیگ په یوه زماني مقطع کیگ بیگ خگوک لیکلو ته پیدا شوي او لیکلي بیگ دي))

د ادبپوهانو په نظر د نؤة په حماسو کیگ حگینیگ داسیگ خصوصیات شته چیگ هغه د نؤة په اکثرو حماسو کیگ مشترک دي او حگینیگ داسیگ حگانکگؤتیاویگ هم شته چیگ هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همغیگ یویگ ژبیگ په حماسو پوریگ محدودیگ دي پشگتو حماسیگ د نؤة د حماسو د عامو حگانکگؤنو تر خگنکگ حگینیگ دا سیگ حگانکگؤتیاویگ هم لري چیگ هغه د نؤة په نورو حماسو کیگ نه تر سترکگو کیگإي، دا حگانکگؤتیاویگ د پشگتنو د عام کلتور تابع دي او له همدیگ کلتوري، قومي، قبیله یي تعاملاتو بیگ ا لهام اخیستی دی.

دا أول خصوصیات بیا د نؤة د نورو ژبو په حماسو کیگ نه تر سترکگو کیگإي او یا هم لإ تر سترکگو کیگإي، اوس راحگو دیگته چیگ د حماسیگ د عامو خصوصیاتو له جملیگ خگخه کوم خصوصیات تر زیاته او کوم خصوصیات تر کمه بریده پر (احمد شاهي شاهنامیگ) د تطبیق وؤدي؟

۱- د حماسیگ په عامو حگانکگؤتیاوو کیگ یوه دا ده چیگ ((د جنکگ، بهادرة، میگؤانیگ، پهلوانة او شهسوارة کیسیگ په کیگ راغلي وي))

د پورتني معیار له مخیگ که موإ (احمد شاهي شاهنامه) ارزوو، نو په دیگ معیار خو پوره حگکه ده چیگ د احمد شاه بابا په شمول د هغه د لشگکرو د بیگلابیگلو لشگکر مشرانو د توریگ، بهادرة او جنکگي اتلولیو کیسیگ په کیگ بیان شوي دي.

مثلاً د شالامار باغ د جنکگ داستان داسیگ بیانوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شگه حگوانان دیگ شي تیار   ازمــوده د جنکــگ پــه کــار
پــه دا لــورد شــالامـار   چیــگ ازبــک هــم د حــصار
د راوي پــه دا ککفتــار   د قرغـــز حگوانـــان تیـــار

۲- د حماسیگ یـو ه بلـه حگانککؤنـه دا ده چیـگ حیوانـات پـه کیگ ستر نقش لري، حتی کله کلـه دا نقش أیگره اخلاقي بنگـه هم لري، په دیگ شاهنامه کیگ هم د آسانو او فیلانو یادونه شویگ او جنکــگ کیــگ د هغــوی رول پــه ککوتــه شــوی او خپلیــگ لشگکریگ بییگ له بازانو سره تشبه کؤي، خو لکه د نورو حماسو په شان حیوانات په دیگ اثر کیگ هغه رول نه لري لکه په نورو حماسو کیگ چیگ خارق العاده رول لري.

۳- د حماسو یو ه حگانککؤنه دا ده چیگ اتلان په کیگ له هیولاوو او وحشتناکو حیواناتو سره مقابله کوي.

پـه احمد شاهي شاهنامه کیـگ سره لـه دیگ چیگ وحشـتناکو حیوانـاتو سـره د انسـانانو تـن پـه تـن جکگؤیـگ کیسـیگ نـه دي راغلي، خو پـه جکگؤه کیـگ أیگر حگایـه د جنککي وسیلو پـه توکگه د حیواناتو یادونیگ راغلي، خو ددیگ پر حگای د خپلو لشگکرو د اتلانو أیگر توصیف شوی او د حماسیگ هغه بله خوا بییگ پوره کؤیگ چیگ تر حده زیاته مبالغه په کیگ وي، لکه غلو او اغراق، مثلاً له درانو لشـگکرو خگخـه د صمد خان یادونه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیګ د خپل ورور (شفیق) په مرګ ییګ سینه کباب وه، خو بیا ییګ هم پر د شګمن سختیګ حملیګ کولیګ او هغوی ییګ تار و مار کړل او یا هم د نورو جنګګیالیو یادونه

۴- پـه حماسـه کیـګ یـاد شـوي بـوتګي، ونیـګ او میګویـګ زیاتره جادویي او خارق العاده خصوصیات لري.

د حافظ کګل محمد مرغزي په اثر (احمد شاهي شاهنامه) کیـګ سره له دیګ چیګ د حماسیګ ګګنګ شمیګر خصوصیات لـري، خو د ونـو، بوتګو او میګوو د داسیګ کومیـګ خاصیـګ خارق العاده پیګشګیګ کیسه یا داستان په کیګ نه دی راغلی چیګ د سؤي پام حګان ته واؤوي.

۵- د حماسو اتـلان معمولاً مـا فـوق الطبیعي انسـانان شـګودل کیګإي.

په دیګ شاهنامه کیګ انسانان ما فوق الطبیعي انسـانان نه دي شـګودل شـوي، خـو د هـر جنګـګ د داسـتان اتـل طبعـاً تـر عـادي انسـانانو لـوؤ شـګودل شـوی دی. خـو دا لوؤتیـا دومـره نـه ده چیـګ افسانه یي برید ته ورسیګإي.

۶- د حماسو د اتلانو کارونه اکثره خارق العـاده وي او د منطق پـه تله نه تلل کیګإي.

د مرغزي په احمد شاهي شاهنامه کیګ د اتلانو کارونـه د منطق له معیاره دومره لریـګ نـه دي خو داسیـګ هم نه دي چیـګ سـل پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلو کیګ دیګ له منطق سره برابر شي، د فرعي اتلانو رول هم له عادي منطقه وحګي او هغه مهال چیګ د جنګګ کوم حالات وو او سیاسي تاریخونو ثبت کړي، تر هغو معیارونو لوړ دي.

۷- د حماسو اتلان د خپل ژوند په برخه کیګ له خپل یو ضد قهرمان سره مخامخیګاږي.

په دیګ منظوم داستان کیګ طبعاً قهرمانان له خپل ضد سره مخامخ شوي، خو په دیګ شاهنامه کیګ مرکزي اتل احمدشابابا دی چیګ فتوحات د هغه په امر تر سره کیګاږي، خو دی په مستقیم أول له خپل کوم ضد اتل سره نه مخامخیګاږي او نه په دیګ داستان کیګ دده د معادل کوم اتل یادونه شویګ ده، البته د احمدشاه بابا د لشګکرو قومندانان له خپلو معادلو قومندانانو سره مخامخیګاږي او هغوی ته ماتیګ ورکوي لکه د احمد شاه بابا د لشګکرو قومندانان حاجي جمال، صمد خان او نور چیګ د هندوستان د لشګکرو له حګینو قومندانانو لکه منو، خسرو، شهنواز او نورو سره مخامخیګاږي او له یو وزیر سره تن په تن جګګوه کوي، حاجي جمال چیګ د درانو لشګکرو مشر دی په دیګ اثر کیګ راغلي چیګ عسکر ییګ د مستو خوني فیلانو په شان د دشګمن پر لشګکر حملیګ کولیګ، په دیګ جګګوه کیګ د هندوستان د وزیر پر سر د توپ ګګولة لګګیګاږي او زیګر وزبر کیګاږي، دیګ جنګګ کیګ چیګ د هند کوم لشګکر راغلی و هغه د درانو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

تګـول زیګـر وزبـر شـو. د همـدیګ جنګـګ پـه خـاطر کلـه چیـګ احمدشاه بابا د سر هند پر لوري د تګګ نیت وکؤ نو د جنګګ تدبیر بیګ ونیو:

چیـــګ تـــدبیر وشـــه د جنګـــګ
تمـــام ورک شــــه د زؤه زنګـــــګ
تمــام فــوج پـــه جنګـــګ تـــیار
ســـپین بازونـــه شـــوه د شـــګکار
لـــــــه لاهـــــــوره شـــــــو روان
پـــــــه دا لار د هندوســـــــتان

۸- د حماسو اتلان اکثره په یوه اوإده او خطرناک سفر وحګي.

احمد شاه بابا (د احمد شاهي شاهنامیګ) د اتـل پـه توګګـه د هندوسـتان پـر یـوه اوإده سـفر وحګـي، د هندوسـتان تـر فتحیـګ وروسته مشهد ته حګي، د مشهد واکمن بیګ تابعدار کیګإي او بیـا نیشـاپور تـه مخـه کـوي، هلتـه لـه یـوه سـخت ژمـي سـره مخامخیګإي، خو دی په خپل تدبیر مخکیګ تر دیګ چیګ د ژمي یخني بیګ لشګکریګ تباه کؤي، له نیشاپور خګخه لشګکر کندهار ته لیګإي او له مرکګه ژغورل کیګإي، دا ژمی دومره سخت و چیګ أیګر کم ژوندي موجودات ورخګخه پاتیګ شول.

۹- د حماسو اتلان أیګریګ کارنامیګ کوي چیګ زیاتره ملي او معنوي ارزښګتونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په احمد شاهي شاهنامه کې هم چېرې د جنګ کوم داستانونه راغلي هغه اکثره ملي او اسلامي ارزښتونه لري، ملي ارزښت يې په دې کې و چې د هغه وخت د شاو خوا دولتونو او زورواکو خګخه يې خپل هېواد خوندي کاوه او هغه جنګونه چې دوی په نورو هېوادونو کې کول، که هغه يې هلته نه وای کړي، نو دا جنګونه به يې په خپل هېواد کې کول، د هغه وخت سياسي او نظامي خصوصيات داوو چې هېڅ چا هم په خپل ځګنګ کې مستقل او قوي کګاو نأی نه شو زغملای، که احمد شاه بابا خپل هېواد غښتلی او يو موټی کړی نه وای او د غليمانو نيتونه او قوتونه يې تر هېواده لرې خنثی کړي نه وای، نو جنګ به د افغانانو په کور کې بل شوی وای.

احمد شاه بابا د خپل جنګي تدبير تر ځګنګ يو سوله دوست، زاهد او صوفي مشر و. د يو مشهور روايت له مخې يو وخت يې د کندهار ښګار د ساتنې لپاره دفاعي ديوال شروع کړ، نو مور يې (زرغونې انا) ورته وويل چې زويه دا ښګه کوې؟ هغه ورته وويل چې د ښګار د دفاع لپاره ديګوال جوړوم، هغې ورته وويل د ښګمن چې تر ښګاره راغی نو بيا دفاع مانا نه لري، د ښګمن بايد له ښګاره لرې له منځګه يو سې. دې خبرې د احمد شاه بابا په ذهن کې تغير راووست او په هغو سيمو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطر ته متوجه شو چیګ خطر تریګ راولاؤیګدلای شو. حګینیګ تنکګ نظره متعصبین د احمد شاه بابا پراخو فتوحاتو ته د کینیګ په سترګګه ګګوري، واقعیتونه تحریفوي او وايي چیګ ضرورنه و هغه نوریګ سیمیګ فتح کؤیګ وای، حګینیګ نور بیا حګان د وطن أیګر "خواخوإي "ګګنګي او وايي چیګ احمد شاه بابا باید کورنیو اصلاحاتو ته أیګره پاملرنه کؤیګ وای نظر فتوحاتو ته! خو هغه تاریخپوهان او تګولنپوهان چیګ د احمد شاه بابا د زمانیګ تګولنیز، سیاسي، اقتصادي، پوحګي، مذهبي، کلتوري او نور حالات ورته شګه معلوم دي، هغوی د هغه وخت د سیاسي تګولنیزو تعاملاتو په رنګا کیګ د احمدشاه بابا تدبیر او عمل ته په أیګره درنه سترګګه ګګوري او افرین ورته وایي، د دوی د نظرونو د یو والي نتیجه او نچوؤ دا دی چیګ احمدشاه بابا په خپلو فتوحاتو کیګ دا ستر بریالیتوبونه لاسته راوؤل چیګ بییګ په کوردننه بیګلا بیګلیګ افغاني قبیلیګ د ملت او مملکت په لوشګي کیګ سره راتګولیګ کؤیګ او دوی ته بییګ د داخلي اختلافونو د را برسیګره کولو فرصت او مجال ورنه کؤ، بل بییګ شاوخوا غلیمان دومره کمزوري کؤل چیګ دده رامنحګتنه کؤی دولت بییګ أیګر موده له ګګواشګه خوندي پاتیګ شو. د احمدشاه بابا د فتوحاتو ملي ارزشګت همدا و چیګ زموإ تګولنیګ ته بییګ درلود، د دیګ تر خګنګګ احمدشاه بابا یو صوفي مشربه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـر اسـلام مـین پاچـا و، د شـاوخوا تګولـو مسـلمانانو ورخګخـه د مرسـتیګ هیلـه وه، پـه همـدیګ خـاطر د بخـارا مسـلمان پاچـا ورخګخـه د تزاریـانو لـه ظلمـه د خلاصـون غوشـګتنه وکـؤه، دهنـد د مسلمانانو مشر شاه ولي الله ورخګخه له مرهتګیانو خګخه د هند د مسلمانانو دخلاصـون هیلـه وکـؤه او احمـد شـاه بابـا دا دواؤه کارونـه ترسره کـؤل، یانیـګ احمد شـا بابا د اسلام د بـري پـه خـاطر هـم زیاتـه اتلولي وشګوده، د ایران پر لوري لشګکرکشي هم پـه دیـګ نیت وه چیـګ د ایـران د سیاسـي او مـذهبي نفـوذ مخنیـوی وکـؤي او کـه چیګریـګ بیـګ دا کـار نـه وای کـؤی، نـو ددیـګ احتمـال و چیـګ ایرانیان د نادرافشار او ککرکګین د وختونو پـه شـان بیـا افغانسـتان د خپل ظلم تر سیوري لاندیګ راولي. تر احمد شـاه بابـا د مخـه دوران تاریخ لیکـونکو تـه معلوم دی چیـګ خګـو مره ظلـم پـر دیـګ خـاوره واکمـن و، حـافظ ککـل محمـد مرغـزي هـم پـه خپـل اثـر کیـګ تـر احمد شاه بابا دمخه د نادر افشار د ظلم کیسـه کـؤیـګ ده او فکـر کـوم چیـګ د همدغه یوه حالت بیان هم کولای شي پـه دیـګ برخـه کیـګ د معترضینو غرضـي پوشـګتنو تـه یـو شـګه حګـواب شـي. مرغزي پـه احمد شاهي شاهنامه کیـګ وایي:

هـلاکـــو صـــفت عـــیان شـــه
نمـــودار پـــه دا جهـــان شـــه
پـــه شـــکست بـــلند شـــه اور

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص تریګ نه شو د چا کور
سند ییګ درست زیګروزبر که
بیګ بالینه ییګ بستر که
په هر ملک په هر دیار
دده ظلم و بسیار

خو د نادر افشار تر مرګګ وروسته د احمد شاه بابا په باب وایي:

احمد شاه دُر ابدار
په جلوه شه نمودار
چیګ لباس ییګ سلطاني و
مرصع په خاقاني و
دا جامه شوه په ده جوؤه
د قسمت په حګای کیګ یوؤه

۱۰- د حماسو اتلان تن په تن جنګګونو کیګ له بیګلا بیګلو وسلو خګخه کار اخلي لکه نیګزه، خنجر، توره، غشي، لیندة او نور ، د جنګګ په اوزارو کیګ غولونه او فریګب هم شامل دي په احمد شاهي شاهنامه کیګ پر پورته ذکر شویو جنګګي وسایلو سربیګره د جنګګ له عصري وسایلو لکه توپونو خګخه هم کار اخیستل شوی او د سرهند په یوه جګګؤه کیګ دهند یو وزیر د توپ په ګګولة الوزول شوی و، خو جعل، تذویر، فریګب او غولونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیګ په اکثرو حماسو کیګ ییګ یادونه راغلیګ ده ، دیګ کیګ هم له دیګ اوزارو خګخه کار اخیستل شوی دی.

په احمد شاهي شاهنامه کیګ یو داستان داسي ګ راغلی دی:
کله چیګ احمد شاه بابا ظل سبحاني د لاهور خواته متوجه کیګإي او د هغه حګای د نیولو نیت کوي، نو هلته یو شخص د شاهنواز په نامه چیګ أیګریګ لشګکریګ او جنګګي وسایل لري، احمد شاه بابا ته د مرستیګ وعده ورکوي، خو د احمد شاه بابا لشګکر، بابا ته وویل که شهنواز درغلي وکؤي، نو موإ به بیا خګه وکؤو؟
احمد شاه بابا خپلو لشګکرو ته په حګواب کیګ وویل:

که خلاف که شهنواز
دی به شي په غم ګداز
چیګ اقبال لرم بلند
و هر چا وته خګګرګګند

وروسته شهنواز سره داسیګ فکر پیدا شو، چیګ د احمد شاه بابا لشګکر کم او بیګ تجربه دی، خزانیګ او وسلیګ نه لري، نو راحګه د جنګګ تیاری ورته ونیسه، ګګوندیګ که فتح دیګ نصیب شي، نو هماغه و چیګ د جنګګ تیاری ییګ ونیو.

د شاهنواز ګګوره بد قول
په دا قول وګؤه بول
ده ویګ اسباب لرم د جنګګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو نواب شهنواز خان هغه راز چیگ تر دیگ وخته ییگ په پرده کیگ ساتلی و، هغه راز خگر کگند کؤ او جنکگ ته ییگ تیاری ونیو، دا جکگؤه د (شالامار) په نامه یادیگاِي، په دیگ جکگؤه کیگ شهنواز ماتیگ خوري، لشگکر ییگ تار و مار کیگاِي او داحمد شاه بابا لشگکریگ بریالة کیگاِي.

په جکگؤه کیگ د فریگب او درغلة بله بیگلکگه دا ده کله چیگ احمد شاه بابا له هند خگخه کندهار ته متوجه کیگاِي، د (منو) په نوم یو شخص او د هغه (وزیر) زوی چیگ پخوا ییگ جنکگ کیگ ماتیگ خوؤلیگ وه، د هند د یو واکمن (خسرو) له خوا ورته ویل کیگاِي، چیگ تا به د لاهور حاکم کؤو، (منو) په أیگره خوشالة لاهور ته راغی او غوشگتل ییگ کابل او کندهار ته هم لاؤ شي. خو دیگ وخت کیگ احمد شاه بابا له هندوستانه د کابل پر لوري خطر ته متوجه کیگاِي، نو له کندهاره د هندوستان پر لوري حرکت کوي، کله چیگ پنجاب ته داخلیگاِي، نو پر د شگمنانو ماتم راحگي، د (منو) لشگکر ماتیگاِي، سره له دیگ چیگ (اووه زره) سکان ییگ ملاتؤ ته راغلي وو، خو بیا ییگ هم ماتیگ وخوؤه.
(منو) چیگ کله د جنکگ حالات ولیدل چیگ تگول پنجاب تباه کیگاِي، نو سولیگ ته لیگوال شو، نو احمد شاه بابا ته ییگ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایلچي(استازي) په لاس پیغام راولیګاه، احمدشاه بابا دا سوله قبوله کړه، (منو) ییګ وباشګه او دیګ سره (منو) زیات خوشاله شو.(منو) د هندوستان د والي په توکګه پاتیګ شو، خو (منو) ته ییګ دا وویل که له تابعدارۀ خګخه دیګ سرغړونه وکړه، نو بیا به تګول پنجاب تباه شي.

تر دیګ وروسته احمدشاه بابا د مشهد په فکر کیګ شو ، کله چیګ د (مشهد) پر لوري رهي شو، نو دهغه حګای واکمن (شاه رخ خان) أیګر وارخطا شو او احمدشاه بابا ته ییګ یو استازی ورولیګاه او وییګ ویل که مواړ معاف کړي. تر دیګ وروسته دا احمد شاه بابا لشګکرو (نیشاپور) ته مخه وکړه خو دیګ وخت کیګ یو سخت ژمی راغی، احمدشاه بابا په دیګ خاطر چیګ په ژمي کیګ ییګ لشګکر تلف نه شي، بیګرته د کندهار پر لوري وخوحګیګد. دا ژمی أیګر سخت و ان تر دیګ چیګ اکثره ژوندي موجودات ییګ تباه کړل، دیګ کیګ د هند والي(منو) دا سیګ فکر وکړ چیګ د احمد شاه بابا لشګکر په نیشاپور کیګ تر واورو لاندیګ شو ، نو خګه ضرورت دی چیګ باج او خراج ورکوم، شګه دا ده چیګ مخالفت ییګ وکړم، (منو) خپل لشګکر ته هم أیګر فریاد وکړ، هغو تګولو ورته أیګریګ لافیګ ووهلیګ چیګ مواړ ستا ملاتړ کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا له خوا (خانجان) ته امر وشو چيگ ديگ جنكگ ته لاؤ شي. د ديگ جنكگ له امله پر لاهور سخته قحطي راغله او خلك أيگر په تنكگ شول، بالاخره د (منو) لشگكرو ماتيگ وخوؤله او (منو) وتشگتيگد، خو بيا ييگ خپله پؤه ومنله او دربار ته په تنواتو راغى، نو شهريار(احمد شاه بابا) هغه وباشگه

د بادشـاه شـه دا فرمـان
چيـگ سـردار بـه شـي روان
د مـنو تقصـير معـاف شـه
كـه بـلند تـر كـوه قـاف شـه
چـيگ اخـلاص و د سـردار
منـو راغـى پـه دربـار
پـه خـلعت د شـاه ممتاز شـه
پـه جـهان كيـگ سرفراز شـه

كله چيگ بيا لاهور د احمد شاه بابا د لشگكرو په لاس فتح شو نو هلته بيگرته ژوند له سره پيل شو او شگيگرازي رامنحگته شوه.

چـيگ فـارغ شـو شهريـار
پـه رونـق شـو تمـام كـار
پـه تـنظيم راغـى لاهـور
كگلـستان شـه پـه هـر لـور

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـه راز پـه دیـګ شـاهنامه کیـګ دجمناترخګنکـګ جکګـؤه، دشاهجهان- اباد تاراج کیګدل، شاهدریګ ته تکګ، د پاني پت د جنکګ داستان او د نورو جنکګونو بیانونه هم راغلي دي.

له نواب ناصرخان سره د جنکګ داستان هم راغلی دی، سره له دیـګ چیـګ هغـه سره اتـه زره قزلباش هم ملکګري وو، خو بیا هم افغاني لشګکرو ماتیګ ورکؤه.

۱۱- پـه حماسیـګ او حماسي شاعرة کیـګ معمولاً د کلام لفظي شګکلا تـه أیګره پاملرنـه نه کیګإي او د مانا پـر انتقال أیګر زور راوؤل کیګإي، خو کله کله کلام حګینیګ داسیګ برخیـګ هم لري چیګ هنري خوا بیګ هم د پام وؤ وي.

پر احمدشاهي شاهنامه هم همدا معیـار تطبقیګإي، ددیـګ اثـر اکثره بیتونه له ژبني پلوه هنري یا لفظي شګکلا نه لري، حګینو حګایونو کیـګ وزنـي ستونزیګ او تیګروتنیـګ هم لـري، اکثـره بیتونه بیـګ سپوره او وچ دي، خو حګینیـګ بیتونه داسیـګ هم دي چیګ هنري جوهر لري او لفظي شګکلا په کیګ شګکاري لکه دا لاندیګ بیتونه:

چیګ وچا ته مخ که غم
وچوي د زؤکګي نم
خګه دی غم کګوره بلا
نه پریګإدي د هوش کلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیــــګ روان شـــــه ستاســـیګ رور
د فــــــنا پـــــه بادشــــــه ســــــور
و دانــــــا تـــــه دنـــــیا خــــــس ده
پـــه خګـــو ورحګیـــګ د هـــر کـــس ده
نــــــه مظبــــوط لـــــري بنیــــــاد
چـــیګ بنایـــیګ ده پـــــه بـــــاد...

په احمد شاهي شاهنامه کیګ حافظ ککل محمد مرغزي د جنکګ د هر داستان په پیل کیګ بیګلا بیګل مسایل مطرح کؤي، اکثره دیني مسایل، بیا بیګ یوه جنککي پیګشګه، په پای کیګ بیګ خپل لقب یا تخلص (حافظ) یاد کؤی، د حګان او خپل شعر ستاینه بیګ کؤیګ ده، دا یادونه بیا بیا تکرار شویګ ده. خګو بیتونو ته بیګ د بیګلګګیګ په توګګه وګګورئ:

زمـــا شـــعر تـــه کـــه خګـــوک ګګـــوري
د بـــــاران پـــــه دود بـــــه اوري
ســـوؤ مـــزاج بـــه بیـــګ کانـــدي اور
پریــــګ بـــــه راشــــي د عشــــق زور
پـــه مـــزاج بـــه بیـــګ راســـي جـــوش
نـــه بیـــــګ عقـــل وي نـــه هـــوش

همدا سیګ أیګر حګایه د خپل شعر ستاینه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فورم له پلوه دا منظوم داستان یوه مثنوي ده، چیګ معمولاً د اوإدو حماسو، تاریخي کیسو او یا هم پیګشګو د بیان لپاره کارول کیګإي، فردوسي هم د خپلیګ شاهنامیګ لپاره له همدیګ فورم خګخه کار اخیستی دی.

حافظ کګل محمد مرغزی هم د احمد شاهي شاهنامیګ د لیکنیګ لپاره مثنوي فورم حګکه غوره کړی چیګ همدا فورم د اوإدو پیګشګو د بیان صلاحیت لري له حګینو برخو او حګایونو پرته نوره دا مثنوي په (۷) خګپو کیګ ویل شویګ ده. لفظي شګکلا په کیګ دومره نه شته، د کلام موضوع ته ییګ د کلام شګکلا په انأول زیات ارزشګت ورکړی دی، چیګ دا خصوصیات په نورو حماسو کیګ هم شته پر دیګ حماسه نوریګ خبریګ هم کیګدی شي خو بیا هم که په مجموعي أول خګوک احمد شاهي شاهنامه ارزوي په دیګ اثر کیګ د حماسیګ خصوصیات تر بل هر معنوي أول زیات لیدل کیګإي، البته د یویګ شګیګ حماسیګ تګول خصوصیات پر یویګ حماسیګ هم سل په سلو کیګ نه شي تطبیقیګدلای، عام نظر او حکم دادی چیګ هر هغه اثر چیګ د حماسیګ زیات خصوصیات پوره کړي، نو د حماسو په أله کیګ شمیګرل کیګإي احمد شاهي شاهنامه هم د نورو معنوي أولونو؛ ویاؤنیګ او ویرنیګ په انأول د حماسیګ زیات او غالب خصوصیات لري، نو حګکه ییګ حماسه کګنګلای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لغمان کې د شولو کر

> دا لیکنه چې په انګازه مجله کې چاپ شوې ده، د معلوماتي انشاء یوه بېلګه ده، هغه ځوان لیکوال چې غواړي معلوماتي او تشریحي لیکنې وکړي دا او دېته ورته لیکنې ورسره مرسته کولای شي. دا لیکنه هنري او ادبي ارزښت نه لري خو د یوې ټاکلې موضوع د سپړنې لارې چارې په ګوته کوي. ځوانو لیکوالو ته د معلوماتي لیکنو د برابرولو په برخه کې یوه بېلګه ګڼل کېدی شي.

د افغانستان په مهمو کرنیزو محصولاتو کې یو هم (شولې) دي چې وریجې ورڅخه لاسته راځي. شولې اکثره په هغو ګرمو سیمو کې کرل کېږي، چې پربېمانه اوبه لري، د شولو کرنه او له هغوی څخه بیا د وریجو لاسته راوړنه یوه اوږده پروسه ده، چې بزګر تر بل هر کرنیز محصول ډېر زیات زیار او زحمت ته اړباسي. زه دلته غواړم د هېواد له هغو ولایتونو او سیمو څخه چې شولې په کې کرل کېږي او بیا پر وریجو بدلېږي، یوازې په لغمان ولایت کې دا بهیر په ترتیب سره تشریح کړم. په دې لیکنه کې به د شولو د کښت پر څرنګوالي سربېره د شولو او وریجو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډولونو او همدارنګه د وریجو د پخولو پر خو ډولونو هم رڼا واچوو:

۱- د شولو بزغلي: د شولو درشې پر مهال یو معین مقدار شولې (د ځمکې د ضرورت په اندازه) بیلیږي او په ځانګړي جوال یا بوجیو کې ساتل کیږي. تر شپږ میاشتني ځنډ وروسته د لمریز کال د ثور میاشتې په لومړیو کې په داسې یوه ځمکه کې چې همدا مهال ورته کولبه شوې، دواله شوې، منډاوو شوې وې او اوبه په کې ډنډ وي، د غنمو د کښت په شان شیندل کیږي، خو په دې تفاوت چې د شولو بزغلي زیات ګڼ شیندل کیږي ان تر دې حده چې نږدې ټوله ځمکه په شولو پوښل کیږي.

۲- د بزغلي د رسیدو وخت: د بزغلي کښت چې د ثور میاشتې په لومړیو لسو ورځو کې ترسره کیږي په عمومي ډول د څلوېښت ورځو په شاوخوا کې موده نیسي او معمولاً د جوزا تر شلمې او یا لږ څه وروسته نېټې پورې رسیږي، په دې کې یو یا دوه ځلي کیمیاوي کود هم ورکوي. د شولو بزغلي وده دا مهال نږدې پینځه ویشت د برش سانتي متره وي.

۳- د شولو د کښت مهال: د جوزا د میاشتې په بهیر کې د شولو د کښت لپاره ټوله ځمکه تیاره شوې وي. مانا دا چې ځمکه لومړی کولبه او بیا دواله شوې وي. په لغمان کې ځمکه لاتر دې وروستیو وختونو پورې اکثره د غویو په واسطه کولبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدله. یو ازې په وروستیو دوه درې کلونو کې د غویو د کولبې ترڅنګ د ماشین یا تراکتور په واسطه کولبه هم دود شوې ده، کله چې ځمکې تر کولبې وروسته د جوزا تود لمر وخوړ نو په اصطلاح ټولې ناروغۍ یې له منځه لاړې، د جوزا په وروستۍ لسیزه معمولاً د جوزا تر شلمې نېټې وروسته نهالونه پیلېږي.

۴- د شولو نهالونه: د جوزا په وروستیو کې اکثره ځمکې نهال ته تیارې وي، د نهال د تیارې وروستۍ مرحله پر ځمکې د اوبو سورول او تر هغې وروسته، منډاوو دی، منډاوو داسې یوه وسیله ده چې زیاتره د توت له لرګي څخه د نږدې یو متر په عرض او د دوه مترو په اوږدوالي او د نږدې لسو سانتي مترو په پنډوالي جوړېږي، په لاندینۍ برخه کې د لوټو د ماتولو لپاره د اوو یا لسو غاښونو په اندازه غاښونه هم لري، د غویو تر شا تړل کېږي او ډنډ شوی پټی پرې اوارېږي، له منډاوو سره نږدې هم مهال د پټي پولې هم جوړېږي، نوې ختې پرې اچول کېږي چې دې ته (تپیاري) وایي، تپیاري له پټي سره دا مرسته کوي چې اوبه یکې په دایمي ډول ایسارې کړي، پر کومه ورځ چې پټی منډاوو شو پر همغه مازیګر د بزغلي له پټي څخه بزغلی ایستل کېږي او د لاسي ګېډیو په شان ګېډۍ ګېډۍ تړل کېږي، که چېرې پټی نږدې وي، نو د بزغلي ګېډۍ په لاسونو او که چېرې لرې وي نو په کجاوه کې وړل کېږي او هلته پر همغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مازیګر په ټاکلي اندازه، په پټهي کې وېشل کېږي. د نهال لپاره معمولاً اشرګر، چې په کليوالي اصطلاح ورته (انشرګر) يا انشروالا وايي موجود وي، نهال کې اشر يو حتمي کارګنهل کېږي، چې د کلي اکثره ځوانان، تنکي ځوانان او سپين ږيري په کې ګډون کوي. د سهار تر لمانځه وروسته نهال شروع کېږي او ضرور يې تر غرمې خلاصوي، نهال ټول په لاس کېږي او په ډېر سرعت سره ترسره کېږي، نهالګر په منظم ډول يو د بل ترڅنګ ولاړ وي او تر يوه متر زيات اندازه ساحه رانغاړي، نهال په ډېر شوق او ذوق پرمخ ځي او د بزغلي هغه ګېډۍ چې مخکې تر مخکې تقسيم شوې وي، پرله پسې خلاصېږي، که کوم پټهي کې د بزغلي کمی احساس شي، نو د بزغلي مسول کس چې هغه په نهال کې برخه نه اخلي او پټهي ته بزغلي رسوي، د هغه کمی پوره کوي. د سهار د چای تر مهال پورې چې هوا خورا ملايمه وي نهال ښه په درز کې روان وي، سهار اته، اته نيمې بجې په پټهي کې د کومې ونې يا انځر تر سيور لاندې سباناري کې چای او شړومبی حتمي وي او ددې ترڅنګ تازه انځر، مستې، پنېر، د پنېر اوبه او ځينې نور ملحقات هم ورسره مله وي. د تناره پرېمانه ګرمه ډوډۍ پر دسترخوان خوره وي او نهالګر چې خورا اشتاه نيولي وي، په دومره خوند ډوډۍ خوري چې سړی ورته حيرانېږي، تر سباناري وروسته نهال بيا پيلېږي او تر غرمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوام کوي، دا مهال نهالګر په خپل منځ کې په لوړ او از یوه نیمه سندره هم وایي، اکثره یو نیم سروکی وایي او یوه یوه لنډۍ یې په منځ کې تاووي. کله کله د دوو کسانو ترمنځ لنډۍ تبادله کېږي او په دې ډول د نهال ګرمي او سختي په خوند سره پایته رسېږي. د غرمې ډوډۍ چې معمولاً یو یا دوه وطني چرګان په کې وي، له نورو ملحقاتو سره ښه مکلفه او خوندوره وي، مستې، شړومبې او ترکاري هم پکې وي، تر غرمې پوره اکثره نهال خلاصېږي، که چېرې یو نیم پټی پاتې وي هغه بیا خپله د نهال خاوند یا بزګر ترسره کوي، اشرګر معمولاً تر غرمې وروسته رخصتېږي. پخوا یو بل دود هم و او هغه دا چې د ځمکې د خاوند له کورنۍ ښځه یا خپله د کورنۍ مشر او یا د هغه زوی به یې د نهال په پای کې د بزغلي په پټي کې ټولو اشرګرو په زور رانیوه او په ختو یې لړه، دا کار یې د خوند او د نهال د ((حسن اختتام)) او یا په اصطلاح د تېر کال لپاره کاوه، خو په وروستیو وختونو کې دا دود له منځه تللی او یا هم ډېر کمزوری شوی، هغه څوک چې په ختو لړل کېده، هغه په دې کار چندان نه خفه کېده او دا یې دود ګاڼه.

۵- د شولو د رسېدو مهال: کله چې د جوزا په وروستیو او د سرطان په لومړیو کې نهالونه ختم شي، نو بیا له هماغه پیله د شولو پټي له اوبو ډنډ شي، نو اکثره وخت دا پټي له اوبو ډنډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، د میزان په اواخرو کې شولې په صافېدو شي او په دې
بهیر کې یو یا دوه ځله کیمیاوي کود ورته ورکوي؟ په هغو
سیمو کې چې پټي شالیزار او د اوبو څه کمی وي، د اوبو پر سر
څه ستونزې راولاړېږي، خو په لغمان کې چې د الینګار بهانده
او د الیشنګ نیم بهانده سیندونه لري، د اوبو ستونزه د ځینو
نورو ولایتونو په انډول کمه ده، په لغمان کې بیا د الیشنګ په
انډول په الینګار کې د اوبو ستونزه کمه ده.

د شولو د رسېدو ټوله موده نږدې څلور میاشتې ده، کله چې
د عقرب میاشت رابره شي او د عوامو په اصطلاح د عقرب
ستوری شولې ووهي، نو شولې په پخېدو شي. د عقرب څو
ورځې لاوتې نه وي چې لوونه ګډ شي، په څو ورځو کې ټول
لوونه ترسره شي او ټوله سارا (کرونده) سپېره مېره شي.

۲- د وریجو د ایستلو پړاو: د وریجو د رایستلو بهیر څو
ستونزمن پړاوونه لري، چې دلته یې په لنډیز سره یادونه کوو:

الف- د شولو د لمدولو پړاو: کله چې د شولو غوبل
خلاص شي او راشه تیاره شي، شولې راساً هغې لویې ډنډې ته
وړل کېږي چې لا تر دې دمخه کنېل شوې وي او داسې بڼه لري
چې روانې اوبه پکې داخل او خارج شي، دا شولې اکثره خپله
بزګران او یا هم نور هغه اشخاص چې (پایکوټان) ګڼل کېږي،
په اجاره اخلي. په لغمان کې معمولاً یو خروار شولې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلوېښتو تر څلور څلوېښتو منو وريجو پورې اخلي او د شولو خاوند ته په پای کې همدا مقدار وريجې ورسپاري.

شولې په عادي ډول له (۱۵-۳۰) ورځو په ډنډ کې پاتې کېږي. که هوا يخه وي شولې نږدې د برش ورځې او که هوا ښه يا نرمه وي، نو د پنځه لسو ورځو په شاوخوا کې پاتې کېږي.

ب- د شولو پخولو پړاو: کله چې د شولو لمدولو معين پړاو ترسره شو، نو بيا د شولو پخولو مرحله پيلېږي، شولې په بټۍ کې پخېږي، پخوا به يې په يو ډول ځانګړو مټونو کې پخولې چې هغه خورا سخت کار وو، په هر مټ کې ايله اووه اته منه شولې ځايېدلې. ترمټونو لاندې به يې اور بلوه او تر معين حرارت وروسته به شولې پخېدلې، خو وروسته به يې يو ډول سرخلاصې ديګې کې راوتل چې هغو ته يو ځانګړی ځای ژوروي، ديګی پرې له پاسه ږدي، لاندې ورځخه اوربلوي او د سون د هغو موادو په واسطه اور بلېږي چې (سيکه) يې ګڼي او په حقيقت کې د وريجو هغه پوټکي دي چې تېر کال له وريجو څخه لاسته راغلي او په همدې نيت يو کال ساتل شوي دي، د بټۍ کار هم د نهال په شان په اشر ترسره کېږي او معمولاً د شپې له خوا وي، که هوا ډېره يخه هم وي کوم تاثير ځکه نه لري، چې د بټۍ کار ټول له اور سره وي او داسې وي لکه سړی چې په ژمي کې دننه په نانوايي کې ناست وي. په يوه ساعت کې نږدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه لس منه شولې پخېدی شي او که اشرګر تکړه وي، تر دې زیاتې هم پخولای شي، مانا دا چې په پنځو ساعتونو کې نږدې یو خرورا شولې پخېدی شي.

ج- د شولو د وچولو پړاو: کله چې شولې په بټۍ کې پخې شي تر هغې وروسته یې پر داسې یوه اوارە ځمکه اواروي، چې لمر ولري. په لغمان کې عموماً بامونه د شولو د وچولو لپاره کارول کېږي، ځکه چې له کورنیو چرګانو او خطرونو څخه هم خوندي وي. د ورځې دوه یا درې ځله په شولو کې په دې نیت پښه وهل کېږي چې شولې یوه خوا او بله خوا واړوي او لمر ته مخامخ شي. که هوا لمرینه وي نو په پنځه شپږ ورځو کې شولې وچېږي او که اسمان وریځ وي تر دې زیات وخت غواړي.

د- د پایکو یا ماشین پړاو: کله چې شولې وچې شي، نو بیا یې پایکو ته وروړي، پایکو کې مخکې تر مخکې نوبت نیول کېږي، پایکو کې په یوه شپه کې تر یوه خروار زیاتې وریجې ایستل کېدی شي. پایکو داسې یو سیستم دی چې د لرګي د یو غټ تیر پواسطه چې (لټ) یې بولي او د لرګي لویې پرې پکې نصب وي، دا پرې د اوبو د انرژۍ یا فشار پواسطه چې له یوې جګې ناوې څخه راشیوه کېږي، تاوېږي، د لټ په تاوېدو سره د پایکو دوه ستنې چې پایې یا څپېړې یې بولي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکې څخه د دوه مترو په لوړوالي جګېږي او بېرته هر يوه په خپل معين ځای کې چې د يوه متر په اندازه ژور وي او (بغرۍ) يې بولي لګېږي، په همدې بغريو کې د درې يا څلور منو په اندازه وچې شولې پرتې وي او د څپېړو په ګوزار له دې شولو پوټکي بېلېږي او وريجې را څرګندېږي. بيا دا وريجې د چج پواسطه پاکېږي، ميده او ناپاکې وريجې يوه خوا او پاکې يې بله خوا اچوي، د پايکو د خاوند له خوا پر يوه خروار وريجو يونيم من مزد دی، د يادونې وړ ده چې اوس په ټول لغمان کې ايله که څو د ګوتو په شمار پايکوګانې پاتې وي. په وروستيو کې د اکثرو پايکوګانو ځای نويو عصري ماشينونو نيولای چې د وريجو د را ايستلو کار يې ډېر اسانه کړی دی، خو ماشين بيا د پايکو په انډول زيات مزد اخلي، يانې په يوه خرورا وريجو څلور منه وريجې مزد اخلي. د لغمان خلک وايي چې د پايکو د وريجو په انډول د ماشين وريجې بې خونده دي، ځکه چې ماشين د وريجو غوړ زبېښي او له منځه يې وړي، خو د ماشين ښه والی بيا دا دی چې وريجې يې صفا او ميده په کې کمې وي.

په لغمان کې د شولو ډولونه: په لغمان کې د شولو بېلابېل ډولونه کرل کېږي، چې غټې او مهينې دواړه پکې شاملې دي، په غټو شولو کې بنګلدېشۍ، جاپانۍ، پرګانې او پرملۍ شاملې دي او په مهينو کې سيله، بېسودۍ، باړه يا تورشغه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پشدۍ شاملې دي، له پرګانو پرته چې اوس معمولې نه دي، د نورو ټولو شولو کرل یو شان دي، یوازې پرګانې د بزغلي په شان کرل کېږي او نهال نه لري.

د یادونې وړ ده چې غنمو شولې د مهینو هغو په انډول دوه برابره زیاتې خېږي. یو جریب ځمکه له یو نیم خروار څخه تر دوه نیم خروار پورې غنمو شولې کولای شي او مهینې بیا ددې مقدار نیمایي خېږي. د مهینو وریجو قیمت او خوند بیا د غنمو هغو په انډول دوه برابره دی، غنمو او مهینې شولې چې په کوم نامه یادېږي وریجې یې هم په هماغه نامه یادېږي.

۸- په لغمان کې د وریجو پخولو ډولونه: په لغمان کې لکه څنګه چې څو ډوله وریجې دي، دغسې په څو ډوله پخېږي هم، چې په هر ډول کې بیا څو نور ډولونه هم لري، چې د وریجو پخولو بېلابېلې کورنۍ دي، دلته یې څو غټو کورنیو ته اشاره کوو:

الف- داوګرې کورنۍ: په لغمان کې د وریجو د پخولو عام ډول همدا اوګره ده، چې سپینه اوګره ګڼل کېږي. په جوش کړو اوبو کې پخېږي او اکثره غنمو وریجې په کې کارېږي. دا په ټول لغمان کې عامه ده او په اصطلاح د لغمانیانو ملي غذا ګڼل کېږي، په پخوانیو وختونو کې به سهار پخېدله خو اوس تر ډېرې زیاتې کچې یوازې غرمه یې پخېږي او ډېره کمه د شپې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا هم پخېږي. سپينه اوګره يوه بله ضميمه هم لري چې هغه يې په اصطلاح کتغ ګڼل کېږي، هر کتغ چې ورسره مل وي د همغه په نامه يادېږي، لکه پيتي او اوګره، مستې او اوګره، شړومبې او اوګره چې (نرۍ) هم ورته وايي، شيدې او اوګره، کورت او اوګره او داسې نور.

ب- د ناکې کورنۍ: د اوګرې په کورنۍ کې مو يادونه وکړه چې اوګره ځانته او کتغ يې ځانته وي، بيا د دواړو په نومونو يادېږي، خو اوګره ځانته او کتغ يې ځانته تيارېږي، يو له بله جلا وي او ګډ نه وي، خو د ناکې کورنۍ بيا په ترکيب کې تقريباً همداسې ده خو فرق يې دادی چې دلته اوګره او کتغ دواړه سره يوځای پخېږي. مانا دا چې اوګره يا وريجې په کتغ کې پخېږي، بل فرق يې دادی چې پر غټو وريجو سربېره مهينې وريجې هم په کې کارېږي. د ناکو په کورنۍ کې سبوناکه، شړومبي ناکه، پياوه ناکه او سرنجي ناکه مشهورې دي، سرنجي ناکه هغه ډول وريجې يا اوګره ده چې کله له کوچو څخه غوړي وباسي، له هغو څخه شړومبي ته ورته مايع پاتې کېږي، په همدغه مايع کې چې وريجې پخې کړي، يو ډول تريو خوند لري، همدغې ته سرنجي ناکه وايي، سبوناکه په وچو سبو کې پخېږي، شړومبي ناکه په شړومبو کې او پياوه ناکه په بې غوښې پياوه کې چې معمولاً له وچو پيازو جوړه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- شوله: په ټول لغمان کې معمولاً يو ډول شوله پخېږي، چې اکثره په غريبو ودونو او خيراتونو کې پخېږي. د غنمو وريجو او ميو يو ګډ ترکيب وي، د شولې نور ډولونه په لغمان کې زيات باب نه دي.

د- د شکربتې کورنۍ: شکربته معمولاً له مهينو وريجو پخېږي، په لغمان کې دوه ډوله شکربته باب ده، يو هغه ډول شکربته چې صافې کړې سپينې وريجې تيارې شي اوله پاسه پرې بوره ودوړول شي او بل هغه ډول دی چې له پاسه پرې د ګوړې ميده ګي يانې شکره ودوړول شي، شکربتې لغمان کې اکثره په روژه ماتي او چرګ بانګونو کې پخېږي او کله کله که عاجل مېلمانه پيدا شي او د غوښې د پيدا کېدو امکان کم وي، نو په عاجل ډول ورته شکربته تياره کړي، د لغمان شکربته ډېره مشهوره ده، چې سندرغاړي يې هم ارمان کوي، د تګاب غياث استاذ چې ځان د لغمانيانو خوری بولي، د لغمان د شکربتو ډېر ارمانجن دی او وايي:

نه خو به بيا لغمان ته لاړ شو – نه به هغه شکربتې وخورو مينه

هـ- پلوونه: په لغمان کې په کورونو او بازارونو کې معمولاً هغه ډول پلوونه پخېږي چې ډېر عام دي، صافې کړې وريجې (سپين پلو)، سبزي پلو، دمېخ او قابلي پلو، دا ډول پلوونه د لغمان په بازارونو په تېره بيا په مهترلام ښار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخېږي. هر ډول پلو د هېواد د نورو بازارونو په اندول ارزانه دی. په همدې هیله چې د هېواد هر وګړي ته په هر ګوټ کې هر ډول پلوونه ورسېږي، دا لیکنه پایته رسوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټه خزانه: تر عظیم الشان قرآن وروسته

((پټه خزانه))، په پښتو ادبیاتو کې هغه خورا مهم، تاریخي او ادبي اثر دی، چې په ټولو پښتو اثارو کې پښتنو ته بل هېڅ ادبي اثر دومره منښت، ګرانښت او تقدس نه لري، لکه پټه خزانه. قرآن عظیم الشان چې د ټول بشر د نېکمرغۍ او د ټولو مسلمانانو لپاره تر تصوره پورته جامع خدایي کتاب دی او ټول بشر ته د لمر د رڼا حیثیت لري او پښتانه د قرآن پر تقدس، سپېڅلتیا او روښانتیا تر هر چا زیات باوري او ګروهمن دي، خو که تر قرآن عظیم الشان او څو نورو مذهبي کتابونو وروسته په عامه روښنفکري پښتني ټولنه کې د کوم کتاب د ګرانښت، تقدس او درناوي ارزونه، پرتلنه او تلنه کوو، نو بیا خو هېڅ کتاب هم د (پټې خزانې) مقابله نه شي کولای او نه دې سره د ګرانښت او محبوبیت په تله تلل کېدی شي. ددې ګرانښت علت څه دی؟ ولې ټول ولس ورته د تقدس په سترګه ګوري؟ او بیا هغه ولس چې له ځینو خاصو مذهبي او عقیده یي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښتونو پرته پر بل هېڅ شي په اسانۍ توافق نه کوي، ولې (پټه خزانه) مني؟ ولې يې درناوی کوي؟ ولې پرې متفق دي؟ ولې ترې خوند اخلي؟ او ولې پرې باور کوي، هر کله که مو دا او د پټه ورته پوښتنې مطرح کړې او معقول ځوابونه مو ورته پيدا کړل، کېدی شي پر (پټه خزانه) د څو شکمنو ((ليکوالو)) شکونه راته خپله ځواب شي. زه نه غواړم دلته د ځينو نورو ښاغلو ليکوالو په شان د (پټې خزانې) په اړه تاريخي، ژبني، ادبي او کرونولوژيک دلايل راوړم او د هغو لپاره ګڼ شمېر اخځونه د ملاتړ په توګه کتار کړم، يوازې له خپل ليد لوري غواړم په عام ډول د پټې خزانې د حقانيت، ماهيت او ارزښت په اړه خپل نظر څرګند کړم:

د پټې خزانې تاريخي ارزښت: (پټې خزانې) په حقيقت کې د خپلې ښکلا له امله يو شمېر مخالفين پيدا کړل، ددې مخالفتونو يو غټ علت دادی چې په (پټه خزانه) کې د جهان پهلوان امير کروړ سوري يو شعر (وياړنه) راغلی، دا شعر د تاريخي قدامت له مخې (۱۳۹هـ ق) کال ته رسېږي، ددې شعر له امله د پښتو ادبياتو د لاسته راغلي ليکلي شعر نېټه د ګاونډيو ژبو په تېره بيا د فارسي ژبې له لومړي لاسته راغلي شعر څخه نږدې يوه نيمه پېړۍ (۱۵۰کاله) دمخه ځي. د ايران يو شمېر فارسي ژبي ليکوال وو چې د فارسي ژبې د بډايه ادب له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې په سیمه کې د فارسي ژبې د تفوق روحیه پالي او افغانستان هم د خپلې ژبې او فرهنګ د نفوذ ساحه (!) ګڼي، د پښتو ژبې او ادب دا تاریخي قدامت او قوت نه شو زغملای، نو ځکه یې په عمومي ډول له پټې خزانې او په خاص ډول له دې شعر سره حسادت او حساسیت وښود او ورو ورو یې پر پټه خزانه د ((جعل او تذویر)) تورونه پورې کړل. یانې ددې تورونو اساسي سرچینه د ایران ملتپالي او ژبپالي لیکوال وو. دوی ددې کار لپاره په لومړي ګام کې په افغانستان کې یو شمېر فارسي ژبي لیکوال د پټې خزانې مخالفت ته راوپارول او بیا د وخت په تېرېدو سره یو شمېر ((پښتانه لیکوال)) هم ددې لړۍ برخوال شول.

د پټې خزانې سیاسي ارزښت: په مجموعي ډول ټول افغانان او په ځانګړي ډول پښتانه چې د علامه اقبال په وینا د اسیا زړه تشکیلوي، په وروستیو، درې، درې نیم سوو کلونو کې لومړی د یو محلي او ورپسې بیا د یو ملي حکومت خاوندان شول او له دې سره سم له ځینو ګاونډیو هېوادونو سره د سیاسي رقابت ترڅنګ پر فرهنګي سیالۍ هم اخته شول، نو د یو شمېر ګاونډیو هېوادونو او قومونو سیاستوال او لیکوال چې افغانان او په تېره بیا پښتانه یې د ((یو وحشي او یرغلګر)) (!) قوم په توګه معرفي کول، د پښتنو د فرهنګي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتمنۍ راسپړل او ځلول ورته د زغملو نه وو، دوی غوښتل چې فرهنگي محکوميت د سياسي محکوميت وسيله کړي، نو په دې خاطر يې د پټې خزانې، فرهنگي، ادبي او علمي ارزښت له سياسي هغو سره مخلوط کړ او د سياسي انگېرنو پر بنسټ يې د (پټې خزانې) مخالفت ته راودانگل.

د پټې خزانې متني ارزښت: څرنگه چې د پټې خزانې ليکوال (محمد بن داود هوتک) يو پوخ، فطري، کسبي او مسلکي ليکوال و او د شاه حسين هوتک د دربار منلی منشي و، نو په خورا دقت او انتظام يې د تاريخي تسلسل او اخځونو په ښودلو سره د (۵۰) تنو په گډون د شاعرانو تذکره ترتيب کړې ده او د يو ښه، پوخ او کره متن په ترڅ کې يې هغوی معرفي کړي دي، نو د متن دغې ښکلا هم ځينې منفي باف ليکوال راپارولي چې ولې يې پر هغه وخت داسې پخه تذکره ليکلې ده. دوی په عام ډول د پښتنو او په خاص ډول د (محمد بن داود هوتک) پر استعداد شک ښکاره کوي چې پښتانه! هغه وخت او داسې کتاب!!؟

دوی د بته پام نه کوي چې تر همدې تذکرې څخه نږدې اووه سوه کاله دمخه د غزنويانو په دربار کې د ((شاهنامې)) په شان يو مهم اثر ليکل کېدی او زړې افسانې په نظم کېدی شي، په دې دربار کې پر يوه وخت شاوخوا (دوه نيم سوه) ليکوال پالل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدی او د شعرونو په لسګونو دېوانونه رامنځته کېدی شي، خو د هوتکيانو په دربار کې دې يو محمد هوتک ددې استعداد نه پيدا کوي چې يوازې د تېرو او هم مهالو شاعرانو يوه تذکره ترتيب کړي؟ ځکه چې د دوی په نظر دا قوم د فرهنګ او ادب پنځونې استعداد نه لري !؟ که چېرې پټه خزانه د يو څلور پنځو شاعرانو له ګډو وډو سوانحو جوړه وای نو بيا خو کېدی شول چا پرې انتقاد نه وای کړی. اوس د پټې خزانې (منتقدين) د خپل استعداد له ليد لوري د پټې خزانې متن ګوري، دوی فکر کوي چې ولې دومره پوخ متن؟ که هر ((نقاد)) د خپل استعداد له زاويې څخه د بل ليکوال اثر ته وګوري، نو بيا خو د ډېرو نړيوالو ليکوالو پر اثارو هم شک کولای شو، ولې هومر؟ ولې هوګو، ولې بلزاک، ولې ټاګور، ولې خوشال او داسې نورې ډېرې ولې ولې.

د پټې خزانې اروايي ارزښت او اغېز: په يوه ادبي اثر کې د ليکوال او لوستونکي ترمنځ يوه پټه رابطه وي، د همدې رابطې پر بنسټ د دواړو فکري او اروايي اړيکې ټينګېږي، دا رابطه په حقيقت کې د هغه (صداقت) بيان دی، چې ليکوال يې په خپل اثر کې وړاندې کوي. هر څومره چې د ليکوال په اثر کې د صداقت او رښتينولۍ جوهر زيات وي، په همغه اندازه د ليکوال او لوستونکي رابطه زياته ټينګېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نږدې کېږي، که لیکوال په خپل اثر کې د صداقت پرځای د مفاهیمو په انتقال کې له تصنع، تکلف او لفظي درغلۍ څخه کار واخلي، لوستونکی به یې یو ځل اثر ولولي، بیا به یې هم ولولي خو هېڅکله به یې زړه ته لاره پیدا نه کړي، په همدې وجه تکلفي، تصنعي او نړه اکتسابي لیکوال کامیاب لیکوال نه دي او نه هم هېڅکله عام محبوبیت پیدا کولای شي. ادبي اثر داسې یوه پدیده نه ده چې څوک یې په زوره پر چا ومني او نه هم د کره کتنې په شان علم دی چې ځینې کره کتونکي په پای کې یو حکم صادوري. زه وایم چې په پټه خزانه کې کوم قوت موجود دی چې پر عام ولس او په تېره بیا پر لیکوالو یې ځان د تقدس تر سرحده منلی دی؟ نه محمد بن داود هوتک (د پټې خزانې مولف) او نه هم پوهاند عبدالحی حبیبي (د پټې خزانې شارح) کوم زور درلود او نه هم د پټې خزانې تر شاه د زور لښکرې ولاړې وې چې پر خلکو یې ومني. زما په فکر په دې اثر کې صداقت، د لیکوال احساس، عواطفو د لیکوال له فني قوت سره ملګري کېږي او په پای کې اثر هغومره قوت پیدا کوي چې ان د خلکو پر زړونو د یو سپېڅلي ادبي اثر په توګه حکومت وکړي. د دنیا په ټولو ادبي اثارو کې دا خبره تراوسه نه ده پېښه شوې او حتی دا به یوه معجزه وي چې یو څوک یا لیکوال دې نن کېني، درې سوه کاله وړاندې د یوه بل لیکوال په نوم دې تذکره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیکي او هغې کې دې بیا ان تر یو زر کلونو پورې په بېلا بېلو دورو کې د هر پړاو له تاریخي او اجتماعي حالاتو سره سم لیکوال او ادبي بهیر داسې معرفي کړي، چې د خلکو پر زړونو دې د نورو ټولو ادبي اثارو په انډول زیات حکومت وکړي.

که موږ فرضاً د یو څو شېبو لپاره دا فرضیه ومنو نو بیا خو دغه بل لیکوال تر محمد بن داود هوتکه هم د زیاتې ستاینې او شاباسۍ وړ دی چې په شلمه پېړۍ کې داسې یو اثر لیکلای شي چې د پېړیو په بهیر کې د یوې ژبې مطرحو شاعرانو ته شعرونه هم منسوب کړي، ادبي ژوند ، مبارزې او ویاړونه هم ورپه برخه کړي او بیا نور لیکوال، سیاسي او ادبي تاریخونه هم د دې لیکوال خبره تائید کړي.

تر اوسه پورې د بشر د ادب تاریخ په ټوله دوره کې دا ډول ادبي معجزه چا نه ده تخلیق کړې، هو داسې شوي چې یو شاعر یا لیکوال د بل نومورکي، نومور، مړ یا ژوندي شاعر یا لیکوال کلام په خپل نامه کړی وي، خو دا ډول غلا هم ډېره ژر رسوا شوې ده، خو دا بل ډول معکوس کار چې څوک دې خپل اثر بل چاته منسوب کړي او خپله دې ترې دفاع هم وکړي، په ادبي تاریخ کې یې بېلګه نه لرو.

پټه خزانه د هغې انډول، بدیل یا مثل: د پټې خزانې مخالفین چې پر پټه خزانه یې متضاد شکونه څرګند کړي دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغو لپاره به يو منطقي دليل دا واى چې دوى پټې خزانې ته ورته يو بل تاريخي اثر يا تذكره جوړه كړې واى، تر هغه وروسته يې پر خلكو منلې او بيا يې له پټې خزانې سره پرتله كړې او خلكو ته يې ويلي واى چې دا دى د دا ډول ((جعلي)) اثارو ليكل او پر خلكو يې منل ګران كار نه دى. كه دا كار يوه يا دوو ليكوالو نه شو كولاى، نو بيا دې د پټې خزانې ټول مخالفين، په ښكاره او پټه سره ناست واى په شپو، مياشتو او كلونو دې كار كړى واى او بيا دې خپل لاسوند (سند) خلكو ته وړاندې كړى واى او ولې ډېر وخت او ډېر كلونه؟ ځكه د يو ((جعلي)) اثر لپاره خو ډېر وخت ته اړتيا نه شته، هغه خو د تخيل، احساس او عواطفو په زور نه رامنځته كېږي، بلكې فكر، مهارت او چل ول ته ضرورت لري، نو د پټې خزانې ټولو مخالفينو بايد د زياتې انرژۍ د لګولو پرځاى دا كار ژر تر ژره ترسره كړى واى. د منفي بافانو او شكاكانو دا خاصيت دى چې تر خپل فكر او استعداد پورته اثر باندې ضرور شك ښكاره كوي، مشركينو به پر قرآن كريم هم شك كاوه، د قرآن كريم ايتونه به يې شعر باله او ځينو به سحر و جادو. كله چې د لوى خداى(ج) له لوري په همدې اړه د (انا اعطينا...) سورة نازل شو او له مشركينو څخه وغوښتل شول چې تاسو ددې كلام معادل يا مثل جوړ كړئ، نو هغوى چې هر څومره زور وواهه څه يې ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړای شول نو تر هغه وروسته یې بیا اعتراف وکړ چې دا واقعاً هم د الله(ج) کلام دی، نو پټه خزانه خو د بشر د ذهن یوه راټوله کړې ادبي تذکره ده، نو د پټې خزانې ټولو مخالفینو ته یو چیلنج دی چې په انفرادي یا ډله ییز ډول دې ته ورته یو اثر رامنځته کړي.

پټهٔ خزانه، د شک او ثبوت مقابله: پر یوه شي باندې شک ښکاره کول اسانه دي، خو د هغه پر وړاندې د ثبوت وړاندې کول بیا هغومره اسانه نه دي. پر پټه خزانه هم شک ښکاره کول اسانه کار دی، لکه چې دا شکونه د هر شکاک له خوا شوي هم دي، خو د خپل شک د اثبات لپاره یوه هم غوڅ ثبوتونه نه دي وړاندې کړي، د شکاکانو پر وړاندې هم چې کوم اسناد او دلایل وړاندې شوي هغه هم شکاکانو ته د منلو وړ نه وو هغوی پر هغو بیا هم شک ښکاره کړی دی. خو زما په نظر پټه خزانه خپله یو ثبوت دی، یو شتوالی او موجودیت دی، د ثبوت له پاسه بیا ثبوت وړاندې کول څه مانا نه لري.

لوی خدای(ج) په طبیعت کې ډېر رازونه اچولي، له هغو رازونو څخه یو دادی چې ((هر سړی پیدا دی خپل خپل کار لره که نه))؛ یو څوک به کار کوي بل به نیوکه کوي، یو څوک به یو اثر لیکي بل به پرې نقد کوي، یو څوک به د ښه خوی او ښو اخلاقو خاوند وي او بل پرې شک کوي او وايي به چې دا چلند

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د قوت د نشتوالي له امله دی، په اصل ماهيت کې دا سې نه دی، يو څوک به ښه صادق مسلمان وي، بل به منافق او شيطان وي، يوه خوا به حق وي بله خوا به بطلان وي او ژوند به ترپايه همداسې د متضادو لوريو په مقابله کې روان وي.

پټه خزانه هم دغسې يو ثابت حقيقت او واقعيت دی، په دې لړ کې شکاکان هم حق لري د خدای(ج) د پنځول شوي طبيعت مطابق خپل شک ښکاره کړي. ځينو ليکوالو د رحمان بابا د ژوند او مرګ د کلونو په باب شک ښکاره کړی او هغه يې سم نه دی بللی او په دې باب يو شمېر ليکوالو ليکنې هم کړي، دا چې رحمان بابا پر کوم کار مړ دی او پر کوم پيدا؟ دا ددې مانا نه لري، چې د رحمان بابا له شتوالي منکر شو، د رحمان بابا د شعرونو شتوالی خپله د رحمان بابا د اثبات لپاره کفايت کوي، نو د پټې خزانې د اثبات لپاره هم غټ دليل په خپله د هغې متن دی چې د سالم عقل او فکر خاوند ترې انکار کولای نه شي. ځينو ليکوالو او په اصطلاح ((تېزبينو)) ليکوالو دا د ځان د تبليغ او اطراح لپاره يوه ښه وسيله ګڼله چې پر يو مشهور اثر، پر يوې مشهورې تاريخي پېښې او يا مطرح ليکوال وپېچي، پر هغو شک ښکاره کړي او ځان مطرح کړي.

يو وخت موږ په پېښور کې غوښتل د خوشال بابا د زوکړې د څلورسومې کاليزې په وياړ يو علمي سيمينار جوړ کړو، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمینار تر جوړولو وړاندې د سیمینار د مقالو د وېش لپاره یو بورډ یا جرګه ګۍ جوړه شوې وه، په جرګه ګۍ کې یو تن مطرح لیکوال وویل زه غواړم د خوشال بابا د ژوند یانې تولد پر کال لیکنه وکړم، ده وویل زما د لیکنې عنوان دی: خوشال بابا پر کوم کال پیدا دی؟ یو زرو دوه ویشت که یو زرو یوویشت؟ ده وویل ما سره ګڼ شمېر داسې دلایل، مدارک او اسناد شته؛ دا ثابتوي چې بابا پر یو زرو یوویشت کې پیدا دی نه په یو زرو دوه ویشت هـ ق کې. موږ وویل دا یوه اتفاقي موضوع ده او واضح ده، ضرورت نه شته چې پر دې لیکنه وشي، د بابا د ژوند او اثارو پر هغو اړخونو باید خبرې وشي چې تر اوسه لا مبهم دي او څېړنې ته اړتیا لري، خو لیکوال صیب بیا ټینګار وکړ څوک وایي چې د خوشال بابا د ژوند کال اتفاقي دی؟ هېڅ اتفاقي دی نه، تاسې یو ځل زما منابع او اسناد وګورئ بیا به مو باور پرې راشي، پرېږدئ چې موږ لوستونکو ته واقعیت وایو، کله چې لیکوال پر خپلې خبرې تر حده زیات ټینګار وکړ، نو ما ته هم یو څه غوصه راغله ما ورته وویل: د خوشال بابا په باب تر ټولو کره، معتبره او باوري اسناد کوم دي؟

ده وویل خپله د بابا اثار. نو ما وویل کله چې خپله بابا وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د هجرت زر دوه ویشت سن و ـــ چې زه راغلم په میان))
نو بیا ته څوک یې چې د بابا د ژوند په هکله خپله د بابا خبره رد کړې، دې سره زموږ بحث نور پای ته ورسېد.

نو اوس راځو خپلې خبرې ته چې پر یوه شي د شک ښکاره کول او د هغه لپاره د یو څو مرتبو او نا مرتبو، وړاندې او وروسته دلایلو راوړل او د عادي لوستونکو د ذهنونو ګډوډول اسانه کار دی، خو د خپل ناسم شک اثباتول ساده کار نه دی.

د پټې خزانې له مخالفینو څخه یو: پټې خزانې په پیل کې د سیاسي او کلتوري سیالیو له امله بهرني مخالفین درلودل، وروسته وروسته بیا د مخالفتونه په کورنۍ کچه هم څرګند شول، خو د کورنیو مخالفینو د مخالفت علتونه ډېر زیات سیاسي او کلتوري نه وو؛ اکثره د حقارت له رواني عقدو او په فرهنګي چاپېریال کې د سالم رقابت له لارې لوړ شهرت او مقام ته د نه رسېدو له امله پیدا شول. د کورنیو مخالفینو سرخېل ښاغلی قلندر مومند دی چې په پښتنو لیکوالو کې نسبتاً پام وړ مقام لري. دقلندر مومند د شهرت یوه لویه وجه همدا د پټې خزانې مخالفت دی، سره له دې چې هغه په شعر، لنډه کیسه، تنقید او تحقیق کې هم مشهور دی، خو په دې هره برخه کې دده همعصره داسې نور پښتانه لیکوال وو چې له قلندر مومند څخه یې اول مقام نیولی و او زیات شهرت ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلي وو ، د بېلګې په توګه که څوک د غزل نوم اخلي ، نو د حمزه بابا ، که د تحقیق نوم اخلي نو کامل مومند ، که د لنډې کیسې نوم اخلي نو مهدي پاچا او که د انقلابي شاعرۍ نوم اخلي نو د اجمل خټک نومونه یې اول په ذهن کې راګرځي. قلندر مومند ته دده د فرهنګي شخصیت د خروب او مطرح کېدو یوازینۍ لاره همدا ((تنقید)) پاتې وه. نو ده باید داسې یو څه ته ګوتې وروړې وای چې دده د فرهنګي شخصیت د شهرت غوښتنې دا غریزه یې خړوب کړې وای. د قلندر مومند دا پټه تلوسه هغه وخت د فوران حالت ته ورسېده چې پر (۱۳۴۵ل، ۱۹۶۶م) کال کابل کې د خوشال بابا په یاد جوړ شوي نړیوال سیمینار ته رابلل شوی و ، دا هغه مهال و چې د پټې خزانې له لومړي چاپ څخه نږدې (۲۵) کاله تېرېدل، ددې سیمینار علمي مشري د لوی استاد علامه عبدالحی حبیبي پر غاړه وه. دې سیمینار ته پر قلندر مومند سربېره حمزه بابا او څو نورو لیکوالو لیکنې وستایل شوې، لوی استاد پوهاند علامه حبیبي چې نه یوازې د افغانستان، بلکې د ټولې سیمې په کچه یو لوی عالم و ، هم زیات وستایل شو او درناوی یې وشو ، قلندر مومند په دې سیمینار کې دده له خپلې توقع او شان سره برابر ونه ځلېد ، نو له همدې ځایه ده د داسې یو ناسم رقابت لاره ونیوه چې پخوا یې دومره جوش نه و. دا وخت د قلندر مومند د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلم نو که او ذهن د (استاد حبيبي) لوري ته واوښتل او په دې کې يې لومړی کتاب چې لوی استاد پرې حاشيې، تعليقات او شرحې ليکلې وې هغه (پټه خزانه) وه، نو همدا کتاب هدف يا ټارګېټ شو، ولې پټه خزانه هدف شوه؟ ولې د حبيبي صاحب خپل تاليفات تر بريد لاندې رانغلل؟ د دې پوښتنې ځواب دادی چې د پټې خزانې د ترديد لپاره لا تر دې دمخه بهرنۍ ذهنيت کار کاوه، هغوی هم يو کورني شکاک او کورني شکاک هم يو بهرنۍ ملاتړ ته اړتيا لرله، مشترکې ګټې د دوی د ګډې همکارۍ سبب شوې. ښاغلي قلندر مومند تر هغه وروسته پر پټه خزانه څو انتقادي ليکنې وکړې او د پېښور په چاپي خپرونو کې يې خپرې کړې.

قلندر مومند نږدې شل کاله پر پټه خزانه ((تحقيق او تنقيد)) وکړ او په پای کې يې ((پټه خزانه فی الميزان)) کتاب چاپ کړ، هغه وخت چې لوی استاد عبدالحی حبيبي ژوندی و، نو د پټې خزانې د بهرنيو او کورنيو شکاکانو د شکونو په اړه يې خپل مستند دلايل وليکل، دلوی استاد تر مړينې وروسته قلندر مومند ته لاره نوره اواره شوه، وروسته ده يو شمېر هغه ليکوال په تېره بيا د پېښور ځينې ځوان ليکوال چې دده پر چاپېريال راټول وو او په يو نه يو ډول يې ده د شخصيت په وده کې رول درلود، په زړه نا زړه ډول د قلندر مومند فکر تعقيب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ، خو بیا هم په پېښور او کویټه کې ډېر نور داسې لیکوال وو چې د قلندر مومند د نظریاتو خلاف یې لیکنې وکړې. ښاغلي همېش خلیل د قلندر مومند د ((پټې خزانې فی المیزان)) په ځواب کې د ((تول پارسنگ)) په نامه یو مستقل اثر ولیکه. د پټې خزانې د مخالفت لړۍ په پای کې د ابتزال داسې یو حالت ته ورسېده چې ان ځینې داسې کسان چې اصلاً یې په خپل ټول عمر کې یو ځل هم پټه خزانه لوستې نه وه، هغوی هم د پټې خزانې په اړخ خپل نظرونه څرگند کړل. یوه ورځ له پېښوره (ټل) ته په یوه مشاعره کې د گډون لپاره روان وو، د کوزې پښتونخوا یو ځوان لیکوال له ما څخه وپوښتل ((یون صاحب دا د پټې خزانې په باب ستا رایه څه ده؟)) ما ویل له رایې څخه دې مطلب څه دی؟ ده وویل منې یې که نه؟ ما وویل زه یې ومنم که ونه منم هغه خپله داسې یو اثر دی چې ځان یې پر خلکو منلی او بل دا خو څه د عقاید و مسله نه ده چې که څوک یې ومني نو له گناه به خلاص شي او که ویې نه مني نو گناهکار به شي. منل نه منل دهر چا خپل کار دی خو واقعیت په خپله واقعیت دی. ده وویل بیا هم مطلب مې همدا و. ما ویل ستا رایه څه ده؟ ده وویل زه خو یې مخالف یم. ما ویل پټه خزانه دې لوستې؟ ده وویل نه جي! ما ویل چې لوستې دې نه ده نو بیا مخالف یې په څه یې؟ ده وویل: دا قلندر صاحب او نور چې کوم دي، هغه یې نه مني

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نه ما ویل... ما وویل د واقعیت خبره بېله ده او د منلو یا نه منلو خبره بېله. ما ویل اسلام د خدای(ج) یو کامل دین او قرآن د خدای(ج) اسماني کتاب دی، بیا یې هم د نړۍ نا مسلمان وګڼي او همدارنګه یو شمېر منافق مسلمانان عملاً نه مني نو دا خو ددې مانا نه لري چې اسلام او قرآن کې نیمګړتیا ده، نیمګړتیا خپله زموږ په ذهن کې ده. پټه خزانه یو واقعیت دی چې پټېدلای نه شي، د منلو او نه منلو خبره د هغې د واقعیت مانع کېدلای نه شي...

د قلندر مومند ترڅنګ یو شمېر نور لیکوال چې د هغه لاره تعقیبوي، هغوی له معقولې لارې او د فرهنګي کارو هڅې په وسیله د شهرت او مقام لوړو پړاوونو ته نه شي رسېدلای، نو دوی دا لاره غوره ګڼلې چې داسې یو ادبي اثر ته لاس وغځوي چې هغه د خلکو زړونو ته لاره پیدا کړې وي، دوی فکر کوي په دې کار سره به د خلکو حساسیت راوپارېږي او زموږ لیکنه به ولولي، بیا به مو پر ضد لیکنه وکړي او که ځواب رانه کړي نو بیا به وو ایو ګوره چې زموږ دلایل پاخه وو چا یې ځواب ونه شو ویلای. دا ډول لیکوال چې د شهرت د فقر پر غریزې اخته دي، په هر ځای کې شته؛ په جلال اباد کې یو ځوان عادي او مبتدي لیکوال په یوه نوې راوتې سیمه ییزه میاشتنۍ عادي جریده کې پر یوه ډېر پاخه او مطرح لیکوال په دې نیت بې ځایه، نامعقوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له واقعیت څخه لرې انتقادي لیکنه وکړه چې مطرح لیکوال به یې ځواب ووایي او دې سره به ((منتقد)) او ((جریده)) دواړه شهرت ته ورسېږي او په پینځوو کې به یاد شي. خو مطرح لیکوال هغه لیکنه ډېره بابیزه وګڼله او هېڅ ځواب یې ورنه کړ، یو بل لیکوال ورڅخه وپوښتل چې د هغه لیکنې ځواب دې ولې ورنه کړ؟ هغه وویل: دا ځوانان دي، دوی د شهرت غریزې پسې اخیستي، زه نه غواړم په خپل ځواب دوی خپل هدف ته ورسوم. دا مسله همداسې غلې پاتې شوه، څه موده وروسته هغو ځوانانو له هغه مطرح لیکوال څخه بښنه وغوښته. نو د پټې خزانې د کورنیو مخالفینو یوه غټه ستونزه او ناروغي همدا ده چې د شهرت غریزې پسې اخیستي دي. که موږ د ښاغلي قلندر مومند ټول لیکلي اثار سره وارزوو نو راته معلومه به شي چې هغه په غزل کې د حمزه بابا، په انقلابي شاعرۍ کې د اجمل خټک او په تحقیق او تاریخ لیکنه کې د کامل مومند او استاد عبدالحی حبیبي مخکښي نه شوه زغملای. د اروا پوهنې له نظره هغه اشخاص چې د ژوند په یو لړ سیاسي، ټولنیزو او فرهنګي چارو کې ناکام او یا هم تر خپلو محسوسو او نامحسوسو سیالانو پاتې راشي، معمولاً پر منفي کرکترونو بدلېږي، هغه لیکوال چې په لیکوالۍ کې د تخلیق او تحقیق په دواړو برخو کې پام وړ او مطلوب پرمختګ ونه کړي معمولاً

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ربیمه لار (تنقید) غوره کوي. کله کله بیا دا تنقید د اصلاح او لارښوونې پر محور راڅرخي، خو کله کله بیا د منفي بافی د ناروغۍ ښکار شي او هرې مثبتې پدیدې ته ضرور د شک او تردید په سترګو ګوري، ښه کره کتونکی همغه دی چې یو اثر مخکې تر مخکې د ښه والي او بدوالي د ټاکلې فرضیې له مخې ونه رازوي. یانې فرضیه مخکې تر مخکې قید نه کړي، چې حتماً به دا اثر ښه ثابتوم یا بد او کمزوری. ښه لاره داده چې اثر څنګه دی همغسې یې وارزوي، خپل شخصي نظر او عواطف په کې دخیل نه کړي. زه فکر کوم چې قلندر مومند مخکې تر مخکې د پټې خزانې په اړه د (رد) فرضیه ټاکلې وه او خپله ټوله انرژي یې د همدې (رد) لپاره راټوله کړې وه. د قلندر مومند د لیکنې تر شا څه رواني مشکلات پراته وو، چې ده نږدې شل کاله د هغه اثر د تردید لپاره کار وکړ چې محمد هوتک هغه په دوو کلونو کې لیکلی و. کېدی شي محمد هوتک د پټې خزانې پر لیکلو دومره نه وي په تکلیف شوی لکه قلندر مومند یې چې په تردید کې په تکلیف شو.

قلندر مومند په خپله لیکنه کې په اصطلاح له نجومي علم څخه هم ګټه اخیستې او په اصطلاح له بېلابېلو جنتریو یې استخراج کړی چې د پټې خزانې د متن په پای کې یوه راغلې نېټه غلطه ثابته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد هوتک په پټه خزانه کې لیکي: ((کتاب تمام سو، په ورځ د جمعې (۲۴) د شوال المکرم (۱۱۴۲) هجري په قندهار کې او مولف محمد هوتک هم فارغ البال سو الحمد لله حمداً کثیراً))

خو قلندر مومند په دې نظر دی چې د شوال (۲۴) د جمعې ورځ نه ده، له همدې پورتنې ټکي سره په ارتباط کې د ښاغلي قلندر مومند د یوې مرکې یو ټکي ته ستاسو پام را اړوم.

د قلندر مومند تر وفات نږدې درې کاله وړاندې، ښاغلي حنیف خلیل له ښاغلي قلندر مومند سره یوه مرکه کړې وه، دا مرکه همغه مهال له پېښوره خپرېدونکې (وحدت) ورځپاڼه کې چاپ شوې وه. په دې مرکه کې ښاغلي حنیف خلیل له ښاغلي مومند څخه پوښتلي وو چې ستاسو د پیدایش کال کوم دی؟ هغه ورته په ځواب کې ویلي وو ((... زما د پیدایش کال ماته معلوم نه دی، ځکه چې هغه وخت مور و پلار د پیدایش کال نه لیکه او که چا لیکه هم نو په یوه کاغذ کې به یې لیکه بیا به یې د قرآن شریف په منځ کې ایښوده، نو په دې وجه زه تاسو ته د خپل پیدایش کال سم نه شم ښودلای))

اوس دلته د خپل پیدا ایښت د کال په اړه دومره بې تفاوته او یا نا خبره دی، نو بیا کوم دلایل او مهم عوامل وو چې دی یې دېته هڅوه چې درې درېنیم سوه کاله دمخه له نورو سره د ورځو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ساعتونو حساب، هغه هم په خپله خوښه وکړي؟ پر ۱۱۴۲هـ ق کال د شوال (۲۴) د جمعې ورځ وه او که نه وه؟ دا او دې ته ورته پوښتنې سړي ته د دې لاره اواروي چې په خپله د شکاکانو پر نظرونو او شکونو شک وکړي او ووایي چې دا ډول شکونه له سیاسي، کلتوري سیالیو او شخصي عقدو څخه راټوکېدلي دي او پر واقعیت ولاړ نه دي. که د پټې خزانې د بهرنیو او کورنیو مخالفینو ټول نظرونه راټول کړو نو کېدی شي دې نتیجې ته ورسېږو چې دا ټول نظرونه د سیاسي، کلتوري، ژبنیو او تاریخي ناوړه غرضونو او د ځینو ځانپالو او شهرت خوښو لیکوالو د شهرت د غریزې او شخصي عقدو یو ګډ امتزاج دی چې علمي معیارونه نه لري او پر پورتنیو یادو عواملو ولاړ دي او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د ځګانځګاني ښګا مار " سفر

د استاد مجروح د ځانځانی ښامار
د ځینو منظومو برخو منثوره بڼه

د انسان ځګانغوښتنه او نفسي خواهشات داسې غریزیي عناصر دي چېګ هر وخت له انسان سره ملګګري وي، د انسان نفس اصلاً د لایتناهي هوسونو مجموعه ده. که د دېګ هوسونو او نفسي غوښتنو مشروع علاج او کنترول ونه شي او هغه په سم أول مهار نه شي، نو د انسان له نفس خګخه خپله یو لوی ښګامار جوړېګږي، داسېګ یو ښګامار چېګ تګول عمربه د مثبتو انساني ارزښتونو پر له منځګه وړلو او خوړلو مصروف وي، تر تګولو د مخه یېګ خپله همغه انسان ته خطر او زیان تر تګولو زیات دی او د غتګوالي او ودېګ په حالت کېګ یېګ مقابله هم ورته أیګره کګرانه ده. استاد سید بهاوالدین مجروح په ((ځګانځګاني ښګامار)) کېګ د نفس د همدغه ښګامار کیسه کوي چېګ په خګګه أول په انسان کېګ عواطف، مینه، صمیمیت او خواخوإي له منځګګه وړي او په هغه کېګ د لوړتیا، ځګانغوښتنېګ او ځګانخوښګونېګ غریزه پیاوړېګ کوي. د ماسترۍ دورې په بهیر کې د استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح پر دې اثر باندې پر ګڼو تبصرو او لیکنو سربېره، پر منثوره بڼه منظوم اړول هم شامل و ، ما دا اثر په لنډیز سره په منثوره بڼه واړاوه، داسې چې محتوا یې هم خوندي شوي دي او خپله د استاد الفاظ هم کارول شوي دي او د روایتي داستان بڼه یې هم په پام کې نیول شوې ده.

استاد مجروح خپل دا اثر ((د ورک سمندر غاؤیګ)) خګخه پیلوي او په یوه شګار کیګ د ژوند په باب د یوه عالم د خولیګ خبریګ بیانوي، دا عالم په خپلو خبرو کیګ وایي: ((تر هغه چیګ دا حګمکه او اسمان وي، تل د هر انسان دوزخ به بل انسان وي)). عالم وایي ((دا ژوند یو مرموزه سمندر دی، جهنم په بل جهان کیګ چیګرته لریګ نه دی، بلکیګ د هر انسان په حګان کیګ د هغه جهنم دی.)) بیا د شګار د وکګؤو کیسه کوي چیګ له یو بل خګخه أاریګإي، له حګانه جکګ دیګوالونه راتاووي، یو بل سره اخته دي خو له توپانه نه دي خبر چیګ را روان دی، خو ددیګ تر خګنکګ پوهګ سؤی وایي چیګ زه له توپانه نه أاریګإم خو د خپل زؤه د ژورو په تل کیګ له شګاماره أاریګإم، عالم سؤی په دیګ سوچ کوي چیګ د شګار خلکو ته خګنکګه خپل پیغام ورسوي.بیا د ژوند لومؤی خګرخ تاویګإي او شګامار د مرکګ پر لوري حګي، دلته په لومؤي پؤاو کیګ د هغه شګار کیسه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چيګ تګول شګاريان ييګ رنحګوران دي. دلته د هغه شګار کيسه کيګاٍي چيګ خلکو ييګ يو بل سره په صميميت او دوستة کيګ ژوند کاوه، د بادارة او غلامة چل ييګ زده نه و. خګاروي له حيواناتو نه أاريګدل او مرغانو خپليګ خوإيګ نغميګ غاإوليګ، په همديګ وخت کيګ د تګول جهان لوی فاتح را خګرکګنديګاٍي، يو سؤی پر تور اس سپور وي او توريګ جاميګ ييګ اغوستي وي او حګان ته د ((ايکګو)) يانيګ (زه) خطاب کوي، ديګ سره پر شګار د فرماندار واکمني شروع شوه، نوي واکمن شګحګيګ په کور کيګ دننه بنديګ کؤيګ، حګوانان ييګ پر سختو کارونو وکګمارل، هوستة او مرغان ييګ په غشو وويشتل او خګارويو تګولو له شګار کأه وکؤه، په همديګ وخت کيګ د شګار خلک له ويګريګ د اژدها(شګامار) ستاينيګ پيلوي، د فرماندار مجسمه جوؤيګاٍي، لوی راهب د شګامار له ژونده خبر و او خلکو ته د هغه کيسه کوي، راهب د چينجي کيسه کوي چيګ خګنکګه په لوی شګامار او قوت بدل شو. بيا د شګامار بد او بيګ درمانه انحګور تشريح کوي، غم، قهر، غضب، أار او وهم د هغه غتګ مرضونه کګنګي، شګامار د خپليګ واکمنة په دويم پؤاو کيګ يو دمه حګای لتګوي، خو هيګخګ داسيګ دمه حګای نه شي پيدا کولای چيګ دي په کيګ دمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، نو حګکه خو د يوازيګتوب احساس کوي او شګار کيګ هيګخګوک دا سيګ نه پاتيګ کيګاِي چيګ دده خدمت وکؤي، نه مينحګه وه نه نوکر و چيګ دي پريګ فرمان وچلوي، تګول شګار مؤو، چوپه پوپتيا وه او له شګاره هديره جوؤه شويګ وه.

بيا هغه تيګر وختونه ورپه ياد شول، د عشق او مينيګ شګاپيګرة، د ژوندون د سيند پر غاؤه خوبونه، خو اوس نه نارنج و او نه بييګ ګګل، نه بييګ بويونه، نه د مرغيو أليګ أليګ ويګ چيګ د شګار خلک بييګ نندا ريګ ته ولاؤ وي، بيا د سيند په منحګ کيګ يو مار تيګريګاِي او پر سر بييګ د لعل په شان رنګا بليګاِي، د شګار د خلکو منحګ کيګ ګګونګګوسي پيليګاِي، ديګ سره د شګار قهرمان د ژوندون د سيند له غاؤيګ جلا کيګاِي او د ژوندون د چينيګ پر لوري نه ستنيګاِي. بيا له حګان تپوس کوي ((هغه ورکه نامعلومه هستي هخګه ده چيګ دا هسيګ سرګګردانه ورپسيګ ګګرحګم، په دشګتو په بيابانونو؟))

قهرمان به په سوچونو کيګ أوب و. ديګ وخت کيګ د سپرلي الهه ورته خبريګ کوي چيګ ((بيګ له ما به ستا باغونه، چمنونه تګول خزان شي او ستا رودخانيګ به هم وچيګ شي...)) قهرمان بيا په خپله هسکه مانګة کيګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسیگده خو د اوإدو فکرونو پـه تګـال کیـګ زنکګیګده، خو یوه ورحـګ ماشګام چیـګ تـوره خؤه را دبـره شـوه نـو یـوه زؤه بوأة له کومه حګایه ، پتګه پتګه او غلیګ غلیـګ راغلـه او د شګار د دروازیګ خواته ودریګدله، أیګره بده خګیګره ییـګ درلودلــه، توریــګ جامیــګ ییــګ اغوســتیګ ویــګ، لــه اجازیګ او زنحګیر شرنکګولو پرته د قهرمان مانګة تـه ننوتـه او لـه هغـه سره ییګ ملاقـات وکؤ. د بـوأة تـر ملاقـات وروسـته دریګـم پـؤاو پیلیګإي "د دوزخ لـه درشـل دیګخـوا ". پـه دیـګ وخت کیګ فرماندار یا قهرمان هغه وخت پـه یـادوي چیـګ ده د خپـل زؤه شـګکلیګ مانګـة جوؤولـه، بیـا د عشـق رب النـوع او الهــه ددیــګ مانګــة د شــګکلا کیســه کــوي چیــګ دا مانګــة د عـواطفــو او هیجــانونو معمــارانو جــوؤه کؤیــګ ده او أیګــر شـګکلي نقشـونه او نکګارونـه ییـګ درلـودل او د دیـګ لپـاره ییګ تیاره کؤیګ وه چیګ کله بـه ورتـه سـتر واکمـن د عشـق او مینیــګ رب النــوع او الهــه رارســیګإي، خــو خګــومره چیــګ شپیګ اوإدیګدلیګ د ده د راتکګ انتهـا ورکیګدلـه. خـو پـه اخر کیګ هغه نا اشنا سؤی چیګ توریګ جامیګ ییګ پـر تـن او پر تور اس سپور و راشګکاره شو- او مانګة تـه پـورتـه شـو او د شګار خلکو تـه ییـګ پـه خطـاب کیـګ وویـل: "زه خـو زه یـم ، زه " "ایککـو " یـم. زه فـاتح د لـوی جنکګونـو د جهـان یـم سـتاسـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شگار زما تابع دی ". د شگار خلک له ظلم نه فراري شول او شگار د سکوت خواته روان شو. فرماندار په شگار کیگ یوازیگ پاتیگ شو ، په شگار کیگ یوازیگ دده د ستاینیگ تابلو ککانیگ حگوؤندیگ ویگ. یوازیگ به ییگ آئینیگ ته کتل او چیگ کله به ییگ حگان ونه لید وارخطا به شو چیگ حگان تریگ ورک شوی، خو خبر نه و چیگ ائینه خو د دوزخونو دروازه ده او له آئینیگ خگخه اخوا تیگریگدل د اوهامو جهنم ته کوزیگدل و. قهرمان د اوهامو جهنم ته ولویگد ، د لحظو په پتگ دام کیگ ککیر شو او د زمانیگ په شمیگرنه کیگ أوب شو او هره شپه ورته یوه بیگ اغازه او بیگ پایانه خگیز شگکاریگده، بیا په دیگ سوچ کیگ أوب شو چیگ که خگوک په دیگ پوهیگدلی چیگ خگشگتن ددوی روح اخلي نو هیگخگکله به ییگ د ژوند ارمان کؤی نه وای.

او په دیگ توککه قهرمان د تجرید او تنهایي ژوریگ کندیگ ته پریگوته، خو یوازیگ احساس ییگ ورسره ملککري کوله او دده د ذهن پر دیگوالو به ککرحگیگده. دیگ کیگ ده ته دا درد پیدا شو چیگ زمانه بیا نه راککرحگي او پرونی سهار بیا نه راغبرککیگإي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت داسیگ هم راغی چیگ له قهرمان خگخه خپل سیوری ورک شو او هریگ خواته بیگ چیگ کتل خپل سیوری بییگ نه لیده او دیگ پیگشگیگ أیگر مظرب کؤ. بیا بییگ وویل: "اوس په کار دي چیگ زه لاؤ شم او هرومرو پیدا کؤمه خپل سیوری"، بیا ورته تشویش پیدا شو هسیگ نه چیگ زه خپله سیوری یم، داسیگ سیوری چیگ اصلي وجود بییگ ورک وي. بیا ورته په زؤه کیگ وهم پیدا کیگإي هسیگ نه چیگ پر کومه بله لاره تللی یم. هغه په دشگتو کیگ هم سوچونه کوي او د ازادة د مانا او مفهوم په لتگه کیگ دی.

دیگ کیگ خگلورم پؤاو ته ورداخلیگإي او "د دوزخ له درشل اخوا "کیسه پیلیگإي. قهرمان تر دیگ وروسته خوب هم په ارامه نه شو کولای او په خوب کیگ به أیگر زیات ویگریگده، یوه ورحگ له خوبه پاخگیگده، کگوري چیگ شگار کیگ پرته له ده خگخه هیگخگوک نه شته بیا به وهم اخیسته او له کگونکگسیو به ویگریگده. بیا بییگ د یو توپان یا جکؤ د راتلو خبر واوریگد او له دیگ جکؤ خگخه بییگ د قهر یو اواز هم واوریگد، په همدیگ وخت کیگ په جکؤ او توپان کیگ قهرمان ته ویل کیگإي چیگ تا ته موإ د خپل تگول وجود او هستة اختیار درکؤ، خو تا حگانته داسیگ نوم غوره کؤ چیگ تاویگ زه یم نوم میگ "زه "دی "موإ" او

(c) ketabton.com: The Digital Library

"تاسیگ " یوه پرده ده. دا پرده مو کؤله ورکه. مونإه تگولو ستا په "زه " کیگ کؤو حگان محوه. ته مغرور او متکبر شویگ تا د ازادة جذبیگ بندیگ کؤیگ ، خو اوس هغه تگولیگ بل شانیگ خگیگریگ دي او نن حگانته "روحي اضطراب " وايي. اوس به د تر وإمیو پرشگته راحگي. بله ورحگ چیگ قهرمان له خوبه پاخگیگد ، اٸینیگ ته ییگ وکتل، حگان ییگ ونه پیگژانده خو د همدیگ ورحگیگ په ماشگام کیگ چیگ توره تیاره شوه، بیا یوه زؤه بوأة پیدا شوه، د تور لوکگي توریگ جامیگ ییگ اغوستیگ ویگ او د همغیگ هسکیگ مانگة پر لوري د قهرمان ملاقات ته لاؤه او قهرمان ته ییگ د تلو بلنه ورکؤه. خو قهرمان ورته وویل چیگ زه همدلته خوشگ یم. خو بوأة ورته وايي چیگ اوس په تا ناوخته شوی اوس زه تا حگان سره بیایم هغه حگای ته دیگ بیایم چیگ د حگان له جهنمه خلاص شیگ ،گ کله چیگ قهرمان په حساب پوه شو چیگ خگوک له خپل قسمته تشگتیگدلی نه شي نو د خپلیگ هستة په ژور تل کیگ ییگ دا احساس وکؤ چیگ مطلق یوازیگ پاتیگ دی یوازیگ، نو بیا د توریگ مانگة له کنأوالو نه راروان شو او له بوأة سره کومیگ نامعلومیگ خواته لاؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دیگ وروسته حگانحگاني شگامار به دویم خگرخ کیگ یو حگل بیا راستنیگإي.

"د ژوندون د چینیگ غاؤه په تورتم کیگ "د پنحگم پؤاو برخه ده چیگ په دیگ کیگ یو حکیم د انسان شخصیت تشریح کوي چیگ دی اصلاً خپل حگان نه ککگوري، بلکیگ خپل سیوری ککگوري او پر دیگ سیوري د حقیقت ککگومان کوي. تر دیگ وروسته له لریگ ملکه د یوه مسافر راتککگ ته انتظار ایستل کیگإي چیگ د ورک سمندر غاؤیگ کیسیگ او احوال ورته راوؤي.

"د نیمو شپو لاروی" د غار توریگ خولیگ ته ناست و او حگان ته ییگ وینا کوله چیگ أیگریگ مزلیگ میگ وکؤیگ خو لاره میگ پیدا نه کؤه، حگککه ما سره چیگ خگوک د سفر ملککگری و، هغه یوازیگ د حگان په باب فکر کاوه او پر حگانحگانة اخته و. خو لاروی وروسته مجبوریگإي د حگانحگانة له ملککگري خپله لاره بیگله کؤي او د سبا په تمه منتظر کیگني تر خگو چیگ پسرلی په دنیا راشي. په داسیگ حال کیگ چیگ د بیگلتون شپه تورتم نه وه، لاروی له خپلیگ حگانحگانة "زه" نه راجلا شو. دیگ سره نو دی له زؤو ایرو راولاؤ شو، له خپل حگانه ییگ د خپل وجود یو زوؤ قالب وویست او دوریگ ییگ ککگوزار کؤ. بیا ییگ د اوشگکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خګاخګکي روان شول، نو ديګ سره ييګ وويل اوس به نو د خوؤ په وچ بستر کيګ د اوبو أک رودونه روان شي. خو لا هم د شګار پر لوري د لاروي سفر ته أيګره لاره پاتيګ وه.

نو حګکه بايد د تورتم ژور تل ته کشګته شي که د رنګا خګرک ولکګوي. لاروي تر اوإده مزله وروسته د تورتم په ژورتيا کيګ يوه کوچنة شانته رنګا وليدله. لاروی بيا يو تور أنأ ته رسيګإي، هلته ککګوري چيګ واؤه واؤه چينجيان د يوه بل پر حګان اخته وو ، يو بل به ييګ خوؤ ، په ديګ کيګ به يو غتګ شو ، نور چينجيان به ييګ وخوؤل، بيا به تريګ ماهی جوؤ شو ، مارماهی به شو او بيا به تريګ نهنګګ جوؤ شو ، بيا به ييګ وزرونه او تيګره تيګره غاشګونه پيدا کؤل.

له واؤه چينجي به غر جوؤ شو. نور به په أنأ کيګ نه حګاييګده. ديګ کار به لاروي ته أيګريګ پوشګتنيګ پيدا کؤيګ خو لاروي چيګ به هر خګومره د رنګا لتګه کوله، رنګا به لريګ لريګ حګليګدله.

لاروی بيا مزل کوي، جزيريګ او تګاپوکګان ييګ وليدل، د هريګ زريګ زؤه کيګ ننوت، هره زره لکه يو بحر نامحدوده وه، خو ده ته په ديګ تګولو کيګ يو لوی حايل او مانع دا و چيګ دا حايل فقط د مانا او مفهوم نشتوالی و، دا داسيګ يو ديګوال و چيګ له تګول عالمه راچاپيګر و خو لاروی په اخره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیګ پوه شو چیګ عالم او هستي واؤه بیګ معنی او بیګ مفهومه دي.

شپإم پؤاو د هغه شګار سفر دی چیګ تور شګامار وربانديګ ناستو. لاروی بیا په یوه تونل کیګ د رنګا په خګرک پسیګ روان شو او په دیګ نیت بیګ عجله کوله چیګ خګنکګه د شګار خلک خبر کؤي چیګ شګامار بیا راروان دی. بلاخره شګار ته ورسیګد او هلته بیګ یوه نازنینه پیګغله ولیده، چیګ شین بخن زوؤ کمیس بیګ اغوستی و. لاروي بیګ په سترکګو کیګ د خپل ورک سمندرغاؤه ولیده. پیګغلیګ ورته له خپل منکګي اوبه ورکؤیګ او هغه پریګ خپله تونده ماته کؤه. د شګار خلکو دیګ پیګغلیګ ته لیلیګ ویله. لاروی حګي هغه شګار ته چیګ د زؤه په سترکګو ؤوند و. کله چیګ شګار ته راحګي نو شګار کیګ چو په چوپتیا ده، ماشومان نه ککرحګي، یوه سپین إیري ؤوند په ملا کؤوپ نه تپوس کوي، هغه ورته وایي چیګ دا هرخګه د واکمن په امر شوي. لاروی چیګ له اوإده سفره شګار ته راغلی و او په سمخګه کیګ بیګ ویګشګتان او نوکان أیګر لوی شوي وو او هم بیګ جامیګ په اوإده سفر کیګ أیګریګ خګیریګ خګیریګ شویګ ویګ او بدن بیګ تریګ شګکاریګده، نو په شګار کیګ په لیګوني مشهور شو او خلکو به مجنون باله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رشگتیا هم په ؤندو کیگ دی یو بینا و چیگ نوم ییگ مجنون و. لاروي چیگ د شگار د خلکو ژوند ولید چیگ د قهرمان یا ستر پهلوان ستاینه کوي، یا پریگ خوشالي کوي نو ده پریگ خندل نو د شگار خلکو به ویل چیگ دا سؤی خو رشگتیا لیگونی او مجنون دی. نو ولیگ ییگ په زنحگیر نه تؤي، خو حگینو نورو به ویل چیگ لیگونی دی، خو د زنحگیر لیگونی نه دی او چاته ضرر نه رسوي، خو لاروي به خلکو ته خپل پیغام اوراوه کـه خگـه هـم لـه ماشـومانو پرتـه لویـانو ورتـه غـوإ نـه ایشگوده، ده به خلکو ته ویل: "دا عالم او هستي واؤه بییگ معنی ده بیگ مفهومه. "د شگار ساده کگانو به لاروی حگوروه او ورته ویل به ییگ خبر نه ییگ لیلیگ خگه شوه؟ دیدار ته بییگ لاؤ شه! سره أولة سنباله شویگ ده، ستا لیلیگ په کیگ سینکگار کؤیگ ناسته ده، خو لاروي به ورته ویل چیگ لیلیگ زما په زؤه کیگ ناسته ده. یوه شپه لاروی د خرابات پر کوخگه برابر شو، تگنکگ تگکور جاري و، لاروی چیگ وردننه شو هغو ورته هر کلی وواېه، لاروي ورته وویل چیگ تاسیگ تگپوسان او کگیدؤان یاست، هغه خگه چیگ باید شگکاره وي ولیگ په دیگ شگار کیگ پتگ دي او هغه خگه چیگ باید پتگ شي هغه په رنگا کیگ بیگ پردیگ کگرحگي. لاروی بیا مستانو سره خوندور سوال او حگواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي. يو مست پوشگتنه کوي چيگ وليگ د جهان تگول فرمانداران له مستانو أاريگإي؟ لاروی حگواب ورکوي حگکه چيگ ددوی پـه خبـرو کيـگ د راسـتة خطـر وي. بيـا لاروی مستانو ته وايي: "لإ راپاخگئ راولاؤ شئ، ددیگ دشگتيگ وچ حگنگگلونه او بيگ ثمره ونيگ له منحگه يوسئ ريشيگ بيگ وباسئ، هغه مستان چيگ په تورتمخانو کيگ تؤلي هغه را ازاد کؤئ او کوم شگامار چيگ پـه کيـگ ناست دی هغـه تريگ رابهر کؤئ او بيا بيگ حلال کؤئ او وينه بيگ پـه ديـگ دشگتو تويه کؤئ، حگکه طبيعت تاسو نه د شگامار قرباني غواؤي! مستانو د لاروي خبريگ د زؤه پـه غـوإو واوريگديگ او د لومؤي حگل لپاره بيگ د خپليگ مستة پـه نشـه کيـگ يـو نا اشنا مزه وموندله. دا د ازادة خوند او لذت و.

د مرکگـي سـيوری روان و، ژونـدي سـري ورپسـيگ تلـل. د شگار خلکو يو کالبوت پر اوإو ايشگی و، د خلکو سـيوری تـر دوی دمخه روان و، کله چيگ خلک هديريگ تـه ورسـيگدل نـو ستر راهب د مؤي جنازه په أيگرو شگو الفاظو ترسره کؤه، بيا لاروی پاخگيگد او د مرکـگ پـه بـاب بيـگ وويـل چيـگ لـه مرکگ سره د نيگکة او بدةگ خگه پـروا نـه شتـه، دی لـه خيـراو شره ماورا دی، مرکگ د شگو او بـدو نيسـتـي ده. لاروی خلکـو تـه وايـي چيـگ نيکـي او بـدي پـه ديـگ جهـان کيـگ مونـدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیګاِي نو باید چیګ مکافات او مجازات هم همدلته وي. بیا د شګار خلکو ته خطاب کوي که تاسیګ مؤه نه یاست او د ژوندون خګه شوق درسره وي نو دا مؤی لا خګه هیګر کؤئ او ژوندون پسیګ روان شئ، خو د شګار خلکو بیا هم لاروی چور لیګونی وباله او د ماشګام په خؤه کیګ د خپلو کورونو پر لوري روان شول، خو لاروی هلته یوازیګ پاتیګ و. خبریګ ییګ کولیګ، یوازیګ یو سپی هلته پاتیګ و او د ماشګام وإمیګ دا خبریګ د مشرق پر لوري وؤلیګ.

دا وخت د ؤندو شګار له خطر سره مخامخ و، خو لاروی د شګار تګولو خلکو پیګژندلو، حګینو لیګونی باله او بندي کول ییګ ضروري کګنګل خو حګینو نورو بیا ویل چیګ دا یو روحاني شخص دی او عادي شخص نه دی. یوه ورحګ لاروی د شګار په منحګ کیګ خلکو ته وینا کوي او د شګار تیګر برم یادوي او پوشګتنه کوي چیګ چا دا تباه کؤل؟ د شګار خندوقونو او دیګوالونو ته ضرورت نه شته، حګکه چیګ غلیم په بهر کیګ نه دی د شګار په داخل کیګ دی، دا پخوانی شګایسته شګار اوس په کنأوالو بدل شوی او شګامار په دغو کنأوالو کیګ پروت دی. بله ورحګ بیا شګاریانو ته خطاب کوي او وایي چیګ یو وخت ددیګ سیمیګ زمامداره د نوبهار الهه وه. هغیګ سره په دیګ شګار کیګ لویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیگکمرغي او خوشالي وه، خو تاسو اوس هغه هیگره کؤیگ او په اوهامو اخته شوي یاست. ایا تاسو نه ککگورئ چیگ حگوانان، ماشومان، شگحگیگ او بوأاککگان مو په کومو رنحگو اخته دي؟ نو بیا ورته وایي چیگ غوإونه مو بیدار او سترککگیگ مو بینا کؤئ نو ددیگ علاج دادی چیگ تاسیگ د لیلیگ د پشگو خاورو ته سر کشگیگإدئ او سجده ورته وکؤئ، خو خلکلو به خندلیگ او ویل به ییگ دا سؤی رشگتیا مجنون دی.

د زمانیگ یو دفتر په ختمیگدو و، یوه ورحگ بیا لاروي د شگار منحگ کیگ خلکو ته خطاب وکؤ او ورته ییگ وویل چیگ ستاسو ستر واکدار بادار خو تور شگامار دی. دا شگامار وینو ته تإی دی او زؤه ییگ لکه سندان کلک دی. خگومره چیگ خوراک او خگشگاک کوي هغومره وإی او تإی کیگإي، خو دا بلا او شگامار ستاسو په خپله پر حگان مسلط کؤی او له بل حگایه نه دی راغلی، تر خگو چیگ دا شگامار په خپلو زؤونو کیگ مؤ نه کؤئ خلاصیگدی ورخگخه نه شئ.

په دیگ وخت کیگ ستر راهب چیگ د لاروي خبریگ واوریگدیگ نو ییگ وویل چیگ دا سؤی خو رشگتیا لیگونی دی حگگکه دا رازونه خگوک ویلای شي. زه حیران یم چیگ ده دا رمز خگنکگه پیدا کؤی دی. راهب وویل چیگ دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبریګ ددیګ شګار د عالم نه دي دا د بل جهان اواز دی ، یوه دنیا په ؤنکګیګدو ده. د شګار خلک ورو ورو د مجنون په خبره پوهیګدل او یوه فرصت ته منتظر وو.

یوه ورحګ لیلیګ او مجنون د شګامار دربار ته لاؤل، همغه پیګغله چیګ د لاریګ پر سر به منکګي سره ناسته وه او تإو مسافرو ته به بیګ اوبه ورکولیګ ، هغه د شګامار مانګة ته لاؤه ، فرماندار لومؤی خپل مخ مجنون ته واؤوه: زه خبر یم چیګ ته له بل حګایه راغلی بیګ او موإ پناه درکؤیګ ده،ګ د دیګ شګار خلک خپلو عقایدو پریګشګودو ته رابولیګ او وایيګ چیګ د دیګ کګدایي کګریګ پیګغلیګ پرستش وکؤئ دا رشګتیا ده؟ لاروي ورته حګواب ورکؤ: ای فرمانداره ستا معبد لا نوی دی او دیګوالونه بیګ پاخه نه دي، ددیګ سیمیګ رشګتیني واکداره اصلاً د عشق او مینیګ الهه او رب النوع وو ، د هغو په واکمنة کیګ دلته خوشالي وه، مینه وه، خو اوس چیګ زه ګګورم هره خوا ریګګستان دی، د زؤه خونیګ ؤنکګیګ بنکګیګ دي او تور شګامار په کیګ ناست دی. زه اوس همدا حقیقت هر چاته بیانومه.

د واکدار وچولی تریو شو ، د غضب اور بیګ په سینه کیګ لمبه شو ، بیا بیګ وویل حګه پروا مه کؤه دا بیګ قدرته لیګونی دی. بیا بیګ لاروي ته وویل چیګ تا د شګار په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیګغلو کیګ دا سوالکګره خګنکګه غوره کؤیګ او زما د شګار خلک ییګ ولیګ سجدیګ ته رابولیګ، لاروی ورته وايي چیګ د شګار خلک خو د شګامار له وهمه أاریګإي که دا واهمه ختمه شي نو شګامار یو دم سقوط کوي. خو د بهار د رب النوع قوت په زؤونو کیګ پروت و. دا لیلیګ خو په یو وخت کیګ د نوبهار الهه وه او دا هغه وخت و چیګ واهمه پر خلکو حاکمه نه وه، کله چیګ خلکو د شګامار پرستش پیل کؤ، نو هغه بهر ته ووتله او د ورک مسافر لاره ییګ خګارله، خو دا مسافر اوس راستون شوی خو افسوس چیګ دلته سترکګیګ نا بینا دي او خګوک ییګ نه ویني. ای واکداره زه ستا په ویګره او أار کیګ ستا سقوط شګه وینم- شګه خبر شه، دا شور ما شور چیګ ته ییګ اوریګ دا به نور هم زیات شي. ستر واکمن چیګ دا خبریګ واوریګدیګ نو له مجنونه ورته أار پیدا شو. بیا ییګ په أیګر غضب پیګغلیګ ته غإ کؤ چیګ وایه ته خګوک ییګ؟ "زه خو زه یم! زه لیلیګ یم! زه د مینیګ رب النوع، الهه د نوبهار یم. "زه به له شګاره بهر هر ماشګام ناسته وم او د خپل مسافر لاره میګ خګارله. هغه زه پیګژندلم او لتګولم. خو خبر شه چیګ نور به کوم مسافر دلته سفر ونه کؤي، حګکه تګولیګ لاریګ بندیګ شوي او په حګوزانو پتګیګ شوي. خګو موده به تیګره نه وي ته به هم د خپل پلار نیکه په لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

روان شیگ ، زه به بیا د بهار لاره خگارمه. فرماندار چیگ دا کگفتار واوریگد ، نو أیگر په غصه او په لؤزه شو. ده فکر کاوه چیگ دا خبریگ ییگ کوم چیگرته اوریگدلي دي. واکدار بیگریگ او واهمیگ واخیست او وییگ ویل دا خو دواؤه لیگوني دي. زه ویگریگإم چیگ د دوی لیگونتوب ساري نه وي او د شگار نورو خلکو ته انتقال نه شي او بیا ییگ فوراً لاروی او لیلیگ له خپل درباره وشؤل. فکر ییگ وکؤ که مؤه یا زنداني ییگ کؤي نو شگار کیگ به شورش جوؤ شي ، پیگغله بیگرته له شگاره ووتله او لاروی د شگار په کنأوالو کیگ د عالم په تماشه شو ، د ابدي خگرخ وخت راغی ، مجنون د شگار په ویگرانه کیگ د جهان فرماندار په مانگة کیگ دحگان تماشا کوله. لاروي ولیدل چیگ د شگار پیگغلیگ ، حگوانان او کوچنیان پر بیگلابیگلو ناروغیو اخته دي او بیگ وخته مري ، خو یوازیگ راهب أیگر عمر وکؤ خو هغه هم بلاخره خپل روح خپل نا اشنا خگشگتن ته تسلیم کؤ ، معبد ورو ورو شؤیگده حگکه بل شگامار پرست پاتیگ نه و.

د راهب شاکگردان هم چیگرته لریگ لاؤل ، د مانگة په دیگوالونو کیگ لوی چاودونه پیدا شول ، اغزن بوتگي شنه شول او په پای کیگ شگایسته قصر ویجاؤ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ازیګ لاروی او فرماندار پاتیګ وو، لاروی په ویګرانه کیګ او فرماندار په خپله مانګة کیګ، هیګچا دلته کګذر نه کاوه حګکه تګولیګ لاریګ بندیګ ویګ، یو ماشګام چیګ توره تیاره شوه یوه زؤه، مرموزه بوأة راپیدا شوه د لوکګي کمیس او پرتوکګ ییګ پر تن و، بوأة شګار ته ننوته، بوأةګ ته هر خګه په خپل سر خلاص شول، دا بوأة لاروي سره اشنا وه او هغه پوهیګده چیګ دا د خګه لپاره راغلیګ ده، اوس په قصر کیګ دننه ده د بوأة او بادار په منحګ کیګ خګه خبریګ کیګإي. خګو شیګبیګ وروسته دواؤه د مانګة له کنأوالو راووتل، بوأة مخکیګ او قهرمان ییګ تر شا روان وو. کومیګ نامعلومیګ خواته لاؤل، خو مجنون هلته یو ازیګ پاتیګ و، د زمانیګ دفتر ورته له اغازه تر انجامه پروت و. موسمونه او فصلونه تلل راتلل، یوه شپه ییګ کتل چیګ د افق په تورو لمنو کیګ رنګاکګانیګ راشګکاره شویګ، دی په رنګا پسیګ روان شو. أیګر مزل ییګ وکؤ د سیند غاؤیګ ته نإدیګ شو، د سیند غاؤیګ ابادیګ ویګ، هره خوا خوشالي وه، د پیګغلو او حګوانانو راز او نیاز وو، مشران په دیګره کیګ ناست وو، مرکیګ ویګ، مشوریګ ویګ، ماشومان د سیند پر غاؤه لوبیګدل او هغه نا اشنا پیګغله مسته خرامانه کګرحګیګدله، د وحشي کګلونو تاج ییګ پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر پروت و ، د بهار د وإميگ په شان الوتله، لاروي د نيمو شپو
چيگ دا حال وليد بيگ اختيار ه په خندا شو حگکه پوه شو
چيگ يو حگل بيا د ستر قهرمان او پهلوان او د عشق او
مينيگ د شگکليگ رب النوعيگ، الهی داستان شروع شو
او يو حگل بيا د تور شگامار مار لويه او اوإده افسانه له سره
پيل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال د قصایدو روح

دا لیکنه له پېښوره خپرېدونکي د دانش خپرندویه ټولنې خپرنې ارګان الفت مجلې په پرله پسې (۲۲) ګڼه کې خپره شوې ده.

قصیده په پښتو نظم کې یو ځانګړی جلا فورم دی، چې اساساً له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلی دی، خو د قصیدې ځای په پښتو نظم کې دومره جوت او ټینګ دی، چې سړی فکر کوي بولله یا قصیده خپله کوم ځانګړی پښتو شعري فورم دی. له عربي ژبې څخه پښتو ته په راغلیو شعري فورمونو کې تر (غزل) وروسته د قصیدې فورم زیات کارول کېږي، د پښتو په لاسته راغلې لرغونې شاعرۍ کې د ښکارندوی غوري او شیخ اسعد سوري پخې قصیدې ددې ادعا ښکارندوی دي. څه ناڅه په روښاني پېر او بیا تر هغه وروسته د پښتو په نوره کلاسیکه شاعرۍ کې د قصیدو دود ښه پالل شوی دی، په پښتو اوسنۍ معاصره شاعرۍ کې هم د قصیدې ویلو دود پال شوی او پالل کېږي ؛ خو که موږ په ټولیز ډول د پښتو شاعرۍ ټول بهیر ته نظر وکړو او ټول شاعران د قصایدو د څرنګوالي او څومره والي له پلوه سره پرتله کړو ؛ نو د لوی خان (خوشال خان بابا) ځای او مقام به په کې په ډېر جوت او ځلند ډول را تر سترګو شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا په لسګونو قصیدې لیکلي، چې زیاته برخه یې تر موږ را رسېدلې ده. دا ټولې قصیدې د یو ژور سیاسي، ټولنیز، عرفاني، اخلاقي او ملي فکر لېږدوونکې دي، چې هره یوه ځانګړی او جلا خوند لري او زموږ په ذهن کې یوه ځانګړې پېښه او موضوع روزي او تداعي کوي، خو ټولې یې د قصیدې له معمول او دودیز تعریف سره پوره پوره سمون نه خوري. د قصیدې دودیز تعریف دا دی:

هغه نظم، چې لومړی بیت یې مقفی وي او د نورو بیتونو د هرې دویمې مصرې قافیه یې د مقفی بیت د قافیې تابع وي، د بیتونو شمېر یې له (**۱۵**) څخه پیل بیا تر (۲۰۰) بیتونو هم زیاتېدی شي، ردیف په کې اختیاري دی، خو قافیه په کې حتمي ده. هره قصیده له معمول تعریف سره سم د مانا له پلوه پر دریو برخو وېشل کېږي:

۱- تشبیب یا تغزل، چې د قصیدې پیل ګڼل کېږي او معمولاً په کې تر اصلي مطلب دمخه د سریزې یا پیلامې په ډول د طبیعت د مناظرو ستاینه کېږي.

۲- اصلي مطلب، چې شاعر غواړي د خپل زړه خبره همدلته را وسپړي، خپل ممدوح توضیح، تشریح او توصیف کړي.

۳- د قصیدې (۳) برخه، هغه وروستۍ برخه ده، چې شاعر خپل ممدوح په ژوندانه کې سوکال، سر لوړی او بریمن غواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په اخرت کې ورته د خدای(ج) له درباره د ښښنې، مغفرت او د جنتونو هیله کوي. که موږ د شیخ اسعد سوري:

د فـلک لـــه چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار

او هم د ښکارندوی غوري بوللـه:

د پسرلي ښکلو ونکي بیا کړل سینګارونه
بـــیا ولـــونـــل پــه غــرونـو کې لالونه

دواړو ته نظر وکړو؛ نو ګورو، چې لومړی د مانا له پلوه ویرنـه او دویمه هم ستاینه-ویاړنه ده، چې دواړه د قصیدو لـه معمولـو تعریفونو سره سمون لري، خو خوشال بابا لکـه څرنګه چې غـزل یې پښتون او ملتپال کړ او لـه دودیز حالتـه یې راوویسـت، دغسې یې قصیدې تـه هم نـوی رنګ او خونـد ورکـړ، د یـوې ځانګړې پېښې یا شخص د تائید او توصیف لـه حالت نـه یې راوویسـت، ټـولنیز، سیاسـي او عرفـاني یـې کـړ. د پخوانیـو قصیدو یوه ځانګړنه دا وه، چې د ټولو یا زیاترو بیتونو مانا یې له یوه بل سره په ارتباط کې وه. د مانا له پلوه هر بیت لـه بل څخـه متاثر و، یانې دا چې د غزل په شان یې هر بیت پوره او خپلواکـه مانـا نـه لرلـه، خـو خوشـال بابـا دا دود هـم مـات کـړ، کلـه چې د خوشال بابا ګڼې بوللې مطالعه کوو، نو د قصایدو د نوي رنګ او خوند ترڅنګ مو پرې د غزل مینه هم ماتېږي، سړی فکر کـوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو اوږد غزل لولي، څکه چې دده قصیدې داسې ځانګړنه لري، لکه د غزل په شان، چې هر بیت یې یوه مستقله مانا ښندي.

اوس راځو د خوشال بابا د بوللو فکري یا مانیز اړخ ته:

شعر پوهان (فکر) د (شعر روح) ګڼي، چې بې له هغه شعر ژوند نه شي کولای، بې فکره شعر داسې دی، لکه بې روحه جسم او جسم، چې هر څومره ښکلی وي، چې روح ونه لري، ژوند نه شي کولای، خو د فکر تر څنګ شعر پوهان د شعر پر ښکلا هم ډېر ټینګار کوي او هغه د شعر د بقا اساسي عنصر بولي. د شعر ښکلا په رنګینو او لطیفو کلمو، تخیل، عواطفو او د هغو په منظم او موزون استعمال تضمینېږي او تامینېږي.

ډېر شعر پوهان پر شعر باندې د زیات فکر بارونه د شعر ښکلا ته زیان رسوونکي ګڼي او وایي، چې دا کار د شعر (شعریت) له منځه وړي او کله چې د یوه شعر شعریت له منځه لاړ، هغه خپل هنري ارزښت له لاسه ورکوي او او پر تشو خبرو بدلېږي.

د افغانستان د یوه ادبپوه او کره کتونکي کاندید اکاډیمیسن محمد صدیق روهي له نظره: په (شعر) کې (شعریت) دومره مهم دی، لکه په (سړي) کې (سړیتوب). لکه څنګه چې (سړیتوب) د سړي جوهر دی، دغسې (شعریت) هم د شعر جوهر دی، د روهي صاحب په نظر (د هر ښه فکر بیان شعر نه دی) د بېلګې په توګه هغه وایي: که یو څوک د هېواد پنځه کلن اقتصادي پلان په نظم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، نو ایا هغه به ښه شعر وي؟ سره له دې چې ښه فکر دی، د روهي صاحب د نظر وروستۍ نتیجه دا ده، چې هر ښه فکر باید شعر ته تر ورداخلېدو وارد مخه ښه صیقل شي، د شعر له نورو تلازماتو (ښکلا) سره غاړه غړۍ شي او بیا شعر ته ورداخل شي. لنډه دا چې پوهانو د شعر پر ښکلا ییزو او فکري خواوو دواړو باندې په متوازنه توګه ټینګار کړی دی.

خوشال بابا د یو ادبپوه او شاعر په توګه د شعر د رغنده توکونو انډول ته ډېره پاملرنه کړې ده، په تېره بیا په خپلو غزلو کې، سره له دې چې په بوللو کې د فکري برخې وزن تر ښکلا ییزې هغې یو څه زیات دی او یوه وجه یې هم کېدی شي دا وي، چې دا فورم د ښکلا په انډول د فکر د انتقال لپاره زیاته وړتیا لري.

د خوشال بابا په بوللو کې د طبیعي پېښو انعکاس، ټولنیزې ناخوالې، سیاسي او پوځي پېښې، ملي او عرفاني مسایل، ځاني او کورنۍ پېښې، ستونزې او کشمکشونه او نور په لسګونو ډوله پېښې او مسایل بیان شوي دي، خو که دا ټول مسایل او پېښې سره پرتله او انډول کړو، نو د خوشال د ملتپالنې احساس او فکر به په کې تر ټولو زیات په نظر راشي، په حقیقت کې همدا ملتپالنه او ملت جوړونه د خوشال د قصایدو اساسي روح دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشال په ټوله شاعرۍ، په تېره بیا په قصایدو کې ملتپالنه داسې حیثیت لري، لکه په (شمسي نظام) کې چې یې (لمر) لري. (لمر) د شمسي نظام چورلیز (محور) دی او د دې لمریز نظام نورې ټولې سیارې د همدې لمر پر محور راڅرخي، د خوشال په شاعرۍ او په همدې قصیدو کې هم، ملتپالنه او ملت جوړونه همدا حیثیت لري. د خوشال د قصایدو روح همدا ملتپالنه ده، خو نور ګڼ ټولنیز، عرفاني، اخلاقي او غنایي مسایل، چې په قصایدو کې راغلي بیا هم په یو نه یو ډول له ملتپالنې او ملت جوړونې سره ارتباط لري او پر همدې محور چورلي.

دلته به د خوشال بابا پر ځینو قصیدو او دهغو پر مانیزو خواوو لنډه رڼا واچوو:

د خوشال خان خټک په کلیاتو کې لومړۍ ثبت شوې قصیده داده:

ای چې خیال کړې په دنیا
دنیا څه ده بې وفا
که دې یو زمان زړه ښه کا
بیا دې ژر کا په ژړا
که رضا په قضا ورکړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـور خوشـال یـې پـه ربښـتیا.

خوشال په دې (۱۲۳) بیتیزه قصیده کې دا نړۍ یوه فاني دنیا ګڼي، چې راحت په کې نه شته او د ده په نظر یوه ((دارالبلاد)) ده، چې هره یې د لایتناهي هوسونو یوه ټولګه ده، چې هېڅ خړوب او پوره کېدنه نه لري. خوشال په دې قصیده کې د سلیمان(ع)، بهرام، جمشید، سامانیانو، عباسیانو، غزنویانو، سلجوقیانو، دارا، سکندر او نورو نړیوالو شخصیتونو نومونه اخلي، چې یو وخت یې ښه شان او شوکت و، خو د زماني د جبر قانون، له مخې لړي کړل. د خوشال دا قصیده له اخلاقي نصیحتونو او عرفاني ورمونو ډکه ده او په پای کې لوستونکي ته دا نتیجه ورکوي، چې ازل او تقدیر ته ورتسلیم شي او څه چې په قضا کې لیکل شوي، د بدلون وړ نه دي او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې پر قضا باور لري. د (قضا) او (قدر) مسله په اسلامي فقه کې یوه پېچلې مسئله ده، خو خوشال بابا اسلامي شرعې ته د یو ژمن شخص په توګه پر دې باور دی او دده په نظر خوشال او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې خپل برخلیک له (قضا) سره تړلی وګڼي، پر (قضا) باور د انسان د روحي تسکین لپاره داسې یوه اساسي سرچینه ده، چې هېڅ بله مرجع یې بدیل کېدلای نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال د (پوه او ناپوه) ترنامه لاندې په خپله یوه بله اتلس بیتیزه قصیده کې، د پوهې او بصیرت ارزښتمندۍ ته اشاره کوي، پوه او ناپوه شخصیتونه سره پرتله کوي، خوشال په دې بولله کې لوستونکي ته دا ثمره او نتیجه وړاندې کوي، چې (ناپوهي) د انسان لپاره مړینه، ان تر هغې هم بدتره ده. دی په خپله قصیده کې په ډېر ظریفانه ډول د عیسی(ع) معجزې ته اشاره کوي، چې خدای(ج) عیسی(ع) ته دومره واک و ځواک ورکړی و، چې پخپله امسا به یې مړي راژوندي کول، خوشال بابا وایي، چې عیسی(ع) خو ډېر مړي راژوندي کړل، خو د دې مثال موږ نه دی لیدلی، چې کوم (ناپوه) یا نادان یې (عالم) کړی وي. په دې قصیده کې خوشال بابا په ټولنه کې د پوهې ضرورت او اهمیت په ګوته کوي او دا ګڼي، چې پوهه ټولنې ته د نوش دارو یا ((آب حیات)) ارزښت لري او ناپوهي د مرګ معادله او یا هم تر هغه بدتره ده:

که دروغ کړې که رښتیا
هر څه ښه دي د دانا
مړه یې پاخول له ګوره
نابینا یې کړل بینا

(c) ketabton.com: The Digital Library

یــو نـــادان یـــې دانـــا نـــه کـــړ
پـــه درســـت عمـــر مســـیحا.

لکه څنګه چې پوهېږو ، انسان یو ټولنیز موجود دی او څه چې په ټولنه کې پېښېږي، له هغو څخه متاثر کېږي، شاعر بیا د یوه حساس انسان په توګه تر هر چا زیات د ټولنې ناخوالو ته متوجه وي او لـه هغـو څخـه اغېـزمن کېـږي. پـر (۱۰۹۷هــ ق) کـال د پښـتونخوا پـر زیـاترو سـیمو ، یوه لویـه وبا خوره شوه، لـومړی وچکالي راغله، بیا ورپسې قحطي راغله، چې وروسته ورپسې د وبا ناروغي خوره شوه او په زرګونو خلک یې تباه کړل، پـه دې نـاروغۍ کـې د خوشـال یـو زوی (بخـت نـاک) او د هغـه مـور هـم وفات شول او همدارنګه د خوشـال یـو لسـمی، چې د قـرآن کـریم حـافظ هـم و ، د دې نـاروغۍ لـه کبلـه د یـوه لېـوني شـوي سـپي د داړلو له کبله ومړ، دا یوه ډېره دردونکې غمیزه وه، چې لـه دکنـه تر کابله ټوله سیمه یې وځپله، خوشـال بابـا همـدا پېښـه پـه (۲۳) بیتیـزه قصـیده کـې پـه ډېـر درد او سـوز رانغـاړلې او پـه همـدې قصیده کې یې خوندي کړې ده:

د غـــــواص د کــــــال وبـــــا
خـــــدای یـــــې مـــــه راولـــــه بیـــــا
اکوړخېـــل مـــې پـــه کـــې ومـــړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــــوی هلـــک مــــرد و نســــا
پــــه لکونــــو عــــالم ومــــړ
چــــې ښــــارونه شــــول صــــحرا
کــــال حصــــغ شــــو وبــــا لاړه
هــــم عســــرت کــــړه راتــــه شــــا.

(غواص) د ابجد په حساب (۱۰۹۷هـ ق) کال کېږي او (حصغ) (۱۰۹۸) کال کېږي، یانې دې وبا یو کال دوام کړی و.

خوشال د خپلو ګڼو نورو ځانګړنو ترڅنګ دا ځانګړنه هم لري، چې دی یو ښه بشرپوه او ټبرپوه هم و، انسان پېژندنه ډېره سخته ده، د انسان د پېژندنې لپاره د هغه علمي، ټولنیز چاپېریالیز شالید ډېر مهم دی، خو خوشال بابا د دې ځانګړنو ترڅنګ د انسان د شخصیت په پېژندنه کې د هغه ارثیت یا اصل او کورنی عنصر ډېر مهم ګڼي، سره له دې چې ځینې بشرپوهان د انسان په وده او د شخصیت په ټاکنه کې محیط یا چاپېریال اساسي عنصر ګڼي، ارثیت ته ډېر اهمیت نه ورکوي، خو ځینې اروا پوهان بیا په دې نظر دي، چې د انسان د شخصیت وده د مور په رحم کې د هغه د نطفې له تشکل سره سمه پیلېږي او د مور او پلار جنټیک، اروایي او نور ټولنیز خصوصیتونه مستقیماً د هغوی اولادونو ته انتقالېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا وايي: د هغه چا چې ذات خطا وي يا کمذات وي، له هغوی سره بايد دوستي ونه شي.

چې يو ځل ښکنه ووينې له چا
په يوه يې شل بدې کړه تر شا
له کمذات سره ياري اشنايي مه کړه
له کمذاته به بيا نه مومي وفا
چې د سپي په پيو لوی کا ځوک ورغومی
لکه سپی هسې ورغومی کا غپا
په ويل ښيل به هېڅکله ښه نه شي
چې بدبخت له موره پلاره شي پيدا.

خوشال په خپلو قصايدو کې د انسان پر ذاتي پېژندنې سربېره، ګڼو عرفاني، شرعي او نورو مسايلو ته اشاره کړې او هغه يې په خپلو بوللو کې رانغاړلي دي، خوشال د دنيا بې وفايي په خپلو قصيدو کې ځای ځای غندلې ده:

زړه سفر له دې دنيا
په تحقيق دی په رښتيا
که څه زر کاله پايېږې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هــــم دې نـــــه ویـــــنم احیـــــا
د خوشــال ژونـدون پــه خـدای دی
نـــــه شـــــهباز ده نـــــه یحیـــــا.

خوشـال د اسـلامي شـرعي لارښـوونو د یـوه پلـوي شـخص پـه توګه خپل مذهبي احساسات په څرګندو الفاظو، قصایدو تـه ورداخل کړي دي، وایي:

دا همــــه واړه د شــــرعې خــــدمتګار دي
محتســـب، قاضـــي، مفتـــي، مـــلا خطیـــب
پــه جهــان کــې بــل رقیــب د شــرعې نــه شــته
کــه رقیــب دی یــو شــیطان یــې دی رقیــب
رنــــځ، زحمــــت دې خــــدای ور نــــه کانــــدي
خوشــاله!
ګڼــــه کــــړه دارو د شــــرعې پــــه طبیــــب.

خوشـال د اسـلامي شـرعې ترڅنـګ ګـڼ نـور نصـیحتونه او پندونه هم په خپلو قصیدو کې ځای کړي او د پیغمبر حضرت محمد(ص) په ستاینه کې یې هم یوه (۱۹) بیتیزه قصیده ویلې ده. هغه د خپلو نصیحتونو په لړ کې وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

درتـــه وښـــيم کيميـــا د ســـعادت
لـــه بـــدانو ســـره مـــه کـــوه صـــحبت
د نمانځـــه تـــر قضـــا ګرانـــه دا قضـــا ده
چـــې قضـــا شـــي د څلـــورو مصـــلحت
چې جامه يې پاتې نه شي مرده شوی ته
خدايه ! ورکړې و خوشال هسې رحلت.

خان زموږ د پيغمبر حضرت محمد (ص) د ستاينې په باب وايي:

د خدای عرفان چې وشو په عرفان د محمد
پـاک دی محمد پـاک دی سبحان د محمد
ډېر خلک پيدا دي انبيا که اوليا دي
نه شته په خلقت کې په بل شان د محمد
دا جهان هغه جهان که واړه سره يو کړې
لا تر دا نه لوی دی بل جهان د محمد.

د خوشال په بوللو کې د ګڼو افاقي مفاهيمو تر څنګ له خپلو زمانو بېزاري، ګڼ کورني مسايل، د ځان پېژندګلوي او ځينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور ذاتي مسایل هم ځای شوي دي، خو د خوشال د قصایدو درنه مانیزه برخه هماغه د ده او د ده د ملګرو د سیاسي، پوځي او ملي مبارزو نچوړ دی، چې ښه ښکلو قصیدو ته یې لاره پیدا کړې او په هغو کې انځور شوي دي.

د دې قصیدو له جملې څخه یوه هم (له پښتون نه ګیله) نومېږي، چې ټول (شپږ څلوېښت) بیته لري او په دې مطلع پیلېږي:

بیا له کومه راپیدا شو دا بهار
چې په هر لوري یې ملک کړ یو ګلزار

دا قصیده د دو دېزو قصیدو په شان لومړی د طبیعت په ستاینه پیلېږي، بیا وروسته اصلي موضوعګانې راسپړي او د هغو څرګندونه کوي:

پښتنو زلمیو بیا لاسونه سره کړل
لکه باز منګولې سرې کا په خپل ښکار
سپینې توري یې ګلګونې کړې په وینو
په اهار کې شګفته شو لاله زار
ایمل خان دریا خان دواړه مرګ یې مه وای
هیڅ تقصیر دواړو، ونه کړ وار په وار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیبر دره یې سره کړله په وینو
په کړپه یې هم روان کړ دندو کار.

خوشال په دې قصیده کې د خیبر په دره کې د تاترې د تاریخي جګړې، چې ځلو ښت زره مغول په کې تباه شول، انځور کښلی او همدارنګه د (کړپې) جګړه، چې پښتنو توریالیو په کې خپله اتلولي او مېړانه څرګنده کړه. دغه راز په دې قصیده کې د تاترې پر جنګ سربېره، د (دوابه)، (د نوښار د کوټ)، (ګنداب)، (خاپښ) او نورو جنګونو یادونه شوې او د هغو د اتلانو یادون په کې راغلی دی، دا قصیده په حقیقت کې یوه حماسه او ویاړنه ده، چې خوشال پکې د خپل ولس او خپلو اتلانو د جنګونو یادونه او ستاینه کوي او ددې ستاینو ترڅنګ د پښتنو ځینو نیمګړتیاوو ته د انتقاد په سترګه ګوري او د هغوی یادونه کوي:

اول جنګ د لوړې شا د تهترو و
چې ځلو ښت زره مغول شول تار په تار
خویندې لونه یې په بند د پښتنو شوې
اس اوښان هاتیان ولجه کتار کتار
دویم جنګ میرحسیني و په دوآب کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یې وتښتېده سر لکه د مار
بیا له پسه د نوښار کوټ جنګ و
چې مې وکېښې تر مغولو خپل خمار
بیا له پسه جسونت سنګه، شجاعت خان و
چې ایمل یې په ګنداب ویوست د مار
شپږم جنګ مکرم خان شمشېر خان دواړه
چې ایمل کړل په خاپښ کې تار په تار
چې زما په یاد دي لوی جنګونه دادي
د هلکو په هر لوري نه شته شمار.

په دې قصیده کې خوشال د پښتنو د اتلولیو تر څنګ د اورنګزېب د مکر و فریب، ظلم او ستم انځور هم کښلی دی او وایي، چې له ډېر ظلم، ستم او خصومت څخه یې خپل پلار هم بندي کړی و. خوشال خان په دې قصیده کې د پښتنو نیمګړتیاوو ته هم ګوته نیسي او د خلاصون لارې چارې هم په ګوته کوي:

په داهسې وخت چې وخت د نام و ننګ دی
دا بې ننګه پښتانه کا څه رفتار

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه چې نور څه فکر کا ناپوه دي
بې د توري خلاصی نه شته په بل کار
تر مغولو پښتانه په توره ښه دي
که په پوهه پښتانه وای څه هوښیار
اولسونه چې سند وبله وکا
بادشاهان ورته سجود کاندي اختیار
همېشه به په جهان کې ژوندون نه وي
د خوشال خټک به پاتې شي یادګار.

خوشال د ټولنیزو او سیاسي مسایلو ترڅنګ د شعر په باب هم څو قصیدې لیکلې او دا چې شعر په کوم حالت کې و او کوم ته یې راورساوه، په دې باب یې څرګندونې کړې. لومړۍ قصیده یې (**۲۵**) بیتونه لري او د ځینو مطرح شاعرانو او د هغو د ادبي موقف یادونه هم په کې شوې ده:

په پښتو شعر چې ما علم بلند کړ
د خبرو ملک مې فتح په سمند کړ
مدعي د توري شپې اوراو رکې و
د سهیل غوندې مې ځان باندې څرګند کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میـرزا دېـوان مـې ومانـډه پـه ګـوډي
مسـخره مـې ارزانـي خېشـکي زمنـد کـړ
درو ېـزه مـې لــه مخزنــه ســره ونغــړ
پیـر روښـان مـې یاوه ګوی سره مانند کـړ
کـه دولـت و، کـه واصـل و، کـه دا نـور وو
پــه خبـرو مــې د هـر یــوه ریشــخند کــړ
قتلمـې مـې ورتـه سـازې کـړې د قنـدو
د اوربشـو پـه ډوډیـو چـې چـا شـخوند کـړ
پـه تـازه تـازه مضـمون د پښـتو شـعر
پـه معنـی مـې د شـېراز او د خجنـد کـړ.

خوشال د شعر په باب په خپله دویمه قصیده کې، چې (۱۳۸) بیتونه لري، نه یوازې په پښتو شعر کې د خپل دریځ او خدمت په باب خبرې کوي، بلکې د هغې بلې قصیدې په شان د نورو شاعرانو د موقف او د نورو ژبو د شاعرانو یادونه هم کوي، دغه راز خوشـال پـه دې قصـیده کـې د شـعر د ماهیـت، تعریـف او ارزښتمندۍ په باب هم خورا تفصیلي څرګندونې کړې دي او دا قصیده په حقیقت کې د شعر پوهنې په برخه کې خپله د یوه لوی شاعر یو ښه تېزس او لارښود ګڼل کېږي. د شعر پـه برخـه کـې دا قصیده ځکه زیـات ارزښـت لـري، چـې خپلـه د یـوه لـوی شـاعر او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه لوی ادبپوه او شعر پوه له خوا ليکل شوې او وړاندې شوې ده:

زه د شعر په کار هېڅ نه يم خوشال
ولې خدای مې کړ په غاړه دا مقال
نه په فکر نه په ذکر رابرسېر شي
ناګهان لکه اوره د پشکال
چې د شعر فکر ورشي په مجلس کې
نور عالم خلا هوس کا دی ملال
شعر کار د هر فاسق د فاجر نه دی
نه د هر يوه وړ سترګي د کنګال
د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر دردانې پلوري په مال.

که مونږ د خوشال د قصيدو معنوي اړخونه تحليل او تجزيه کړو، نو دا خبره به راته لا ښه څرګنده شي، چې دا قصيدې په حقيقت کې د مانا (کانونه) دي، چې بېلابېل او رنګارنګ غمي په کې تر سترګو کېږي، د خوشال د قصايدو څېړنه خورا زيات کار، کتاب او کتابونه غواړي، پر يوه قصيده يې هم کېدی شي کتاب او کتابونه وليکل شي، خو که په لنډيز سره د خوشال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصيدو مانيزو خواوو ته اشاره کوو، نو ويلای شو چې په دې قصيدو کې عرفاني، ټولنيز، سياسي، پوځي، ذاتي، اروايي، ديني او نور رنګارنګ مسايل تحليل شوي او مطرح شوي او لوستونکي ته يوه مثبته نتيجه په مخ کې ايښودل شوې ده. د خوشال د قلم او فکر قوت او مهارت په دې کې دی، چې ډېره لويه موضوع يې په ډېرو لنډو او کمو الفاظو کې خلاصه کړې او لوستونکي ته يې وړاندې کړې ده، يانې دا چې د موضوع کوچ او غوړ يې لوستونکي ته وړاندې کړي دي. خوشال ته لوی رب داسې يو لوی او خارق العاده استعداد ورکړی و، چې ((بحر يې په کوزه کې را ايسارولای شو)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیا زیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نوموړې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلي)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې ببړنۍ لويې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیاد جرګې د غړو له خوا د ببړنۍ لويې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو.استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نومورې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده ورو سپارو، خو استاد یون و نه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد یون پر **۱۳۸۵**ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکادمیکو لیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګندیبان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دوا ړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دا دی ستاسو مخې ته ایښودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی.استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار

(c) ketabton.com: The Digital Library

او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پښور کې یې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (دافغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي. دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځوني:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د استاد الفت نثري کليات   د استاد الفت نثرونه   دريیم ۱۳۸۷
- سيندونه هم مري   د اسحق ننګيال شعري منتخبات   دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  د پوهنوال روستار تره کي اثر   دويم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه
  د نينسي دوپرې اثر   دويم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر   دويم ۱۳۸۷

د- يونليکنې:

- د اماراتو سفر   د اماراتو يونليک   دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی   د اروپا يونليک   لومړی ۱۳۸۷
- د پنټاګون ترڅنډو   د امريکا يونليک   لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه   دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری   دويم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود   دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه   دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت   شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل   دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې   دويم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لويه جرګه ولسواکي او زورواکي   دويم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- د کتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- او سنی رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله (ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او اوسېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل - افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

xošāl pə xpəl idyāl

(Khushal is his own Ideal)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-25-9

د خپرونو لړ: (۲٦)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library